

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پروژه‌نگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی

**امانت الکترونیکی محتوا در کتابخانه‌های دیجیتالی از
دیدگاه ناشران الکترونیک ایران**

مجری

مهدی علیپور حافظی

پاییز ۱۳۹۴

حقوق: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی «امانت الکترونیکی محتوا در کتابخانه‌های دیجیتال از دیدگاه ناشران الکترونیک ایران» پیرو ابلاغیه شماره ۳۳/۶۰۴۵ مورخ ۱۳۹۳/۱/۳۱ میان پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (کارفرما) و (مجری) اجرا شده است. گزارش حاضر گزارش نهایی این طرح است.

این گزارش و تمامی حقوق مادی آن بر اساس «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب سال ۱۳۴۸ و اصلاحیه‌های بعدی آن و همچنین آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون متعلق به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران است و هر گونه استفاده از تمامی یا پاره‌ای از آن، شامل: نقل قول، تکثیر، انتشار، کاربرد نتایج، تکمیل و مانند آنها به صورت چاپی، الکترونیکی یا وسایل دیگر فقط با اجازه کتبی پژوهشگاه امکان‌پذیر است. نقل قول در حد هزار واژه در انتشارات علمی مانند کتاب و مقاله با درج اطلاعات کامل کتاب‌شناختی، نیازی به مجوز پژوهشگاه ندارد.

صحت مندرجات گزارش برعهده مجری طرح پژوهشی است.

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

چکیده

امروزه منابع دیجیتالی فارسی حجم ناچیزی از منابع را در کتابخانه‌های دیجیتالی تشکیل می‌دهند. این موضوع نشان از وجود مشکلاتی در این زمینه است. بر این اساس هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی مسائل امانت الکترونیکی آثار در کتابخانه‌های دیجیتالی از دیدگاه ناشران الکترونیک ایران تعیین شد. در این راستا و به جهت وصول به هدف مذکور در پژوهش حاضر از رویکرد کمی با روش پیمایشی-تحلیلی استفاده شده است. جامعه پژوهش حاضر را ۲۱ ناشر محتوای الکترونیکی فعال در کشور تشکیل می‌دهند. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه پژوهشگر ساخته استفاده شده است که مبتنی بر یافته‌های پژوهش در مطالعه پیشینه پژوهش است. روایی پرسشنامه مذکور به صورت روایی صوری حاصل شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از فرمول‌های لازم برای کسب درصد، میانگین و سایر موارد با استفاده از قابلیت‌های نرم‌افزار اکسل مارکروسافت استفاده شده است. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که امانت الکترونیکی نیازمند ابزارها، روش‌ها و مدل‌های کسب و کار متعددی است. ناشران الکترونیکی کشور در زمینه تولید محتوای الکترونیکی همچنان نوبا هستند و تولیدات الکترونیکی معدودی دارند. همچنین ناشران فعال کشور آثار الکترونیکی خود را در اکثر موارد با استفاده از لوح فشرده و با فرمت‌های مانند پی.دی.اف. منتشر می‌کنند. با این وجود در صورت آگاه‌سازی، در اکثر موارد (حدود ۹۰ درصد) موافق بهره‌گیری از آثار الکترونیکی در سرویس امانت الکترونیکی به شرط مراعات کپی رایت هستند. در این راستا ناشران به جهت ضعف در سرمایه‌گذاری و توانایی محدود در بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی نیازمند واسطه‌هایی هستند که سود آنها را تضمین نموده و بتوانند فرآیند امانت الکترونیکی را مدیریت نمایند. نتایج پژوهش نشانگر دیدگاه ناشران الکترونیکی به موضوع امانت الکترونیکی آثار در کتابخانه‌های دیجیتال است. بنابراین شناسایی این دیدگاه‌ها می‌تواند به تصمیم‌سازان و مدیران در این حوزه کمک کند تا چرخه دسترس‌پذیری به آثار دیجیتالی فارسی را از طریق کتابخانه‌های دیجیتال ترمیم نمایند. همچنین ناشران با مسائل و راهکارهای جدید دسترس‌پذیری آثار از طریق کتابخانه‌های دیجیتال آشنا می‌شوند و خواهند توانست روش‌های بهینه‌ای را در فعالیت‌های خود به کار بندند. علاوه بر این پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران می‌تواند از نتایج پژوهش حاضر در راستای ایجاد سرویس‌های جدید در راستای نتایج پژوهش بهره‌برداری نماید.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های دیجیتال، امانت الکترونیکی، امانت بین کتابخانه‌ای الکترونیکی، محتوای الکترونیکی، ناشران الکترونیک، نشر الکترونیک

فهرست مندرجات

فصل ۱	۱۰
معرفی پژوهش	۱۰
۱-۱. مقدمه	۱۱
۲-۱. بیان مسئله	۱۲
۳-۱. اهداف پژوهش	۱۳
۴-۱. پرسش‌های پژوهش	۱۳
۵-۱. ضرورت انجام پژوهش	۱۴
۶-۱. تعریف عملیاتی اجزاء مسئله	۱۴
فصل ۲	۱۶
مبانی نظری و ادبیات پژوهش	۱۶
۱-۲. مقدمه	۱۷
۲-۲. محتوای الکترونیکی	۱۸
۳-۲. مفهوم امانت در کتابخانه‌های دیجیتالی	۲۰
۴-۲. مسائل مرتبط با محتواهای الکترونیکی	۲۱
۱-۴-۲. مزایای مرتبط با محتواهای الکترونیکی	۲۱
۲-۴-۲. معایب مرتبط با محتواهای الکترونیکی	۲۳
۵-۲. مسائل مرتبط با فناوری‌های آثار الکترونیکی	۲۴
۱-۵-۲. سخت افزار محتوای الکترونیکی	۲۴
۲-۵-۲. نرم افزار محتوای الکترونیکی	۲۵
۶-۲. مسائل ناشران در ارتباط با امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی	۲۵
۱-۶-۲. امانت بین کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های دیجیتالی	۲۵
۲-۶-۲. کپی رایت	۲۷
۳-۶-۲. دانش محیط الکترونیکی ناشران	۲۸

۲-۶-۴. گران بودن فناوری مورد استفاده	۲۹
۲-۶-۵. حفظ امنیت فایل الکترونیکی	۲۹
۲-۷-۷. مدل‌های تعامل ناشران و کتابخانه‌های دیجیتال در حوزه امانت الکترونیکی	۲۹
۲-۷-۱. افزایش قیمت	۳۰
۲-۷-۲. خرید اشتراکی یا مدت محدود	۳۱
۲-۷-۳. خرید استفاده غیرهمزمان	۳۱
۲-۷-۴. خرید استفاده همزمان	۳۲
۲-۷-۵. خرید بر اساس تقاضا	۳۲
۲-۷-۶. محدودیت امانت	۳۳
۲-۸-۸. پیشینه پژوهش	۳۳
۲-۸-۱. پیشینه پژوهش در داخل	۳۵
۲-۸-۲. پیشینه پژوهش در خارج	۴۰
۲-۸-۳. تحلیل پیشینه‌های پژوهش	۴۹
۲-۸-۴. نتیجه گیری پیشینه‌ها	۶۲
۲-۸-۵. روش‌های پژوهش	۶۳
۲-۹-۹. مدل مفهومی پژوهش	۶۴
فصل ۳	۶۶
روش‌شناسی پژوهش	۶۶
۳-۱-۱. روش پژوهش	۶۷
۳-۲-۲. شیوه و ابزار گردآوری اطلاعات	۶۸
۳-۳-۳. روایی و پایایی ابزار پژوهش	۶۹
۳-۴-۴. جامعه پژوهش	۶۹
۳-۵-۵. روش تجزیه و تحلیل یافته‌ها	۷۱
۳-۶-۶. فرآیند اجرایی پژوهش	۷۲
۳-۷-۷. محدودیت‌های پژوهش	۷۳
فصل ۴	۷۴
یافته‌های پژوهش	۷۴

۷۵.....	۴-۱. مقدمه
۷۵.....	۴-۲. توصیف یافته‌های پژوهش
۸۶.....	فصل ۵
۸۶.....	تحلیل یافته‌های پژوهش
۸۷.....	۵-۱. مقدمه
۸۷.....	۵-۲. امانت محتوای الکترونیکی بر اساس آثار پژوهشی این حوزه شامل چه مسائلی می‌شود؟
۸۸.....	۵-۳. از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی آثار در کتابخانه‌های دیجیتالی وجود دارند؟
۸۸.....	۵-۳-۱. ناشران الکترونیک تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده‌اند؟
۹۰.....	۵-۳-۲. ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری‌هایی برای تولید محتواهای الکترونیکی استفاده می‌کنند؟
۹۱.....	۵-۳-۳. ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتالی چه دیدگاهی دارند؟
	۵-۴. برای رفع مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی ایران بر مبنای مسائل طرح شده از طرف ناشران الکترونیکی چه
۹۳.....	راهکارهایی وجود دارند؟
۹۷.....	۵-۵. نتیجه‌گیری
۹۹.....	۵-۶. کاربردهای نظری و عملی پژوهش
۹۹.....	۵-۶-۱. کاربردهای نظری
۱۰۰.....	۵-۶-۲. کاربردهای عملی
۱۰۱.....	فهرست منابع
۱۱۳.....	پیوست‌ها
۱۱۴.....	پیوست ۱. پرسشنامه
۱۲۰.....	پیوست ۲. فهرست نهایی جامعه پژوهش

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۲. پژوهش‌ها در زمینه کتاب الکترونیکی و ویژگی‌های آن ۵۲
- جدول ۲-۲. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه تولید کتاب الکترونیکی و نرم‌افزارهای مورد استفاده ۵۴
- جدول ۳-۲. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی ۵۶
- جدول ۴-۲. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه مدل‌های کسب و کار ۵۸
- جدول ۵-۲. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن ۶۰
- جدول ۶-۲. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه امانت کتاب الکترونیکی به کاربران و امانت بین کتابخانه‌ای ۶۲
- جدول ۷-۲. وضعیت روش‌های پژوهش ۶۳
- جدول ۱-۴. درصد نشر محتوای الکترونیکی توسط ناشران الکترونیک ۷۶
- جدول ۲-۴. شیوه‌های انتشار منابع الکترونیکی توسط ناشران الکترونیک ۷۸
- جدول ۳-۴. میزان بهره‌گیری از مدل‌های عرضه محتوای الکترونیکی توسط ناشران الکترونیکی ۷۹
- جدول ۴-۴. روش‌های مورد استفاده برای حفاظت از کپی رایت ۸۱
- جدول ۵-۴. دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه مدل‌های قیمت‌گذاری منابع اطلاعاتی برای ارائه به کتابخانه‌ها ۸۳
- جدول ۶-۴. دیدگاه ناشران در زمینه روش‌های ارائه محتوا به کتابخانه‌های دیجیتال ۸۵

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۲. مدل مفهومی پژوهش ۶۵
- شکل ۱-۳. فرآیند شناسایی جامعه پژوهش ۷۲
- شکل ۱-۴. نمودار آغاز به فعالیت ناشران الکترونیکی ۷۷
- شکل ۲-۴. نمودار تعداد عناوین منتشر شده به صورت الکترونیکی بر حسب دوره زمانی و پیش‌بینی رشد آن ۷۷
- شکل ۳-۴. نمودار مدل‌های عرضه محتوای الکترونیکی توسط ناشران الکترونیکی ۷۹
- شکل ۴-۴. نمودار فرمت‌های مورد استفاده برای نشر الکترونیکی ۸۰
- شکل ۵-۴. نمودار دیدگاه ناشران در مورد ارائه آثار الکترونیکی از طریق امانت بین کتابخانه‌ای ۸۴

فصل ۱

معرفی پژوهش

۱-۱. مقدمه

کتابخانه‌ها از دیرباز تلاش می‌کنند تا دسترسی به منابع اطلاعاتی را برای کاربران خود و نیازمندان اطلاعاتی فراهم نمایند. این امر - دسترسی به منابع اطلاعاتی - برای کتابخانه‌ها تا جایی اهمیت یافته که به عنوان رسالت اصلی کتابخانه‌ها در نظر گرفته شده است. امروزه نسل‌های جدید کتابخانه‌ها مانند کتابخانه‌های دیجیتالی نیز فعالیت‌های خود را در این راستا سازماندهی می‌کنند. فناوری‌های اطلاعاتی در تمام عرصه‌های چرخه اطلاعات از تولید محتوا گرفته تا دسترسی به اطلاعات تاثیر گذار بوده است. بر این اساس فعالان این حوزه نیز مانند ناشران، موزعان، کتابخانه‌ها، و نظایر آنها سعی کرده‌اند تا خود را با این تحولات همسو کنند. یکی از مهم‌ترین تغییرها و تحولات در زمینه اطلاعات و منابع اطلاعاتی تغییر فرمت ارائه و اشاعه اطلاعات از قالب آنالوگ به دیجیتالی بود. بر این اساس بود که کتابخانه‌های جدید در تلاش بر مدیریت شکل‌های جدید اطلاعات برآمدند و نسل جدیدی از کتابخانه‌ها با عنوان کتابخانه‌های دیجیتالی نمایان شدند. هدف اصلی این کتابخانه‌ها مدیریت شکل‌های جدید منابع اطلاعاتی، منابع دیجیتالی، و ارائه خدمات جدید، دیجیتالی، در محیط جدید، دیجیتالی، لحاظ شده است. این موارد در تعاریف ارائه شده در این زمینه به طور آشکار خود را نشان داده است (علیپور حافظی، ۱۳۹۰) (آرمز، ۱۳۸۱) (Schwartz, 2000). بنابراین امروزه کتابخانه‌های دیجیتالی با منابع اطلاعاتی دیجیتالی سروکار دارند و با استفاده از آنها اقدام به اشاعه خدمات خود می‌کنند.

علاوه بر این نیازها و درخواست‌های کاربران از این کتابخانه‌ها امروزه دچار تحول گسترده دیگری نیز شده است. به این مفهوم که کاربران در تعامل با کتابخانه‌های دیجیتالی به جای منابع اطلاعاتی در پی دستیابی به اطلاعات و اجزاء اطلاعاتی هستند. در حقیقت کاربران خواستار بازیابی اطلاعات مورد نیاز خود بدون توجه به اطلاعات اضافی هستند.

ناشران نیز مانند سایر فعالان چرخه اطلاعات از تاثیر فناوری اطلاعات بی‌بهره نمانده‌اند و در نتیجه آن امروزه با ناشران الکترونیک مواجه هستیم. ناشران الکترونیک سعی در انتشار آثار خود در قالب الکترونیک و دیجیتالی دارند. بسیاری از ناشران تاکنون به سمت نشر دیجیتالی حرکت کرده‌اند. هزینه پایین انتشار منابع نسبت به نشر سنتی، کیفیت بالای محصولات نشر دیجیتالی، کارایی و ماندگاری، استفاده آسان و نظایر آنها از جمله دلایلی هستند که ناشران را به سمت نشر دیجیتالی ترغیب می‌کنند (Subba Rao, 2004). پیشران‌های مذکور باعث شده‌اند تا امروزه برخی از ناشران اقدام به تولید دوگانه آثار خود در قالب سنتی به همراه شکل دیجیتالی و برعکس، و نیز بالاتر از این برخی از ناشران اقدام به نشر دیجیتالی به تنهایی کنند. در کنار پیشران‌های مذکور عواملی نیز مانند ابهام در قوانین حق مولف در فضای دیجیتالی، نحوه تعامل با عناصر مختلف در بازار نشر مانند کتابخانه‌ها، محدودیت‌های فناورانه و نظایر اینها (Subba Rao, 2004) باعث شده‌اند تا سرعت ایجاد تحولات در دنیای نشر با کندی و اکراه همراه باشد. یکی از عوامل بازدارنده ناشران از روی‌آوری به انتشار آثار دیجیتالی، تعامل با کتابخانه‌ها و اشاعه آثار دیجیتالی منتشر شده توسط کتابخانه‌ها است. کتابخانه‌ها امکان دسترسی به منابع دیجیتالی را به طور همزمان به تعداد زیادی از افراد بدون محدودیت زمانی و مکانی فراهم می‌کنند. علاوه بر این کنسرسیوم‌های کتابخانه‌ای و همکاری‌های بین کتابخانه‌ای مانند امانت الکترونیکی منابع توسط کتابخانه‌ها باعث شده‌اند تا ناشران در تعامل با کتابخانه‌ها با تامل بیشتری برخورد نمایند. در این راستا برخی از ناشران از مدل‌های کسب و کار و مدل‌های تجاری خاصی استفاده می‌کنند و در ضمن آن تلاش دارند تا محدودیت‌های

زیادی را بر کتابخانه‌ها اعمال نمایند. با توجه به اهمیت این موضوع در پژوهش حاضر سعی شده تا به این موضوع از نگاه ناشران الکترونیکی پرداخته شود و در نهایت سعی شده تا راهبردها و مدل‌های مناسبی در این راستا ارائه شود.

۱-۲. بیان مسئله

کتابخانه‌های دیجیتالی شامل تمام منابع دیجیتالی هستند که یا به صورت دیجیتالی زاده شده‌اند یا از فرمت آنالوگ به فرمت دیجیتالی تبدیل شده‌اند. مطالعه اولیه در زمینه حجم منابع اطلاعاتی فارسی در کتابخانه‌های دیجیتالی نشان از وجود تعداد ناچیزی از آثار منتشر شده به زبان فارسی است و سایر آثار موجود بیشتر به زبان انگلیسی هستند که در اکثر موارد فاقد مجوزهای حقوقی لازم هستند (علیپور حافظی ح. و ۱۳۹۰). از طرفی نیز یکی از ویژگی‌های خاص کتابخانه‌ها ارائه خدمات امانت منابع به کاربران است. این سرویس امروزه توسط کتابخانه‌های دیجیتالی نیز ارائه می‌شود (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002). با توجه به تنوع در منابع دیجیتالی در کتابخانه‌ها، تنها منابعی که امکان امانت برای آنها وجود دارد، کتاب‌های الکترونیکی هستند. از طرفی نیز کتاب‌های الکترونیکی دارای تنوع زیادی در محتوای خود هستند که شامل متن، عکس، صوت، فیلم و به طور کلی چند رسانه‌ای هستند. با توجه به اینکه این آثار توسط ناشران الکترونیکی منتشر می‌شوند، بنابراین نیاز به درک تفکر آنها در زمینه امانت الکترونیکی منابع منتشر شده است.

در حقیقت امانت الکترونیکی به تمام فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که امکان دسترسی به منابع دیجیتالی را در محیط شبکه وب برای کاربران فراهم می‌کند (Zhu & Shen, 2013). بنابراین چهار عنصر اصلی تولید کننده منبع اطلاعاتی، ناشر، کتابخانه و کاربر نهایی در این مساله نقش دارند. بر این اساس در امانت الکترونیکی باید توجه جدی به خواسته‌ها و توقعات هر چهار بخش مذکور داشت. مطالعه منابع پژوهشی در این زمینه نشان داده که اکثر پژوهش‌ها در این زمینه از منظر کتابداران و کاربران انجام گرفته‌اند و نگاهی به دیدگاه ناشران که منتشر کنندگان منابع هستند، در این زمینه نشده است^۱ (Hockey, 2012). در حقیقت مساله اساسی در این میان تلاقی یا تضاد منافع و خواسته‌های این چهار عنصر است که مسائل عدیده‌ای را به وجود می‌آورد که گاهی اوقات غیر قابل حل و یا مشکل آفرین می‌شود. ویژگی‌های خاص منابع دیجیتالی (از جمله تکثیر آسان و ارزان) و دسترس پذیری آنها از طریق کتابخانه‌های دیجیتالی مسائلی را به وجود آورده که عدم توجه به آنها باعث ایجاد مشکلاتی در منافع هر یک از طرفین درگیر در این مساله شده و خواهد شد. از طرفی نیز کتابخانه‌ها در آغاز حرکت به سمت دیجیتالی شدن مرتکب اعمالی شدند که باعث ضرر مالی به ناشران شد. به عنوان نمونه می‌توان اشاره کرد که برخی از کتابخانه‌ها اقدام به دیجیتالی کردن منابع آنالوگ خود کردند و آن را در قالب فایل‌های دیجیتالی در اختیار کاربران خود قرار دادند. این در حالی بود که همین امر باعث شد تا فروش ناشران از منابع منتشر شده خود با ضرر همراه باشد. همین امر باعث شد تا ناشران در مقابل کتابخانه‌ها جبهه گرفته و همواره به عنوان تهدید با آنها نگاه کنند. بنابراین پیشینه فکری، ناشران رویکردهای متفاوت و متعددی را در قبال موضوع انتقال منابع به

^۱ برای کسب اطلاعات بیشتر در این زمینه به بخش ۲-۸-۲ در بخش پژوهش‌های مرتبط با دیدگاه‌ها در زمینه محتوای الکترونیکی مراجعه نمایید.

کتابخانه‌ها و امانت آنها به افراد دارند. از این رو نیاز به انجام پژوهشی است تا مسائل مبتلابه امانت الکترونیک در کتابخانه‌های دیجیتال از منظر ناشران الکترونیک مشخص شده و نسبت به اصلاح و بهبود آنها اقدام شود.

۱-۳. اهداف پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی مسائل امانت الکترونیک آثار در کتابخانه‌های دیجیتال از دیدگاه ناشران الکترونیک ایران است. بر این اساس و در راستای وصول به این هدف اهداف کاربردی زیر قابل حصول خواهد بود:

- شناسایی مسائل موجود در زمینه امانت الکترونیک بر اساس آثار پژوهشی این حوزه
- شناسایی مسائل امانت الکترونیک آثار در کتابخانه‌های دیجیتال از منظر ناشران الکترونیک
 - شناسایی وضعیت ناشران الکترونیک در حوزه نشر الکترونیک
 - شناسایی وضعیت استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی توسط ناشران الکترونیک
 - شناسایی دیدگاه ناشران الکترونیک ایران در زمینه امانت الکترونیک توسط کتابخانه‌های دیجیتال
- ارائه راهکارهایی برای رفع مسائل امانت الکترونیک در کتابخانه‌های دیجیتال ایران بر مبنای مسائل طرح شده توسط ناشران

۱-۴. پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی پژوهش

- از نظر ناشران الکترونیک ایران چه مسائلی در زمینه امانت الکترونیک در کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارند؟

پرسش‌های اساسی پژوهش

- امانت الکترونیک بر اساس آثار پژوهشی این حوزه شامل چه مسائلی می‌شود؟
- از نظر ناشران الکترونیک ایران چه مسائلی در امانت الکترونیک آثار در کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارند؟
 - ناشران الکترونیک تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیک حرکت کرده‌اند؟
 - ناشران الکترونیک ایران از چه فناوری‌هایی برای تولید محتواهای الکترونیک استفاده می‌کنند؟
 - ناشران الکترونیک ایران در زمینه امانت الکترونیک توسط کتابخانه‌های دیجیتال چه دیدگاهی دارند؟
- برای رفع مسائل امانت الکترونیک در کتابخانه‌های دیجیتال ایران بر مبنای مسائل طرح شده از طرف ناشران الکترونیک چه راهکارهایی وجود دارند؟

۱-۵. ضرورت انجام پژوهش

شکل غالب انتشار منابع در عصر حاضر از انتشار چاپی به انتشار دیجیتال تغییر یافته است (Joseph, 2013). از این رو بسیاری از ناشران بزرگ بین‌المللی به سمت انتشار آثار خود در قالب دیجیتال حرکت کرده‌اند و ناشران زیادی نیز در حال حرکت به این سمت هستند. فهرست برخی از ناشران بزرگ این حوزه در گزارش اجندا^۱ ذکر شده است (Civic Agenda, 2013). در حال حاضر بیش از ۱۰۰ ناشر الکترونیک در کشور فعالیت می‌کنند و مجمع ناشران الکترونیک نیز در کشور در حال فعالیت است (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۱). بنا براین در ایران نیز به تدریج انتشار منابع به سمت نشر دیجیتال در حال تغییر است. با تغییر در شکل انتشار، تحولات مذکور در فضاهای کتابخانه‌ای نیز خود را نشان می‌دهد و کتابخانه‌ها نیز به سمت کتابخانه‌های دیجیتال در حال تغییر شکل هستند. بر این اساس مبنای این کتابخانه‌ها بر منابع دیجیتال استوار خواهد بود. در این راستا مساله اصلی که این پژوهش به آن می‌پردازد شناسایی مسائل امانت الکترونیکی از نظر ناشران الکترونیک است.

تهیه و اشاعه منابع از طریق کتابخانه‌ها (دیجیتال)، این سازمان‌ها (کتابخانه‌های دیجیتال) و ناشران دیجیتال را با مسائل جدیدی مواجه ساخته است. از جمله این مسائل برای ناشران از منظر قرار گرفتن منابع در کتابخانه‌های دیجیتال و دسترسی عمومی به آنها، می‌توان به در خطر افتادن سرمایه و حاشیه سود ناشران با توجه به تکثیر آسان و ارزان، کاهش فروش منابع دیجیتال، و نظایر اینها اشاره کرد. از طرفی نیز مسائل مبتلابه کتابخانه‌های دیجیتال شامل عدم رغبت ناشران به ارائه منابع خود در کتابخانه‌ها، ذهنیت منفی ناشران نسبت به تحرکات صورت گرفته توسط کتابخانه‌های دیجیتال (به‌ویژه کارهایی که در زمینه تبدیل فرمت منابع به شکل دیجیتال در ابتدای شکل‌گیری کتابخانه‌های دیجیتال انجام پذیرفت)، ضرورت ایفای نقش منبع اطلاعاتی و حافظه اطلاعاتی کتابخانه‌ها در محیط دیجیتال، و نظایر اینها است. بنابراین در صورت نپرداختن به این موضوع کتابخانه‌های دیجیتال همواره از کمبود آثار فارسی دیجیتال در رنج خواهند برد و ناشران نیز کمتر به انتشار الکترونیک آثار رغبت خواهند داشت.

با استفاده از نتایج این پژوهش، پژوهش‌های پیشین پژوهشگر و نیز پژوهش‌های مرتبط دیگری که در گام‌های بعدی توسط پژوهشگر انجام خواهد گرفت سازوکاری مبنی بر ایجاد سرویس جدیدی توسط پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران بر مدیریت نشر کتاب الکترونیک توسط ناشران الکترونیک قابل پیاده‌سازی خواهد بود. همچنین این پژوهش در زنجیره پژوهش‌های پژوهشگر در راستای ارائه خدمات امانت بین کتابخانه‌ای دیجیتال است. بنابراین با استفاده از نتایج این پژوهش‌ها نسل‌های جدید طرح‌های امین و غدیر که توسط پژوهشگاه ارائه می‌شود قابل ارائه خواهد بود. بنابراین موارد ذکر شده توجیه‌کننده ضرورت انجام این پژوهش هستند.

۱-۶. تعریف عملیاتی اجزاء مسئله

¹ Agenda

- **امانت الکترونیکی.** منظور از امانت الکترونیکی ارائه دسترسی یا استفاده از منابع دیجیتالی در کتابخانه‌های دیجیتالی به کاربران به مدت محدود است. با توجه به اینکه کتاب الکترونیکی تنها منابعی هستند که در کتابخانه‌ها امانت داده می‌شوند، تاکید پژوهش حاضر نیز در امانت الکترونیکی بر امانت کتاب الکترونیکی است.
- **محتوای دیجیتالی.** محتوا محل تلاقی مفید فایده بودن داده و غنا بخشیدن به اطلاعات است. بنابراین محتوا، اطلاعاتی غنی شده است که به شکل داده ساده بیان می‌شود (Boiko, 2004). با توجه به اینکه کتاب‌های الکترونیکی تنها منابعی هستند که قابل امانت دادن در کتابخانه‌های دیجیتالی هستند، بنابراین منظور از محتوای الکترونیکی در این پژوهش هر نوع کتاب الکترونیکی است که توسط کتابخانه و یا از طریق امانت الکترونیکی به شکل دیجیتالی برای استفاده به مدت محدود در اختیار کاربران قرار می‌گیرد.
- **ناشر الکترونیک.** منظور از ناشر الکترونیک در این پژوهش تمامی ناشران الکترونیک فعال در ایران هستند که اقدام به تولید و انتشار کتاب الکترونیکی می‌کنند.
- **امانت بین کتابخانه‌ای.** بنابر تعریف فدراسیون بین‌المللی انجمن‌های کتابداری (ایفلا) نقل شده در خسروی و عبدالمجید، امانت بین کتابخانه‌ای فرآیندی است که طی آن یک کتابخانه منابع اطلاعاتی مورد نیاز استفاده کنندگان خود را از کتابخانه دیگری دریافت می‌کند. منابع اطلاعاتی مورد درخواست به صورت موقت امانت گرفته می‌شود و یا به صورت چاپی یا الکترونیکی نسخه برداری (کپی) می‌شود (خسروی & عبدالمجید، ۱۳۸۶)
- **کتابخانه‌های دیجیتال.** منظور از کتابخانه دیجیتال در این پژوهش سازمان‌هایی هستند که در آنها: (۱) منابع اطلاعاتی دیجیتالی مبتنی بر اصول مجموعه‌سازی، گردآوری یا تولید می‌شوند؛ (۲) کارکنان متخصصی به انتخاب و سازماندهی منابع اطلاعاتی می‌پردازند؛ (۳) اطلاعات تمام متن دیجیتالی به جامعه کاربران آن کتابخانه ارائه می‌شود، (۴) مدیریت منابع اطلاعاتی با استفاده از سازوکارهای مدیریت محتوا، مانند مدیریت در نمایش و ارائه اطلاعات به کاربران، و مدیریت سطح دسترسی صورت می‌پذیرد؛ و (۵) اطلاعات دیجیتالی به مدت زمان طولانی به مثابه منابع اطلاعاتی پایدار قابل دسترس هستند. کتابخانه‌هایی که همه این عناصر را دارا باشند، در این پژوهش کتابخانه دیجیتالی نامیده شده‌اند.

فصل ۲

مبانی نظری و ادبیات پژوهش

۲-۱. مقدمه

محتوای اطلاعاتی در فرآیند تولید و استفاده مسیری را طی می‌کند و در این مسیر عناصر متعددی درگیر هستند. عناصر مهم مطرح در این چرخه عبارتند از مولف یا تولید کننده اثر، ناشر یا منتشر کننده اثر، کارگزار یا توزیع کننده اثر (در محیط دیجیتال در بسیاری از موارد این نقش را خود ناشران بر عهده می‌گیرند)، کتابخانه (یکی از مراجع ایجاد ارزش افزوده و دسترس پذیر سازی آن برای مخاطبان)، و مخاطبان (Runardotter, Quisbert, Nilsson, & Hägerfors, 2014). همچنین اطلاعات در این فرآیند مبتنی بر محمل‌هایی حرکت می‌کنند. منظور از محمل‌ها، قالب‌هایی هستند که با استفاده از آنها اطلاعات در طول عمر خود از تولید تا مصرف در آن قالب قرار می‌گیرد. به عنوان مثال کتاب یکی از این محمل‌های اطلاعاتی است که از دیرباز برای این منظور استفاده می‌شود.

بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی یکی از عواملی است که تاثیر شگرفی بر چرخه حیات محتواهای اطلاعاتی گذاشته است. از مزایای بهره‌گیری از این فناوری در چرخه اطلاعات می‌توان به تسهیل و تسریع در تولید و انتشار و دسترس‌پذیر سازی اطلاعات اشاره کرد. یکی از نمودهای بارز استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در تولید کتاب است که با عنوان کتاب الکترونیکی شناخته شده است. کتاب الکترونیکی همانند نسل پیشین خود (کتاب چاپی) در فرآیند چرخه اطلاعات حضور پررنگی دارد. بسیاری از پژوهش‌ها بر این نقش به ویژه بر نقش آن در آموزش و یادگیری تاکید داشته‌اند. به عنوان مثال پژوهشی توسط جیسک^۱ در انگلستان نشان داد که ۶۵ درصد از ۱۲۷ موسسه آموزش عالی انگلستان از کتاب الکترونیکی در فعالیتهای علمی خود استفاده می‌کنند (Vasileiou, Rowley, & Hartley, 2012). امروزه بهره‌گیری از کتاب الکترونیکی به علت مسائل مرتبط با حفاظت اطلاعات در محیط الکترونیکی و به مخاطره افتادن منافع مادی ناشران با تکثیر غیرمجاز و مسائلی دیگر از این قبیل تبدیل به چالشی بزرگ شده است. بنا به دلایل ذکر شده امروزه ناشران علاوه بر کاهش هزینه‌های تولید کتاب در محیط الکترونیکی رغبتی به انتشار کتاب الکترونیکی از خود نشان نمی‌دهند (Vasileiou, Rowley, & Hartley, 2012).

صنعت نشر حجم بالایی از مبادلات را در کشورها به خود اختصاص داده است. به عنوان مثال صنعت نشر در بریتانیا در سال ۲۰۰۹ شاهد مبادله مالی بیش از ۱۸،۴ میلیارد پوند بوده است. همین گزارش نشان می‌دهد که در سال مذکور ۲۳۵،۶ میلیون جلد کتاب فروخته شده است و مبلغ مبادله شده حدود ۱،۷۵ میلیارد پوند بوده است (Chowdhury, 2011). با وجود بی‌میلی ناشران به انتشار کتاب الکترونیکی پیش بینی شده که تا سال ۲۰۲۰ حدود ۷۵ درصد از تمام عناوین کتاب‌های منتشر شده در جهان به شکل دیجیتال و در قالب کتاب الکترونیک یا به دو شکل چاپی و الکترونیکی منتشر خواهند شد (Vasileiou, Rowley, &

¹ JISC

(Hartley, 2012). هر چند در نگاه اول این موضوع با توجه به چالش‌های موجود ممکن است خوشبینانه تلقی شود ولی به طور کلی نشانگر سیر تحولات این حوزه است.

محتوای الکترونیک در فرآیند دسترسی پذیری در بستری به نام کتابخانه دیجیتال قرار می‌گیرد. کتابخانه‌های دیجیتال سعی در ارائه محتواهای الکترونیکی به کاربران خود دارند. در این مسیر چالش به مخاطره افتادن منافع مالی ناشران بیشتر نمایان می‌شود. کتابخانه‌ها سعی بر تهیه محتواهای الکترونیکی و در اختیار قرار دادن آن به کاربران از طریق سرویس‌هایی مانند امانت الکترونیک دارند. علاوه بر این با توجه به نیاز کاربران و محدودیت‌های مالی، کتابخانه‌های دیجیتال سعی بر استفاده از سرویس امانت بین کتابخانه‌ای و ایجاد دسترسی به محتواهای الکترونیک موجود در کتابخانه‌های دیگر نیز دارند و این موضوع بر حساسیت چالش ذکر شده می‌افزاید. نقش محتواهای الکترونیک در کتابخانه‌ها هنوز روشن و شفاف نیست و استانداردهای متعددی در این زمینه تهیه شده است و علاوه بر این فناوری‌ها و مدل‌های قیمت گذاری آن متنوع و متعدد است (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002).

در این فصل سعی شده است تا کلیاتی در مورد محتوای الکترونیک، امانت الکترونیک و امانت بین کتابخانه‌ای پرداخته شود تا زوایای موجود در آن بیشتر نشان داده شود. در بخش دوم نیز به توصیف و تحلیل پژوهش‌های حوزه امانت الکترونیک و به ویژه کاربرد و نقش آن در کتابخانه‌های دیجیتال پرداخته شده است.

۲-۲. محتوای الکترونیک

مفهوم محتوای الکترونیک همواره با چالش‌هایی همراه بوده و تا کنون به صورت دقیق و غیرمبهم توصیف نشده است (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002). در همین راستا تعاریف و توصیف‌های متعددی برای محتوای الکترونیک ارائه شده است. در برخی موارد محتوای الکترونیک نیازمند سخت‌افزار خاصی مانند کتاب خوان در نظر گرفته شده تا خواننده بتواند آن را بخواند. این در صورتی است که برخی دیگر گفته‌اند که محتوای الکترونیک می‌تواند در کامپیوترهای شخصی نیز خوانده شود. برخی از پژوهشگران به تلفیق متن و کتاب‌خوان، محتوای الکترونیک گفته‌اند (Rao, 2004). متن مورد نظر می‌تواند دیجیتال زاد^۱ یا دیجیتال شده^۲ باشد، و ممکن است اصطلاح محتوای دیجیتال برای هر دو مورد به کار نرود. برخی اعتقاد دارند که محتوا باید کامل باشد و برخی معتقدند که بخشی از محتوا، مانند فصل‌های کتاب، می‌تواند به عنوان محتوای الکترونیک شناخته شود. به عنوان مثال سیستم مک‌گرو هیل پریمیس^۳ به دانشگاه‌ها اجازه داده تا فصل‌هایی از کتاب‌ها را انتخاب و محتوای آموزشی خود را ایجاد نمایند یا نسخه چاپی مورد تقاضا از محتوا را تهیه نمایند (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002). استاندارد ایزو ۱۱۶۲۰ در ویرایش ۲۰۱۴ خود محتوای الکترونیک را سند دیجیتال غیر ادواری، دارای مجوز یا بدون مجوز، که دارای متن قابل جستجو بوده و شکل قابل چاپ نیز داشته باشد تعریف کرده است (ISO

^۱ Born digital

^۲ Digitized

^۳ MaGraw-Hill primis

11620:2014(en) Information and documentation — Library performance indicators, 2014)

آرمسترانگ، ادواردز و لانس‌دیل نیز با مطالعه تعاریف پیشین گفته‌اند که هر قطعه محتوای الکترونیکی بدون توجه به اندازه یا نگارش (شیء دیجیتالی)، بجز نشریات، که به صورت الکترونیکی بر روی هر رسانه دارای نمایشگر قابل دسترس باشد (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002). در برخی از تعاریف نیز دامنه کاربرد محتوای الکترونیکی و محتوای الکترونیکی درسی از همدیگر مجزا شده و دامنه پوشش آنها متفاوت از هم دیده شده است (Wu & Chen, 2011).

ملاحظه تعاریف ذکر شده نشان از تنوع نگاه‌ها و دامنه گسترده مفهوم محتوای الکترونیکی دارد. با این وجود بررسی تعاریف ذکر شده نشان می‌دهد که محتوای الکترونیکی برای توصیف محتوا، قالب، نرم‌افزار و سخت‌افزار کتاب‌خوان به کار می‌رود. بر این اساس محتوا اشاره به حقوق مالکیت فکری اثر دارد، قالب آن به فرمت فایل اشاره دارد، کتاب‌خوان نیز اشاره به نرم‌افزاری دارد که فرد را به خواندن فایل‌هایی با فرمت‌های مختلف در سخت‌افزارهای مختلف قادر می‌سازد، و ابزار مطالعه محتوای الکترونیکی نیز اشاره به سخت‌افزار قابل حملی مانند تبلت دارد که امکان مطالعه محتوای الکترونیکی را ارائه می‌کند. در مجموع محتواهای الکترونیکی می‌توانند در عمل در چهار دسته زیر دسته بندی شوند:

۱. محتواهای الکترونیکی قابل دانلود^۱. محتواها در قالب الکترونیکی از طریق یک سایت وب قابل دانلود روی کامپیوتر یا ابزار دیجیتالی شخصی هستند. در چنین مواردی نیازی به ابزار کتاب‌خوان خاصی نیاز نیست. به عنوان مثال بارتلی^۲، پروژه گوتنبرگ^۳ از این دسته موارد هستند.
۲. کتاب‌خوان‌های الکترونیکی خاص. محتواها در قالب الکترونیکی در یک ابزار سخت‌افزاری خاص با قابلیت نمایش با کیفیت بالا و امکانات مناسب برای مطالعه ارائه می‌شوند. به عنوان مثال فرانکلین^۴ از این دسته است.
۳. محتواهای الکترونیکی قابل دسترس از طریق وب. این محتواهای الکترونیکی در سایت وب ناشران یا فراهم کنندگان منتشر می‌شوند و ممکن است پولی باشند و یا دسترسی به آنها قابل خرید باشد. بسیاری از ناشران مانند الزویر^۵ در حال حاضر از چنین مدلی استفاده می‌کنند.
۴. چاپ مبتنی بر تقاضا^۶. محتواها در این مدل در سیستمی ذخیره می‌شوند که متصل به چاپگر پرسرعت و با کیفیت بالا هستند و نسخه‌های مورد نیاز بر اساس تقاضا تهیه می‌شوند. چنین محتواهایی در بسیاری از موارد به صورت فصل به فصل نیز ارائه می‌شوند تا افراد در صورت عدم نیاز به متن کامل بتوانند بخش‌های مورد نیاز را تهیه نمایند. از جمله موسسات پیشرو در این زمینه می‌توان به شرکت‌های زیراکس^۷، آی.بی.ام^۸، اسپراوت^۱، لایت‌ینگ سورس^۲، هاولت پاکارد^۳، و نظایر آنها اشاره کرد (Hawkins, 2000) (Crawford, 2000).

¹ Downloadable e-books

² Bartleby (<http://www.bartleby.com>)

³ Guttenberg (<https://www.gutenberg.org>)

⁴ Franklin's eBookman (<https://www.franklin.com>)

⁵ Elsevier

⁶ Print on demand books

⁷ Xerox

⁸ IBM

۲-۳. مفهوم امانت در کتابخانه‌های دیجیتال

کتابخانه‌ها از دیرباز محلی برای گردآوری، ذخیره‌سازی، بازیابی و اشاعه منابع اطلاعاتی بوده‌اند. با توجه به گردآوری منابع اطلاعاتی، مهم‌ترین رسالت کتابخانه‌ها دسترسی پذیری و استفاده از منابع اطلاعاتی موجود برای کاربران است. بر این اساس یکی از خدماتی که کتابخانه‌ها ارائه می‌دهند سرویس امانت کتاب است. در این بستر کاربران بر اساس قواعد و اصولی امکان دسترسی به منابع اطلاعاتی کتابخانه‌ها را در محدوده زمانی معینی پیدا می‌کنند.

کتابخانه‌های دیجیتال به تبع استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی امکان ارائه منابع اطلاعاتی، اطلاعات و خدمات اطلاعاتی به صورت دیجیتالی را فراهم می‌کنند. یکی از ویژگی‌های مهم منابع اطلاعاتی دیجیتالی دسترسی پذیری آنها به صورت تمام وقت و هم زمان است. از این رو به زعم بسیاری از افراد امانت در کتابخانه‌های دیجیتال معنی دار نیست. بنابراین از این منظر موضوع امانت در کتابخانه‌های دیجیتال جایی از اعراب ندارد.

از طرفی نیز یکی از منابع اطلاعاتی قابل ارائه و پر استفاده توسط کتابخانه‌های دیجیتال، کتاب الکترونیک است. کتاب از جمله منابعی است که در کتابخانه‌ها به امانت داده می‌شود. این موضوع طبق قوانین کپی رایت، قانونی بوده و این امکان برای کتابخانه‌ها فراهم شده است. در کتابخانه‌های دیجیتال و با توجه به ویژگی کتاب‌های الکترونیک، امکان ارائه کتاب الکترونیک باعث به مخاطره افتادن منافع مادی ناشران می‌شود و در نتیجه آن، ناشران در انتشار آثار خود با ضرر مالی مواجه می‌شوند. چرا که اگر کتاب‌های الکترونیک توسط کتابخانه‌ها ارائه شوند، فروش آثار تحت تاثیر آن قرار خواهد گرفت و ناشران امکان سودآوری کمی خواهند داشت (Agenda, 2012). بر این اساس ناشران با این موضوع مخالفت و در بسیاری از مواقع از انتشار آثار خود به صورت الکترونیک صرف نظر کرده‌اند (Colomb, Rosch, & Preisig, 2013). با این وجود خواه نا خواه ناشران به سمت انتشار آثار خود به صورت الکترونیک روی خواهند آورد. همانگونه که در کشورهای پیشرفته این اتفاق امروزه رخ داده است. بنابراین کشور ما نیز در چند سال آینده با این پدیده مواجه خواهد شد.

با توجه به موارد ذکر شده کتابخانه‌ها برای ایجاد امکان دسترسی به کتاب‌های الکترونیک نیازمند بهره‌گیری از سرویس امانت الکترونیک شدند. بر این اساس کتابخانه‌ها در تهیه کتاب‌های الکترونیک بر اساس مدل مورد توافقی با ناشر به تهیه کتاب الکترونیک و ارائه آنها از طریق سرویس امانت الکترونیک اقدام کرده‌اند (Castell, Ebooks in 2014: access and licensing at Canadian public libraries, 2014). بنابراین کتابخانه‌ها در راستای تهیه کتاب‌های الکترونیک از مدل‌های کسب و کار متعددی که مورد توافق کتابخانه‌ها و ناشران بود استفاده می‌کنند (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002) که در ادامه بحث به آنها پرداخته شده است.

¹ Sprout

² Lightning Source (<https://www1.lightningsource.com/default.aspx>)

³ Hewlett Packard (<http://www.hp.com/country/us/en/uc/welcome.html>)

همانگونه که پیشتر نیز ذکر شد یکی دیگر از قابلیت‌هایی که کتابخانه‌ها در ارائه خدمات به کاربران از آن سود می‌جویند ارائه خدمات امانت بین کتابخانه‌ای است که در محیط کتابخانه‌های دیجیتال نیز مورد توجه جدی قرار گرفته است. منظور از امانت بین کتابخانه‌ای، ارائه دسترسی به کتاب‌های الکترونیکی و سایر منابع اطلاعاتی کتابخانه‌های دیگر از طریق کتابخانه مبدا است. در این سرویس کاربران می‌توانند از طریق درگاه کتابخانه مبدا به منابع کتابخانه‌های مقصد دسترسی پیدا کنند یا کتابخانه مبدا به عنوان واسط این اقدام را انجام دهد و دسترسی به منبع را برای مدت محدودی فراهم نماید (Wicht, 2011). این موضوع یکی دیگر از دغدغه‌های ناشران است که باعث می‌شود با موضوع کتاب الکترونیکی با احتیاط بیشتری برخورد نمایند (Zhu & Shen, 2013).

۲-۴. مسائل مرتبط با محتواهای الکترونیکی

محتوای الکترونیکی با توجه به نوع بهره‌برداری از فناوری‌های اطلاعاتی و به تبع آن خود فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی با مسائل متعددی مواجه هستند.

۲-۴-۱. مزایای مرتبط با محتواهای الکترونیکی

بسیاری از مزایای محتوای الکترونیکی از جهت بهره‌گیری آن از فرمت الکترونیکی و ارائه برخی قابلیت‌ها و انعطاف‌پذیری محیط الکترونیکی حاصل می‌شود که چنین امکانی در فضای سنتی وجود نداشت. از طرفی نیز عناصر متعددی در این زمینه مانند کاربر نهایی یا خواننده محتوای الکترونیکی، کتابخانه‌ها، ناشران و نویسندگان مطرح هستند. بنابراین بحث در مورد مزایای محتوای الکترونیکی از منظر چهار عنصر ذکر شده در بالا ادامه می‌دهیم:

- مزایای برای کاربران نهایی و خوانندگان

- دسترسی‌پذیری عناوین. دانلود محتوا از طریق اینترنت بسیار سریع‌تر و آسان‌تر از مراجعه به کتاب فروشی یا کتابخانه به صورت فیزیکی است. فروشگاه آنلاین به صورت تمام وقت در دسترس هستند و با مشکلی مانند تمام شدن نسخه‌ها برخورد نداریم. با این وجود ممکن است به علت مسائل کپی رایت دسترسی به آن از طریق کتابخانه دیجیتال با محدودیت‌هایی همراه باشد.
- جستجوی تمام متن. یافتن محتوا در فایل الکترونیکی به سادگی می‌تواند مهیا باشد. البته لازم است برای محتواهای اسکن شده ابتدا فرآیند شناسایی نوری حروف^۱ بر روی آنها اعمال شده باشد تا بتوان در متن آنها جستجو کرد.
- شخصی‌سازی. انعطاف‌پذیری برای تغییر نحوه نمایش، اندازه فونت، افزودن قابلیت نشانه‌گذاری، افزودن یادداشت، پیوندها و نظایر آنها از جمله قابلیت‌هایی هستند که در شخصی‌سازی فایل الکترونیکی قابل اجرا هستند و مزیت عمده‌ای را برای آن ایجاد می‌کنند.

¹ Optical Character Recognition (OCR)

- قابلیت حمل. به صورت بالقوه تعداد زیادی از فایل‌های الکترونیکی به صورت تکی یا با استفاده از حافظه‌های الکترونیکی یا از طریق شبکه قابل انتقال هستند بدون اینکه مشکل خاصی در این زمینه داشته باشیم و یا هزینه خاصی بابت آن پرداخت کرده باشیم و تنها لازم است به شبکه اینترنت دسترسی داشته باشیم.
- قابلیت چند رسانه‌ای. صوت، ویدئو و سایر قابلیت‌های مرتبط با آنها از جمله قابلیت‌هایی هستند که در فایل الکترونیکی قابل ارائه هستند. البته این قابلیت‌ها باید توسط نویسندگان ارائه شوند تا به صورت چندرسانه‌ای این قابلیت در اختیار کاربران نهایی یا خوانندگان قرار گیرند.
- محیط. به غیر از منابع اجرایی و تولیدی، محتوای الکترونیکی نیاز کمی به منابع زیست محیطی مانند چوب و انرژی دارد. بنابراین می‌تواند فناوری دوستدار محیط زیست نیز قلمداد شود.

- مزایا برای کتابخانه‌ها

- تحویل فوری محتوای خریداری شده
- فونت‌های قابل تنظیم بجای اشیاء چاپی بزرگ
- قیمت پایین‌تر با توجه به هزینه پایین تولید
- دوستدار محیط زیست
- صرفه جویی در فضای فیزیکی قفسه‌ها
- پایان دادن به موضوع گم شدن منابع یا آسیب دیدن منابع و قابلیت ایجاد متون مورد نیاز
- افزودن فایل‌های الکترونیکی به فهرست پیوسته کتابخانه و تسهیل در دسترسی به منابع برای کاربران و افزایش سطح رضایتمندی از خدمات کتابخانه

- مزایا برای ناشران

- سرعت در انتشار آثار. فرآیند انتشار در آثار الکترونیکی سریع‌تر می‌شود. به ویژه هنگامی که توزیع آثار از طریق اینترنت فراهم شود.
- کاهش هزینه انتشار. هزینه چاپ، صحافی، حسابرسی منابع و انبارگردانی و هزینه ارسال از فهرست هزینه‌های انتشار منابع کم می‌شوند.
- نیازی به فضای انبار نیست.
- رفتار اطلاعاتی و نیازهای کاربران در محیط الکترونیکی می‌تواند به سادگی مورد رهگیری قرار گیرد.

- مزایا برای نویسندگان

- امکان انتشار مستقیم محتوا فراهم می‌شود.
- ارتباط مستقیمی با خوانندگان برقرار می‌شود و از این طریق نویسندگان می‌تواند بازخورد نظر خوانندگان را دریافت نماید.

به طور کلی یکی از مهم‌ترین مزیت‌های محتوای الکترونیکی می‌تواند افزودن سطح استانداردهای سواد اطلاعاتی در سطح جامعه باشد.

۲-۴-۲. معایب مرتبط با محتواهای الکترونیکی

معایب محتواهای الکترونیکی در اکثر موارد مرتبط با نوپا بودن آن و فناوری مورد استفاده است. بنابراین مسائل عمده در این زمینه بیشتر مرتبط با کاربرپسند نبودن آنها نسبت به محیط چاپی، عوامل مرتبط با شکل فایل الکترونیکی، احساس لمس محتوای الکترونیکی در قیاس با کتاب چاپی، توزیع کنندگان محتواهای الکترونیکی و نظایر آنها است.

- نمایش

○ کیفیت نمایش. به طور معمول وضوح^۱ نمایش ۱۰۰ دی.پی.آی. است و این کیفیت نمایش از رزولوشن مورد استفاده برای چاپ که ۳۰۰ دی.پی.آی یا بالاتر از آن بود بسیار پایین‌تر است. البته این مشکل امروزه با قابلیت‌های محیط الکترونیکی مرتفع شده است و شرکت‌هایی مانند ماکروسافت کیفیت بسیار بالایی را در این زمینه ارائه داده‌اند.

○ کنتراست و روشنایی^۲. این قابلیت همچنان در اشیاء چاپی و آنالوگ نسبت به فایل الکترونیکی در سطح قابل قبول‌تری است. فناوری جوهر الکترونیکی امروزه گام‌های مناسبی در این زمینه برداشته‌اند و سعی در کاهش شکاف موجود در این زمینه دارند.

○ رنگ. این مورد در ابزارهای قابل حمل که در اکثر موارد تنها قادر به پشتیبانی از دو یا سه رنگ هستند هنوز قابل مقایسه با منابع چاپی رنگی نیست. در سایر موارد این قابلیت در منابع الکترونیکی بسیار توسعه یافته است و حتی در بسیاری از موارد از منابع چاپی نیز پیشی گرفته‌اند.

- عوامل مربوط به فرمت

○ ابعاد. ابعاد شیء چاپی مشخص است و قابل تغییر برای عناوین مختلف نیست در صورتی که این امکان در فایل الکترونیکی وجود ندارد و انعطاف در ابعاد آن وجود دارد.

○ استفاده هم‌زمان. برای استفاده از چندین فایل الکترونیکی ممکن است نیاز به استفاده از ابزارهای سخت‌افزاری متعددی داشته باشیم.

○ مصرف برق. برای استفاده از محتوای الکترونیکی نیازمند برق یا باتری هستیم و این می‌تواند محدودیت‌هایی را در استفاده از آن به همراه داشته باشد.

○ شکنندگی. فایل‌های الکترونیکی در مقابل صدمات مقاوم نیستند و خطرات زیادی آنها را تهدید می‌کنند.

○ انعطاف‌پذیری. سخت‌افزارهای مورد نیاز برای محتواهای الکترونیکی مانند تبلت قابل انعطاف نیستند.

- بازخورد لمسی

¹ Resolution

² Contrast and brightness

- ضخامت. بصری سازی صفحات در محیط الکترونیکی قابل اجرا است ولی ایجاد حس تورق در فایل الکترونیکی برای خوانندگان بسیار دشوار است.
 - مرور. هنگام خرید محتوا، خریداران علاقه مند به تورق سریع فایل هستند. تلاش‌های بسیاری در این زمینه در مورد محتوای الکترونیکی شکل گرفته است ولی هنوز نتوانسته آن را همانند اشیاء چاپی عملی سازد.
 - کیفیت کاغذ و چاپ. محتوای الکترونیکی نتوانسته این حس را شبیه سازی کند.
 - توزیع کنندگان محتوای الکترونیکی
 - به مدل کسب و کار مناسب مورد قبول کاربران و خوانندگان نیاز است.
 - نیاز به حصول اطمینان ناشران در مورد پیشگیری از سوء استفاده از آثار منتشر شده وجود دارد.
 - باید دسترسی سریع و قابل اطمینان به فایل‌های الکترونیکی فراهم شود.
 - نیاز به تشویق و ترغیب دانشگاهیان به استفاده از محتواهای الکترونیکی احساس می‌شود.
 - سایر عوامل
 - هزینه. کتاب‌خوان‌ها برای خوانندگان دارای هزینه بالایی هستند.
 - تغییرات فناورانه. خطر بالایی برای افراد در تهیه کتاب‌خوان است چرا که فناوری در این حوزه بسیار سریع در حال تغییر است.
 - سازگاری. سازگاری بین نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای مورد استفاده بسیار کم مشاهده می‌شود (Rao, 2004)
- (Hockey, 2012).^۱

۲-۵. مسائل مرتبط با فناوری‌های آثار الکترونیکی

اثر اطلاعاتی الکترونیکی خود محصول فناوری است و از فناوری‌های متعددی در این زمینه استفاده می‌کند. در عمل بحث از فناوری آثار الکترونیکی ما را به سمت دو حوزه مشخص، نرم‌افزار محتوای الکترونیکی و سخت‌افزار آن، رهنمون می‌شود که در این بخش به آنها پرداخته شده است.

۲-۵-۱. سخت‌افزار محتوای الکترونیکی

تعداد زیادی از ابزارهای قابل حمل کتاب‌خوان الکترونیکی در اندازه‌ها و شکل‌های متفاوت ارائه شده‌اند. متأسفانه تعامل بین این سخت‌افزارها بسیار کم و یا در برخی موارد هیچ تعاملی بین آنها وجود ندارد. سخت‌افزارهای مذکور از نرم‌افزار خاصی برای خواندن محتوای الکترونیکی استفاده می‌کنند. پس از خرید اثر از ناشر، فایل مورد نظر از سایت دانلود و به این ابزار منتقل می‌شود و پس از آن امکان استفاده از آن فراهم می‌شود. برخی از این ابزارها شامل کتابخانه‌ای برای خود هستند که امکان استفاده از منابع آن را برای خوانندگان فراهم می‌کنند. سخت‌افزارهای کتاب‌خوان با توجه به قابلیت‌های مورد نیاز از ویژگی‌های زیر باید

^۱ اکثر محتوای بخش مزایا و معایب کتاب الکترونیکی از دو منبع ذکر شده اخذ شده است.

برخوردار باشند: اندازه (باید مناسب با نیاز مخاطبان باشند. به طور متوسط اندازه نمایشگر آنها حدود ۷ تا ۹ اینچ باید باشد)، وزن (تا حد امکان باید دارای وزن سبک‌تری باشند)، حافظه (هر چه حافظه آنها زیاده‌تر باشد دارای قابلیت مناسب‌تری هستند)، مصرف باتری (در سخت افزارها تلاش می‌شود تا طول عمر باتری و میزان دوام آن در هر بار شارژ بیشتر باشد)، ذخیره فرمت‌ها (تا حد امکان سعی می‌کنند تا فرمت‌های رایج را پشتیبانی کنند)، حجم فضای ذخیره سازی، قابلیت‌های نمایشی، و تعداد عناوینی که در آن سخت افزار ارائه شده‌اند.

۲-۵-۲. نرم‌افزار محتوای الکترونیکی

حوزه مربوط به نرم‌افزار محتوای الکترونیکی حوزه نسبتاً وسیعی را شامل می‌شود. به طور کلی موضوع نرم‌افزار محتوای الکترونیکی شامل نرم‌افزار کتاب‌خوان الکترونیکی، نرم‌افزار کتاب‌ساز الکترونیکی، و نرم‌افزار مدیریت محتوای الکترونیکی می‌شود.

در حقیقت محتواهای الکترونیکی توسط هر نرم‌افزاری قابل استفاده نیستند. اغلب آنها وابسته به ابزار یا نرم‌افزار خاصی هستند. معیارهای انتخاب نرم‌افزار کتاب‌خوان الکترونیکی می‌تواند مبتنی بر عملکرد نرم‌افزار کتاب‌خوان از نظر کاربران، سخت‌افزاری که فایل الکترونیکی توسط آن نمایش داده می‌شود، گزینه‌های قابل انعطاف برای تولید محتوای الکترونیکی و جزئیات خروجی فایل الکترونیکی و امکانات نگارش باشد (Rao, 2004). اغلب نرم‌افزارهای کتاب‌خوان رایگان هستند و در چندین سیستم عامل کار می‌کنند.

در کنار کتاب‌خوان‌های الکترونیکی برخی از نرم‌افزارها قابلیت تولید محتوای الکترونیک را نیز دارند. شرکت ادوب ابزارهایی را فراهم کرده که امکان تولید محتوای الکترونیکی را می‌دهد و آن را به صورت الکترونیکی یا چاپی منتشر می‌کند. به عنوان مثال ادوب فریم میکس برای اسناد بزرگ، ساخت یافته و با محتوای غنی؛ ادوب پیج میکس برای گزارش‌ها و اسناد کسب و کار؛ ادوب این دیزاین برای گزارش‌ها و اسناد کسب و کار؛ ادوب آکروبات برای تبدیل اسناد به فایل پی.دی.اف.، ادوب آکروبات کپچر برای تولید منابع کم یاب و خارج از چاپ و تبدیل منابع چاپی به دیجیتال استفاده می‌شوند. شرکت‌های بزرگ دیگری مانند ماکروسافت با محصولی به نام ماکروسافت ریدر، استودیوی کتاب الکترونیک پالم نیز در زمینه تولید کتاب الکترونیک محصولاتی را ارائه داده‌اند.

علاوه بر دو دسته ذکر شده دسته دیگری از نرم‌افزارها نیز به مدیریت محتوای الکترونیکی اختصاص یافته‌اند. از جمله این نرم‌افزارها می‌توان به ادوبکانتنت سرور و دیجیتال است سرور ماکروسافت اشاره کرد. این نرم‌افزارها برای افزودن مدیریت حقوق دیجیتال^۱ به کتاب‌های الکترونیکی ایجاد شده است. تا کنون^۲ نسخه ۵ این نرم‌افزار ارائه شده است (Rao, 2004).

۲-۶. مسائل ناشران در ارتباط با امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال

۲-۶-۱. امانت بین کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های دیجیتال

تنوع و گستردگی تولید و انتشار منابع اطلاعاتی و محدودیت بودجه کتابخانه‌ها و در مقابل تنوع و گستردگی خواسته‌ها و نیازهای کاربران از طرفی نیز حضور رقباتی مانند پایگاه‌های اطلاعاتی و موتورهای جستجوی علمی باعث شده تا کتابخانه‌ها به فکر ارائه خدمات همکاری بین کتابخانه‌ای در محیط دیجیتال شوند (Xu & Moreno, 2014) (Wicht, 2011). موضوع امانت بین کتابخانه‌ای کتاب الکترونیکی نخستین بار توسط جکسون در سال ۲۰۰۰ مطرح شد (Jackson, 2000). با این وجود این موضوع هنوز یکی از مسائل و چالش‌ها در دسترسی به کتاب‌های الکترونیکی از طریق سرویس امانت بین کتابخانه‌ای است (Zhu & Shen, 2013). در این راستا ناشران یکی از مهم‌ترین عناصر در این زمینه هستند که به علت مسائل مربوط به کپی رایت هنوز نتوانسته‌اند به طور کامل با این مساله کنار بیایند (Garrod, 2004).

در این راستا و بر اساس اصول ایفلا کتابخانه‌های دیجیتال باید در تهیه و اشاعه کتاب‌های الکترونیکی به موارد زیر توجه نمایند:

- کتابخانه‌های دیجیتال باید بدون محدودیت امکان تهیه مجوزهای لازم برای خرید محتواهای الکترونیکی را داشته باشند.
- شرایط و قیمت خرید آثار الکترونیکی باید معقول باشد.
- محدودیت‌های کپی رایت و استثنائات کتابخانه‌ای همچنان وجود دارند و باید به آنها توجه شود.
- انتشارات الکترونیکی باید مستقل از نرم‌افزار و بر اساس استاندارد باشند.
- کتابخانه باید قادر به ذخیره فایل‌های الکترونیکی به مدت طولانی باشند.
- کتابخانه‌ها باید حریم شخصی کاربران را مراعات نمایند (Xu & Moreno, 2014) (IFLA, 2013).

بنابراین کتابخانه‌ها در امانت الکترونیکی باید به اصولی که ذکر شد پایبند بوده و آنها را در امور اجرایی خود مراعات نمایند.

امروزه ناشران بزرگی مانند ای.بی.ال.^۱، ایبری^۲، ابسکو^۳، مای‌آی.لایبری^۴ و برخی دیگر از ناشران بزرگ و کوچک امکان ارائه دستیابی به محتواهای الکترونیکی خود را از طریق امانت بین کتابخانه‌ای به کتابخانه‌ها فراهم نموده‌اند (Wicht, 2011) (Mount, 2014). آمارها از کشورهای مختلف توسعه یافته حاکی از همین امر است (Castell, 2014). همین امر نشانگر ضرورت توجه به این حوزه از طرف ناشران است. با این وجود استفاده از محتواهای الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها در فرآیند امانت بین کتابخانه‌ای با توجه به قوانین کپی رایت در محیط دیجیتال طبق توافق بین ناشران و کتابخانه‌ها حاصل می‌شود.

در این حوزه ناشران مختلف عکس‌العمل‌های متفاوتی را از خود نشان داده‌اند. در زیر به برخی از این عکس‌العمل‌ها اشاره می‌شود:

- برخی مایل به ارائه آثار خود از طریق کتابخانه‌ها همانند گذشته بودند.

¹ EBL

² Ebrary

³ Ebsco

⁴ Mylibrary

- برخی به کل فروش محتوای الکترونیکی به کتابخانه‌ها را متوقف کردند.
- برخی سعی کردند مدلی را پیدا کنند که برایشان مناسب باشد:
- افزایش قیمت. به عنوان مثال ناشر رندوم هاوس^۱ قیمت آثار الکترونیکی خود را به سه برابر برای کتابخانه‌ها افزایش داد.
- منابع قابل فروش به کتابخانه‌ها را محدود کردند. به عنوان مثال کتاب‌های پرفروش را ارائه نمی‌دهند.
- تعداد امانت آثار را محدود می‌کنند. به عنوان مثال نشر هارپر کولینز^۲ میزان امانت الکترونیکی خود را به ۲۶ بار محدود کرد و کتابخانه برای امانت بیشتر باید مجدد اثر را خریداری نمایند.
- محدوده زمانی فروش آثار را محدود می‌کنند. به عنوان مثال کتاب‌های هری پاتر پس از ۵ سال از فروش از بین می‌روند و کتابخانه برای ادامه مجبور به خرید مجدد خواهد بود (Palmer, 2004).

با توجه به نیاز به توافق بین ناشران و کتابخانه‌ها در تامین محتواهای الکترونیکی، تا کنون مدل‌های کسب و کار و پرداخت متفاوتی در این توافقات مورد استفاده قرار گرفته است. با این وجود برخی از مدل‌های استفاده شده در کشورهای مختلف شباهت‌هایی با یکدیگر دارند و به نظر می‌رسد با گذر زمان امکان تبدیل آنها به یک مدل جامع مهیا باشد. در ادامه و در بخش بعدی به مدل‌های کسب و کار مورد استفاده در تامین محتواهای الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال پرداخته شده است.

۲-۶-۲. کپی رایت

ناشران همواره نگران سوء استفاده از آثار تولید شده در محیط الکترونیکی هستند. فناوری‌های موجود و محیط وب این امکان را فراهم کرده‌اند تا با دسترسی به فایل الکترونیکی یک منبع امکان دستکاری در آن و انتشار مجدد آن برای افراد فراهم شود. این کار باعث می‌شود تا شاهد سوء استفاده‌های زیادی در زمینه منابع الکترونیکی توسط افراد باشیم. همین امر باعث شده تا ناشران به محیط الکترونیکی و آثار تولید شده در این محیط به دیده شک و تردید نگاه کنند. در واقع نیاز به حفاظت از مالکیت فکری زمانی آشکار شد که کشورهای خارجی در سال ۱۸۷۳ از شرکت در نمایشگاه بین‌المللی ابداعات در وین امتناع کردند چراکه فکر می‌کردند عقاید آن‌ها ممکن است از این طریق سرقت شود و کشورهای دیگر از آن استفاده تجاری نمایند (بیان فر & عمادخراسانی، ۱۳۸۷).

کپی رایت مفهومی است که شامل حقوق مادی تولید کننده محتوا است. به طور کلی فرض اساسی در قانون مالکیت فکری این است که اندیشه‌های خلاق انسانی زمانی شکوفا می‌شود که صاحبان حق انحصاری اثر، از نظر مالی از کار خود بهره‌مند شوند و نسخه‌برداری اثر خود را تحت کنترل داشته باشند. بنابراین حقوق مالکیت فکری، حلقه مکمل چرخه نوآوری به حساب می‌آید و سبب شکوفایی اندیشه‌های خلاق انسانی، توسعه تحقیقات، علم و فناوری و تجارت می‌شود (عطاپور، ۱۳۹۱).

در عمل حق مؤلف، حق بهره‌مندی مادی و معنوی از هر اثر علمی، ادبی، هنری و فرهنگی را می‌گویند که به پدیدآورنده اثر (نویسنده، مصنف، مدون، شاعر، آهنگساز، نقاش، ترانه‌سرا و مانند آن‌ها) داده می‌شود. این حق به پدیدآورنده اثر اجازه ثبت و ضبط افکارش را می‌دهد. این حق نه تنها حق مالی یا حق اقتصادی را در برمی‌گیرد، بلکه مالکیت فکری و معنوی آثار را به

¹ Random House

² Harper Collins

رسمیت می‌شناسد و برای پدیدآورنده نوعی حق اخلاقی قائل می‌شود (تاج‌آبادی & رنجبری، ۱۳۸۹). به‌طور کلی حق مؤلف، دربرگیرنده دو گونه حقوق مادی و معنوی برای پدیدآورنده می‌باشد.

حقوق مادی، عبارت از مجموعه حقوق انحصاری موقت و دربردارنده منافع مادی صاحب مالکیت ادبی و هنری است که ناظر بر اجازه یا منع تکثیر، توزیع و عرضه، اقتباس، ترجمه، اجاره یا نمایش اثر توسط دیگران است. براساس این تعریف، می‌توان حق تکثیر، حق توزیع، حق عرضه عمومی، حق اقتباس، حق ترجمه، حق اجاره را از مهمترین مصادیق حقوق مادی دانست که قابلیت واگذاری به دیگران را دارد.

منظور از حقوق معنوی، کلیه امتیازات غیر مالی است که مربوط به شخصیت پدیدآورنده اثر ادبی و هنری بوده و برای حمایت از این شخصیت است. حقوق معنوی شامل: حق ولایت بر اثر یا حق انتساب اثر (به معنای ضرورت انتساب اثر به پدیدآورنده و لزوم درج نام مؤلف یا هنرمند بر اثر و خودداری از ذکر نام غیر)، حق حرمت اثر یا حق تمامیت اثر (به معنای حق منع دیگران از اعمال تغییرات در اثر)، حق تصمیم‌گیری درمورد انتشار یا عدم انتشار اثر، از مهمترین مصادیق حقوق معنوی می‌باشند (صادقی، ۱۳۸۹). حقوق معنوی غیرقابل واگذاری به دیگران است.

در ایران و در سطح بین‌الملل تدابیری برای حمایت از این حقوق اندیشیده شده است که در برخی موارد حاوی استثنائاتی است که از آن به‌عنوان استفاده منصفانه^۱ یا رفتار منصفانه^۲ یاد می‌شود. این استثنائات برای ایجاد توازن بین حمایت از حقوق مؤلف و حق دسترسی عمومی به اطلاعات وضع شده و محتوای آن در کشورهای مختلف، متفاوت است. در واقع استفاده منصفانه، حق استفاده منطقی از موارد مشمول حق مؤلف بدون اجازه از پدیدآور است. بر اساس کنوانسیون برن، کشورهای عضو می‌توانند در مواردی خاص مانند اهداف آموزشی یا شخصی، مادامیکه به ضرر دارنده حق مؤلف نیست، استثناءهایی برای نسخه‌برداری قائل شوند. در تعیین و تشخیص استفاده منصفانه توجه به موارد زیر ضروری است: الف) هدف و ماهیت استفاده، شامل استفاده‌های تجاری و هدف‌های آموزشی غیر انتفاعی؛ ب) ماهیت آثار مشمول حق مؤلف؛ ج) میزان و بخش‌های مورد استفاده از آثار مشمول حق مؤلف؛ د) تأثیر آن بر بازار احتمالی یا ارزش اثر (اکبری، ۱۳۸۵). بسیاری بر این باورند همانطور که قابلیت‌ها و ویژگی‌هایی محیط دیجیتال، عامل اصلی توسعه و پیشرفت آن بوده، وضع قوانین حق مؤلف را بسیار دشوار ساخته است، همچنین اعمال استثنائات استفاده منصفانه نیز، تقریباً غیرممکن به نظر می‌رسد.

۲-۳. دانش محیط الکترونیکی ناشران

یکی از مسائل مهم در عدم ایفای نقش مناسب توسط ناشران در محیط الکترونیکی، دانش محدود و یا کم ناشران در ارتباط با محیط الکترونیکی است. ناشران به ویژه در ایران هنوز به شیوه سنتی عمل می‌کنند و کمتر از فناوری‌های روز در امور انتشارات استفاده می‌کنند. از این رو با وجود منافع فراوان محیط الکترونیکی همچنان از آن روی گردان هستند. دانش کم در این زمینه باعث شده تا امروزه تعداد ناشرانی که در محیط الکترونیکی فعال می‌کنند بسیار اندک باشد. همچنین متعاقب این امر امروزه تعداد انتشارات الکترونیکی ناشران در محیط الکترونیکی نیز بسیار ناچیز است.

از طرفی نیز محیط الکترونیکی محیطی در حال تغییر و پرنوسان است. این امر نیز باعث شده تا ناشران نتوانند خود را با تحولات این حوزه عجین سازند. همچنین همواره تغییرات در هر حوزه‌ای باعث ایجاد مخالفت‌ها می‌شود. همین مخالفت‌ها خود مانعی می‌شوند

^۱ Fair use

^۲ Fair dealing

تا حوزه نشر نتواند با پیشرفت‌های فناوریانه در این حوزه همسو شوند. به طور کلی مسائل مذکور باعث شده‌اند تا ناشران کسب علم در حوزه نشر الکترونیک را با دشواری قبول نموده و سعی بر استفاده از آن نمایند.

۴-۶-۲. گران بودن فناوری مورد استفاده

حضور در محیط الکترونیکی همواره هزینه‌هایی را برای ناشران به همراه دارد. با این وجود با سرمایه گذاری اولیه امکان کاهش هزینه‌ها برای ناشران وجود دارد. لذا ناشران نیازمند سرمایه گذاری اولیه در این حوزه هستند. به ویژه برای حفظ امنیت فایل‌های الکترونیکی که در ادامه به آن پرداخته شده است. در این زمینه ناشران نیازمند کمک و مساعدت مالی هستند. شاید ارائه وام‌های با سود پایین بتواند محرک آنها برای حضور در عرصه محیط الکترونیکی شود.

۵-۶-۲. حفظ امنیت فایل الکترونیکی

به‌طور کلی محافظت از آثار مولفان در دنیای الکترونیکی (خصوصاً اینترنت) به چهار طریق امکان‌پذیر است:

۱. فناوری‌های نوین مانند: نظام‌های مدیریت حقوق دیجیتال، واترمارک‌ها و ...
 ۲. قانون حق مؤلف: که در سال ۱۷۰۹، اولین قانون حقوق مؤلف تحت عنوان قانون «آن» به تصویب رسید و تا کنون بارها مورد تجدید نظر قرار گرفته و قوانین مهمی دیگری نیز به تصویب رسیده‌اند.
 ۳. قراردادهای و مجوزها: بسیاری از سازمان‌ها و شرکت‌ها برای بهره‌برداری از اثر دارای حق مؤلف از این روش استفاده می‌نمایند.
 ۴. قوانین جدیدی که برای حفاظت از پایگاه‌های اطلاعاتی وضع شده است.
- همچنین توصیه شده است که علامت حق مؤلف و مشخصات دارنده حق مؤلف را در اثر ذکر کنند. همچنین نویسندگان برای آن که حقوق آنها قابل پیگیری در دادگاه باشد، بایستی آثار خود را ثبت نمایند (تاج‌آبادی & رنجبری، ۱۳۸۹). اینطور به نظر می‌رسد که بهترین راه حل برای حفاظت از حقوق مؤلف در محیط وب، استفاده ترکیبی از راه حل‌های قانونی و فناوری‌های جدید می‌باشد. راه حل‌های قانونی شامل معاهدات و توافقنامه‌ها است - پیش از این شرح آن به تفصیل بیان شد - که به تنهایی برای حفاظت از حقوق مؤلف کافی و کارآمد به نظر نمی‌رسد.
- فناوری‌های امنیتی به روش‌های مختلفی به حمایت از حقوق مالکیت فکری در محیط دیجیتالی می‌پردازند، بنابراین می‌توان آنها را از جنبه‌های مختلف تقسیم‌بندی کرد، اما بر اساس رویکرد آنها در برابر دسترسی غیر مجاز، در چهار گروه اصلی دسته‌بندی می‌شوند.

- فناوری‌هایی که از خود محتوای دیجیتالی حفاظت می‌کنند. مانند فناوری واترمارکینگ، انگشت‌نگاری‌ها و ...
 - فناوری‌هایی که حفاظت در دسترسی به محتوای دیجیتالی فراهم می‌آورند، مانند حفاظت دسترسی با احراز هویت و احراز مجوز و ...
 - فناوری‌هایی که با محدود یا متوقف نمودن نسخه‌برداری از محتوای دیجیتالی، از آنها حفاظت می‌کنند.
- فناوری‌هایی که حفاظت در مقابل انتقال یک محتوای دیجیتالی را، از سیستمی به سیستم دیگر فراهم می‌آورند (Tassel, 2006).

۷-۲. مدل‌های تعامل ناشران و کتابخانه‌های دیجیتالی در حوزه امانت الکترونیکی

ناشران در راستای حفظ حقوق مادی خود و جهت تعامل با کتابخانه‌های دیجیتال برای ارائه محتواهای الکترونیکی منتشر شده از روش‌های متعددی استفاده می‌کنند. تفاوت در روش‌های استفاده به عوامل متعددی نظیر موضوع، ارزش اثر، قیمت اثر، تاریخ انتشار اثر، و نظایر آنها بستگی دارد (Edwards, 2002). علاوه بر این عوامل یاد شده در نوع تصمیم اتخاذ شده از ارائه رایگان اثر در کتابخانه دیجیتال تا افزایش قیمت اثر منتشر شده و یا عدم فروش آن به کتابخانه دیجیتال تأثیر گذار بوده است. بر این اساس تنوع در روش‌ها به وجود آمده است.

مطالعه نمونه‌های اقدامات صورت گرفته در تعامل ناشران و کتابخانه‌ها در راستای ارائه امانت الکترونیکی و پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه مدل‌های زیر شناسایی شده است. مدل‌های مذکور در نمونه‌های مختلفی مورد استفاده قرار گرفته‌اند که در هر مورد به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره شده است. مدل‌های مذکور عبارتند از:

- افزایش قیمت
- خرید اشتراکی یا مدت محدود
- خرید استفاده غیرهمزمان
- خرید استفاده همزمان
- خرید بر اساس تقاضا
- محدودیت امانت

در ادامه به ترتیب مدل‌های ذکر شده توصیف می‌شوند.

۲-۱-۲. افزایش قیمت

در این مدل ناشران به علت استفاده مکرر از منابع الکترونیکی توسط کاربران کتابخانه‌های دیجیتال ترجیح می‌دهند تا قیمت منابع الکترونیکی ارائه شده به کتابخانه را افزایش دهند. در این صورت کتابخانه مجاز خواهد بود تا به هر میزان که نیاز باشد منابع الکترونیکی را با رعایت قوانین کپی رایت در اختیار کاربران خود قرار دهد. ناشران در این مدل با توجه به معیارهای متعددی مانند استفاده آموزشی، اهمیت موضوعی و نظایر آنها نسبت به افزایش قیمت منابع اقدام می‌کنند. میزان افزایش قیمت نیز به معیارهای متعددی که به آنها اشاره شد متفاوت خواهد بود.

به عنوان مثال نشر دانشگاهی^۱ آثار الکترونیکی خود را با ۱۰ درصد بالاتر از قیمت معمول به کتابخانه‌ها می‌فروشد (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002). نشر هچت^۲ نیز نسخه الکترونیکی کتاب‌های چاپی را به همراه هم و با امکان امانت غیر هم‌زمان (تنها امکان امانت برای یک نفر در یک زمان وجود دارد) به کتابخانه‌ها با سه برابر قیمت پشت جلد کتاب ارائه می‌کند (Thomson, 2014).

^۱ Academic press

^۲ Hachette

با توجه به افزایش نامتناسب قیمت کتاب‌های الکترونیکی و عدم تناظر آن با بودجه کتابخانه‌ها این روش کم‌تر مورد اقبال کتابخانه‌ها قرار گرفته است. به طور کلی این روش استفاده زیادی در کتابخانه‌ها نداشته است.

۲-۲-۲. خرید اشتراکی یا مدت محدود

در خرید اشتراکی، ناشران دسترسی به منابع الکترونیکی را به مدت محدود در اختیار کتابخانه‌ها قرار می‌دهند. در این روش مدت زمان دسترسی به منابع الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها در قراردادها ذکر می‌شود. با توجه به عدم امکان آرشیو سازی منابع الکترونیکی و ضعف آرشیو سازی ناشران و ارائه دسترسی تمام وقت به منابع الکترونیکی توسط ناشران این روش با مسائلی همراه است و کتابخانه‌ها با احتیاط بیشتری با این روش برخورد می‌کنند. از طرفی نیز چون دسترسی به منابع الکترونیکی برای کتابخانه‌ها همیشگی نیست، این مورد همواره مشکل دسترسی به منابع توسط کتابخانه‌ها برای کاربران را که جزو اصول اولیه کتابخانه‌ها بود را به مخاطره می‌اندازد. از این رو کمتر مورد اقبال کتابخانه‌ها قرار گرفته است. با این وجود نمونه‌هایی برای استفاده از این روش در تعاملات بین ناشران و کتابخانه‌ها مشاهده می‌شود.

نشر سیمون و شوستر^۱ برنامه امانت الکترونیکی را با کتابخانه عمومی نیویورک^۲، کتابخانه عمومی بروکلین^۳ و کتابخانه کوئینز^۴ را برای مدت محدود به اجرا درآورد. این ناشر دسترسی برای تمام منابع منتشره خود را به مدت یکسال به کتابخانه‌های مذکور فراهم ساخت. یکی از شرایط دسترسی به منابع این بود که دسترسی به منابع نامحدود است ولی باید به طور هم زمان فقط یک کاربر از منابع الکترونیکی استفاده کند. اما تعداد امانت‌ها در طول یک سال برای عناوین نامحدود بود. همچنین امکان خرید منابع توسط کاربران از طریق پیوند ایجاد شده در سایت کتابخانه به سایت ناشر فراهم شده بود و کتابخانه حق الزحمه‌ای بابت این سرویس از بابت هر خرید دریافت می‌کرد (Thomson, 2014). نشر مک‌میلان^۵ نیز دسترسی به تعداد ۱۱۰۰۰ عنوان از انتشارات خود را به کتابخانه‌ها به مدت یکسال یا ۵۲ بار امانت به طور کلی با پرداخت ۲۵ دلار برای هر عنوان فراهم کرده بود. نشر پنگوئن رندوم هاوس^۶ نیز دسترسی به ۱۷۰۰۰ کتاب الکترونیکی خود را با مدل یک نسخه/یک کاربر برای کتابخانه‌ها فراهم ساخته بود. در این مدل ناشر مذکور کتاب‌های جدید منتشر شده را با قیمت ۱۸/۹۹ دلار و کتاب‌های قدیمی‌تر را با ۵/۹۹ تا ۹/۹۹ دلار ارائه کرده است (Thomson, 2014).

۲-۲-۳. خرید استفاده غیرهمزمان

در این مدل ناشران کتابخانه‌ها را مجاز می‌سازند تا با خرید عناوین منابع الکترونیکی امکان استفاده از منابع را برای کاربران خود به طور غیرهمزمان فراهم سازند. این مدل به نوعی مدل میانه‌ای برای دو مدل پیشین ذکر شده است. از طرفی کتابخانه‌ها می‌توانستند کنترل منابع الکترونیکی خریداری شده را داشته باشند و از طرفی نیز ناشران می‌توانستند مطمئن باشند که استفاده غیرمنصفانه از منابع الکترونیکی فروخته شده توسط کتابخانه‌ها انجام نخواهد گرفت. فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در این زمینه توانستند به

¹ Simon and Schuster

² New York public library

³ Brooklyn public library

⁴ Queens library

⁵ Macmillan

⁶ Penguin Random House

روشن شدن زوایای این مدل کمک کنند و امکان پیاده‌سازی آن را فراهم نمایند. این مدل به ویژه توسط سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای کتاب‌خوان تسهیل شد.

ناشرانی مانند مک‌میلان، پنگوئن رندوم هاوس از این مدل با روش‌های مختلف استفاده می‌کنند. در تمامی این روش‌ها، استفاده غیر همزمان اصل قرار گرفته است و تمهیدات متعددی در این زمینه برای کتابخانه‌ها و کاربران لحاظ شده است (Xu & Moreno, 2014).

۲-۷-۴. خرید استفاده هم‌زمان

در این روش کتابخانه‌ها اقدام به خرید منابع الکترونیکی می‌نمایند و ضمن آن امکان دسترسی همزمان به منابع الکترونیکی را به کاربران خود می‌دهند. در این روش تعداد امانت در بیشتر اوقات توسط ناشران محاسبه می‌شود و بر حسب تعداد امانت مشخصی، منابع الکترونیکی را به کتابخانه‌ها می‌فروشند. این روش از نظر اینکه منابع الکترونیکی به طور همزمان می‌توانند مورد استفاده توسط کاربران قرار گیرند بسیار حائز اهمیت است. چرا که یکی از اصول محیط دیجیتالی که عدم محدودیت در تعداد کاربران در استفاده از منابع اطلاعاتی است در این روش نقض نمی‌شود. بنابراین در صورتی که ناشران تسهیلات مناسبی برای کتابخانه‌ها فراهم نمایند می‌تواند روش مطلوبی برای استفاده در امانت توسط کتابخانه‌ها باشد.

این روش در پروژه پیک^۱ مورد استفاده قرار گرفته است. ضمن آن کتابخانه‌ها با روش‌های مختلف پرداخت توانسته‌اند از این روش در تهیه منابع الکترونیکی بهره‌برداری کنند. لازم به ذکر است که در این پروژه چندین روش مورد اشاره قرار گرفته است و یکی از این روش‌ها روش خرید منبع اطلاعاتی الکترونیکی و استفاده همزمان از آن است (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002). پروژه اوردرایو^۲ اجرا شده در آمریکا نیز چنین سرویسی را مد نظر قرار داده است و ضمن آن کتابخانه‌ها امکان استفاده همزمان از کتاب‌های الکترونیکی را برای کاربران خود فراهم ساخته‌اند (Thomson, 2014).

۲-۷-۵. خرید بر اساس تقاضا

در این روش کتابخانه‌ها امکان دسترسی به منابع را بر اساس تقاضا برای کاربران خود فراهم می‌سازند. بنا براین روش کتابخانه‌ها اقدام به خرید منابع الکترونیکی به میزان تقاضای صورت گرفته می‌کردند. در این روش به تعداد امانت، کتابخانه‌ها مبلغی را به ناشر پرداخت می‌کنند. به عنوان مثال برای یک کتاب ۱۰ دلاری کتابخانه به ازای هر بار استفاده یا امانت یک دلار پرداخت می‌کند. در روش دیگر مرتبط با این روش کتابخانه اقدام به خرید کتاب الکترونیکی به میزان ۲۵ بار امانت می‌نماید و پس از اتمام تعداد امانت‌های مذکور مجدد باید اقدام به خرید کتاب الکترونیکی نماید. این روش مناسب برای کتابخانه‌های عمومی است ولی برای کتابخانه‌های دانشگاهی مناسب نیست (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002).

به عنوان مثال پروژه ای‌لیب^۳ در سوئد از این روش استفاده کرده است. بر این اساس کتابخانه به میزان امانت کتاب اقدام به خرید کتاب الکترونیکی می‌نماید. در این پروژه کتابخانه به ازای هر بار امانت کتاب الکترونیکی دو یورو پرداخت می‌نماید. پروژه دیگر

^۱ PEAK (Pricing Electronic Access to Knowledge)

^۲ Overdrive

^۳ Elib

استفاده شده در سوئد با این رویکرد پروژه آتینگو^۱ است. این پروژه توسط پابلیت^۲ (بزرگ‌ترین ناشر حوزه اسکاندیناوی) و شرکت فناوری اکسیل^۳ اجرا شده است. در این پروژه مدت زمان امانت کتاب الکترونیکی ۲۸ روز محاسبه شده است و پس از آن به صورت خودکار فایل امانت رفته از بین می‌رود (Thomson, 2014).

۲-۶. محدودیت امانت

در این روش منابع الکترونیکی توسط ناشر به تعداد محدودی جهت امانت توسط کتابخانه فروخته می‌شود. این تعداد امانت بسته به موارد مختلف با یکدیگر متفاوت است. در این روش کتابخانه اقدام به خرید منبع الکترونیکی به تعداد مشخصی امانت می‌نماید و پس از اتمام تعداد امانت‌ها در صورت نیاز مجدد باید اقدام به خرید منبع الکترونیکی نماید. این روش یکی از روش‌های مناسب خرید منابع الکترونیکی در کتابخانه‌های عمومی است.

این روش در موارد مختلفی مانند خریدهای کنسرسیومی مورد استفاده زیاد قرار گرفته است (Xu & Moreno, 2014) (Wicht, 2011).

۲-۸. پیشینه پژوهش

پژوهش‌ها بر پژوهش‌های پیشین متکی هستند و همواره در آنها سعی بر این است تا دانش جدیدی بر پایه دانش پیشین تولید و افزوده شود و پیوند بین پژوهش با پژوهش‌های پیشین برقرار شود. از این رو است که شعار ایستاده بر شانه غول‌ها^۴ در زیر جعبه جستجوی گوگل اسکالر^۵ ثبت شده است. شعار فوق به این مفهوم است که دانش و دانشمندان جدید بر شانه‌های دانش و دانشمندان پیش از خود ایستاده‌اند و بدون توسل به پیشینیان نمی‌توان دانش جدیدی را تولید کرده و افق‌های نوین را گشود. همین مسئله نشان از اهمیت بررسی دانش پیشین در پژوهش‌ها دارد. بنا براین در این بخش به شناسایی و معرفی پژوهش‌های پیشین در زمینه امانت الکترونیکی کتاب الکترونیکی پرداخته شده است.

جهت شناسایی دانش پیشین موجود در زمینه امانت الکترونیکی کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال ابتدا اقدام به شناسایی کلیدواژه‌های جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی مرتبط فارسی و لاتین گردید. در این زمینه کلیدواژه‌های فارسی و لاتین زیر با بهره‌گیری از اصطلاحنامه‌ها و مقالات دایرةالمعارف و پایه مرتبط شناسایی گردیدند:

- کتابخانه دیجیتال
- کتابخانه رقمی
- کتابخانه رقمی

¹ Atingo

² Publit

³ Axiell

⁴ Stand on the shoulders of giants

⁵ Google scholar

- امانت الکترونیکی
- کتاب الکترونیکی
- محتوای دیجیتال
- کتابخانه‌های دانشگاهی
- کتابخانه‌های عمومی
- Digital libraries
- Electronic lending
- E-lending
- Electronic book
- E-book
- Digital content
- Academic libraries
- Public Libraries

در راهبرد جستجوی مورد استفاده سعی شد تا جستجوهای ترکیبی با استفاده از ترکیب کلیدواژه‌های شناسایی شده با استفاده از منطق بولی^۱ بکار برده شوند. از طرف دیگر در انتخاب پایگاه‌های اطلاعاتی نیز تلاش شد تا پایگاه‌های اطلاعاتی مرتبط شناسایی و مورد جستجو قرار گیرند. از این رو پس از بررسی‌های به عمل آمده پایگاه‌های اطلاعاتی زیر برای جستجو و بازیابی اطلاعات مرتبط به زبان فارسی انتخاب شدند:

- پایگاه پایان‌نامه‌های ایران‌داک^۲
- پایگاه اطلاعاتی مگ‌ایران^۳
- پایگاه اطلاعاتی نورمگز^۴
- پایگاه‌های اطلاعاتی نشریات علمی-پژوهشی مرتبط، مانند فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، اطلاع‌شناسی، کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی، فصلنامه کتاب، و نظایر اینها.
- پایگاه‌های اطلاعاتی مرکز منطقه‌ای علوم و فناوری^۵
- همچنین وبگاه‌های برخی از دانشگاه‌هایی که در حوزه موضوعی پژوهش فعالیت دارند، مانند دانشگاه تهران، دانشگاه الزهراء، دانشگاه فردوسی، و غیره، نیز مورد جستجو قرار گرفتند.

برای جستجو به زبان انگلیسی نیز پایگاه‌های اطلاعاتی زیر مورد جستجو قرار گرفتند:

¹ Boolean logic

² <http://database.irandoc.ac.ir>

³ <http://www.magiran.com/>

⁴ <http://www.noormags.com/view/fa/default>

⁵ <http://www.ricest.ac.ir/Default.aspx?lan=fa>

- پایگاه پایان‌نامه‌های پروکوئست^۱
- پایگاه اطلاعاتی امرالد^۲
- پایگاه اطلاعاتی ساینس دایرکت^۳
- پایگاه اطلاعاتی گوگل اسکالر^۴
- همچنین جستجوهای نیز به صورت عمومی در موتور جستجوی گوگل انجام گرفت.

جستجوهای انجام شده در پایگاه‌های اطلاعاتی مذکور منتج به یافته‌هایی شد که در ادامه به معرفی و تحلیل آنها پرداخته شده است.

۲-۸-۱. پیشینه پژوهش در داخل

موضوع کتاب الکترونیکی و امانت و استفاده از آن در امانت بین کتابخانه‌ای دارای حوزه‌های متنوع و گسترده‌ای است. با این وجود پژوهش‌های انجام گرفته در ایران محدود به دیدگاه سنجی و وضعیت کتاب الکترونیک با ۱۳ عنوان پژوهش است که در زیر به آنها اشاره شده است. لازم به ذکر است که تنها یک مورد از پژوهش‌ها در زمینه ارائه معیارهای پیشنهادی ارزیابی کتاب الکترونیکی و یک مورد نیز در رابطه با مدل کسب و کار کتاب الکترونیک درسی است.

فهمی‌فر و غائبی (۱۳۸۷) در پژوهش خود با عنوان "کتاب‌های الکترونیکی از دیدگاه متخصصان اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های شهر تهران" به بررسی فواید و مشکلات فراهم‌آوری کتاب‌های الکترونیکی، بررسی ویژگی‌ها و کاستی‌های کتاب‌های الکترونیکی از دیدگاه متخصصان اطلاع‌رسانی پرداختند. بر اساس نتایج این پژوهش، از نظر کتابداران، قابلیت‌های چندرسانه‌ای مهم‌ترین عامل در افزایش تمایل کاربران و اشغال فضای کم به ویژه برای کتاب‌های چند جلدی و مرجع، آسانی انتخاب، امانت کتاب به صورت هم‌زمان و غیره به ترتیب از مهم‌ترین عوامل تمایل کتابداران نسبت به کتاب‌های الکترونیکی است. مشکلات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، نبود فهرست همگانی در زمینه کتاب‌های الکترونیکی، پایین بودن سطح آشنایی کاربران، نفوذگرهای موجود و عواملی نظیر خستگی چشم هنگام مطالعه این کتاب‌ها و غیره از جمله مشکلات مربوط به این کتاب‌ها در نظر کتابداران دانشگاهی مورد مطالعه است (فهمی‌فر & غائبی، ۱۳۸۷).

فهمی‌فر (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان "بررسی کتاب‌های الکترونیکی موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران" ضمن بیان تعاریف مطرح شده در زمینه کتاب الکترونیکی، کارگاه‌های بین‌المللی برگزار شده در این خصوص، مطالعات انجام شده در کتابخانه‌های دانشگاهی و انواع اطلاعات موجود در کتاب‌های الکترونیکی به بررسی انواع کتاب‌های الکترونیکی موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران پرداخت. یافته‌های وی نشان داد که در میان کتابخانه‌های مورد مطالعه، کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و صنعت توانسته است بالاترین امتیاز را در زمینه فراهم‌آوری انواع کتاب‌های الکترونیکی به خود اختصاص دهد و

¹ <http://proquest.umi.com/pqdweb?RQT=302&cfc=1>

² <http://www.emeraldinsight.com/>

³ <http://www.emeraldinsight.com/>

⁴ <http://scholar.google.com/schhp?hl=en&tab=ws>

کتابخانه دانشگاه شهید بهشتی در زمینه تنوع کتاب‌های الکترونیکی فراهم شده پایین‌ترین امتیاز را به خود اختصاص داد (فهیمی فر، ۱۳۸۷).

غائبی، تاجداران و فهیمی فر (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان "معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی: سیاهه پیشنهادی" به ارائه معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی از دو دیدگاه، کاربران و کتابخانه‌ها با دو رویکرد، در نظر گرفتن ویژگی‌های محیط الکترونیکی و باقی ماندن ویژگی‌های مطلوب محیط چاپی در کتاب الکترونیکی پرداختند. در مجموع، ۱۵ ملاک با ۱۰۱ نشانگر به منظور ارزیابی کتاب الکترونیکی مناسب برای کاربران و کتابخانه‌ها به طور مشترک و ۴ ملاک با ۲۴ نشانگر به صورت اخص و فقط برای کتابخانه‌ها و کتابداران به منظور ارزیابی کتاب الکترونیکی مناسب پیشنهاد شدند (غائبی، تاجداران، & فهیمی فر، ۱۳۸۹).

غائبی، تاجداران و فهیمی فر (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با عنوان "سنجش معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه الزهرا (س)" به سنجش میزان اهمیت ملاک‌ها و نشانگرهای ارزیابی کتاب الکترونیکی از دیدگاه کاربران پرداخته است. پژوهش به روش پیمایشی توصیفی/تحلیلی انجام گرفته است. یافته‌ها نشان داد که دانشجویان، ملاک‌های توزیع، دارا بودن صفحات محتوای مشابه، برقراری پیوند، هزینه، قابلیت خوانایی متن، دسترسی پذیری، و آسانی مرور و پویش را از جمله مهمترین ملاک‌ها در میان ۱۵ ملاک مورد بررسی می‌دانند. بر اساس نظر دانشجویان مورد مطالعه در این پژوهش، ملاک توزیع، دارای بالاترین درجه اهمیت است. در مجموع، از میان ۱۰۱ نشانگر مشترک مورد سنجش، ۲۰ نشانگر از دیدگاه دانشجویان دارای بالاترین سطح اهمیت با میان ۵ است (غائبی، تاجداران، & فهیمی فر، ۱۳۹۰).

پژوهش دیگری توسط عبدالهی (۱۳۹۰) با عنوان "ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی و کتابداران دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و ارائه الگوی پیشنهادی" انجام گرفته است. هدف اصلی این پژوهش شناسایی دیدگاه کتابداران و دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران نسبت به کتاب الکترونیکی و پیشنهاد الگوی مناسب کتاب الکترونیک از منظر کتابداران و دانشجویان این واحد دانشگاهی است. همچنین معایب و مزایای کتاب‌های الکترونیکی نیز در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت تا از این طریق بتوان نقاط قوت و ضعف کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی را مشخص و راهکارهای لازم را در این زمینه ارائه داد. روش پژوهش مورد استفاده در بخش ادبیات پژوهش، روش مطالعه کتابخانه‌ای و در بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها پیمایش تحلیلی بود. از مجموع ۱۵۰۰۰ دانشجوی تحصیلات تکمیلی ۳۵۷ نفر و از تعداد ۴۰ کتابدار تمامی کتابداران شاغل در این واحد دانشگاهی در این پژوهش به عنوان جامعه نمونه شرکت کردند. ۳۰ معیار از نظر استفاده کنندگان از کتاب الکترونیکی و ۱۸ معیار از نظر کتابداران مورد مطالعه قرار گرفتند. از جمله نقاط ضعف کتاب‌های الکترونیکی حاصل شده در این پژوهش می‌توان به خستگی چشم به هنگام استفاده از کتاب‌های الکترونیکی، نیاز به تجهیزات مناسب برای استفاده از این گونه کتاب‌ها، تمرکز نداشتن در هنگام مطالعه اشاره کرد (عبدالهی، ۱۳۹۰).

محمدی، منوری‌فرد، صالحی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان "عوامل موثر بر پذیرش کتاب‌های الکترونیکی در بین دانشجویان با استفاده از مدل پذیرش فناوری (TAM)" به مطالعه نظر دانشجویان پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران پرداختند.

هدف اصلی این پژوهش شناسایی عوامل موثر بر پذیرش کتاب‌های الکترونیکی در بین دانشجویان بود. این پژوهش از نوع توصیفی-همبستگی بود و به روش پیمایشی انجام شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۱۲۵ نفر برآورد شد که برای افزایش دقت به ۱۴۰ نفر افزایش پیدا کرد. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده شد. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه هفت بخشی بود که از سوی پژوهشگران ایجاد شده بود. روایی محتوایی با استفاده از نظرات متخصصان حاصل شد و برای بررسی اعتبار پرسشنامه از پیش آزمون با استفاده از ۲۵ پرسشنامه استفاده شد و ضریب اعتبار پرسشنامه (آلفای کرونباخ) برای بخش‌های مختلف پرسشنامه ۸۵ تا ۹۰ به دست آمد. نتایج پژوهش با استفاده از تحلیل مسیر نشان داد که موثرترین عوامل بر تصمیم به استفاده از کتاب‌های الکترونیکی از سوی دانشجویان به ترتیب رضایت فردی، نگرش نسبت به نوآوری و درک از مفید بودن فناوری هستند. متغیرهای مستقل حاصل از مدل TAM در این پژوهش ۶/۵۷ از واریانس متغیر وابسته (پذیرش کتاب‌های الکترونیکی) را تبیین کردند که در مقایسه با مطالعات دیگر از اعتبار بالاتری برخوردار بود (محمدی، منوری فرد، & صالحی، ۱۳۹۰).

نمازی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان "واترمارکینگ دیجیتال متناسب با سیستم بینایی انسان" به آزمون نحوه واترمارکینگ بر پیشگیری از دستکاری اسناد الکترونیک، حذف و غیره پرداختند. در این پژوهش واترمارکینگ بر تصاویر و پیشگیری از دستکاری یا ایجاد تغییر در آنها آزمون شده است. این روش به نحوی عمل می‌کند که به محض ایجاد تغییر در فایل، فایل مذکور از بین می‌رود. در واترمارکینگ دو محور اصلی کیفیت بصری و مقاومت مطرح هستند که در دو جهت مخالف هم قرار دارند. بر این اساس و با توجه به اینکه کیفیت تصاویر واترمارک شده در نهایت توسط قدرت ادراک بینایی انسان سنجیده شده است. بنابراین می‌توان از ویژگی‌های سیستم بینایی انسان به عنوان ابزاری موثر برای ایجاد توازن بین این دو عامل بهره برد. در این پژوهش با بررسی عملکرد بینایی انسان و مدل‌های مختلف ارائه شده برای آن، چند روش واترمارکینگ مقاوم تصاویر پیشنهاد شد. در این روش‌ها از مدل‌های سیستم بینایی انسان به منظور افزایش مقاومت همراه با حفظ کیفیت بصری تصویر واترمارک شده، بهره گرفته شد. در نهایت نتایج شبیه‌سازی در این پژوهش حاکی از این است که روش‌های پیشنهاد شده علاوه بر کیفیت بصری از مقاومت خوبی در برابر حمله‌های ناخواسته و عملیات پردازش تصویر به تصویر برخوردار هستند (نمازی، ۱۳۹۰).

بیرانوند (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان "دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان فارس در مورد کاربرد کتاب‌های الکترونیکی ویژه کودکان در کتابخانه‌های عمومی" به بررسی توان کتابخانه‌های عمومی برای به کارگیری کتاب‌های الکترونیکی ویژه کودکان ۷-۱۴ ساله پرداخت. یافته‌ها نشان داد که از مجموعه ۱۲۳ کتابخانه مورد پژوهش تنها ۲۴ کتابخانه (۱۹/۹ درصد) در مجموعه خود کتاب الکترونیکی دارند. این کتابخانه‌ها ۸۵/۵ درصد کتاب‌های الکترونیکی را از طریق خرید و ۱۴/۵ درصد را نیز از طریق اهدا تهیه کرده‌اند. اغلب کتاب‌های الکترونیکی (۶۷/۲ درصد) را کتاب‌های مرجع تشکیل می‌دهند که از این میان واژه‌نامه‌ها، و اطلس‌ها بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. از میان کتابخانه‌های دارای کتاب الکترونیکی، ۹۷/۲ درصد اقدام به امانت دادن این منابع به محیط خارج از کتابخانه می‌کنند، و تنها ۲/۸ درصد از کتابداران معتقدند که کتاب‌های الکترونیکی باید در محیط کتابخانه مورد استفاده قرار گیرند. از میان اولویت‌های ارائه شده برای انتخاب کتاب‌های الکترونیکی ویژه کودکان، داشتن محتوای مناسب بیشترین امتیاز (از نمره ۳، ۲/۹) را به خود اختصاص داده است (بیرانوند، ۱۳۹۱).

نثری، زارعی زوارکی، آرمند و رضائی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان "طراحی و تولید کتاب درسی الکترونیکی و بررسی تأثیر آن بر یادگیری و نگرش دانشجویان به مطالعه"، به بررسی نظر دانشجویان کارشناسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی در مورد کتاب الکترونیکی درسی پرداختند. هدف این پژوهش شناسایی تأثیر کتاب الکترونیکی بر میزان یادگیری و نگرش دانشجویان کارشناسی در درس «مقدمات روشها و فنون تدریس» بود. پژوهش از نوع شبه آزمایشی طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل انجام گرفت. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان کارشناسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی بود که درس مقدمات روشها و فنون تدریس را در نیمسال دوم تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ انتخاب کرده بودند. نمونه تحقیق، شامل ۳۶ دانشجوی درس مذکور بودند که به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش (کتاب الکترونیکی) و گواه (روش متداول) تقسیم شدند. ابتدا از هر دو گروه، پیش‌آزمون یادگیری و نگرش در شرایط یکسان به عمل آمد؛ سپس، گروه آزمایش در طول ترم با استفاده از کتاب الکترونیکی (متغیر مستقل) و گروه کنترل به صورت متداول (کتاب چاپی) مورد آموزش قرار گرفتند. در پایان، داده‌ها با استفاده از آزمون محقق ساخته یادگیری و پرسشنامه محقق ساخته نگرش نسبت به کتاب الکترونیکی در موقعیت‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون جمع‌آوری شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماره‌های توصیفی (میانگین، انحراف معیار و تعداد) و برای بررسی فرضیه‌های پژوهش، از آزمون تی و تحلیل واریانس چندمتغیره، و همچنین برای محاسبه اندازه اثر از فرمول گلاس و برای تفسیر آن نیز از جدول گلاس استفاده شده بود. یافته‌ها نشان داد که میزان یادگیری و نگرش دانشجویان گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه به طور معناداری افزایش یافته است. سرانجام نتایج به دست آمده از این پژوهش، برتری میزان یادگیری و نگرش دانشجویانی را نشان داد که از طریق کتاب الکترونیکی آموزش دیده بودند (نثری، زارعی زوارکی، آرمند، & رضائی، ۱۳۹۲).

نثری و رضائی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان "دیدگاه دانشجویان کارشناسی درباره نقش و جایگاه کتاب‌های درسی الکترونیکی در نظام آموزشی ایران" به بررسی و مقایسه نگرش دانشجویان کارشناسی نسبت به کتاب الکترونیکی در درس (مقدمات، روشها و فنون تدریس) پرداخت. روش پژوهش شبه تجربی از نوع پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل بود. یافته‌ها نشان داد که نگرش دانشجویان گروه آزمون در مقایسه با گروه گواه به طور معناداری تغییر یافته و مثبت است. نتایج به دست آمده از این پژوهش، برتری نگرش دانشجویانی را نشان داد که از طریق کتاب الکترونیکی آموزش دیده بودند (نثری & رضائی، ۱۳۹۲).

فهمی‌فر و حیدری (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان "بررسی ابعاد مختلف (موضوعی، فنی و اقتصادی) کتاب‌های الکترونیکی ارائه شده در بیست و پنجمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به منظور برنامه ریزی و سیاستگذاری کتاب‌های الکترونیکی در آینده صنعت نشر ایران" به مطالعه جنبه‌های موضوعی، فنی و اقتصادی انتشار کتاب الکترونیکی از دیدگاه ناشران پرداختند. هدف اصلی پژوهش، بررسی وضعیت کتاب‌های الکترونیکی ارائه شده در بیست و پنجمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به لحاظ موضوعی، فنی و اقتصادی و نیز بررسی راهکارهای ناشران به منظور نشر موفق کتاب الکترونیکی بود. علاوه بر این در این پژوهش الگوی پیشنهادی به منظور تدوین خط مشی سیاستگذاری نشر کتاب الکترونیکی از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و نیز ارائه پیشنهادات سازنده و اجرایی نیز مورد نظر پژوهشگران بوده است. روش شناسی پژوهش مورد استفاده در این پژوهش، ترکیبی (کمی و کیفی) بود و روش پژوهش کتابخانه‌ای، پیمایشی و میدانی بود. ابزار گردآوری اطلاعات محتوای متون مرتبط با کتاب

الکترونیکی، پرسشنامه، مشاهده و نیز مصاحبه بود. پژوهش به این نتیجه رسید که اکثر ناشران به زبان فارسی و سپس به زبان انگلیسی و عربی کتاب‌های خود را منتشر کرده‌اند. قابلیت جستجوی محتوای متنی، قابلیت‌های صوتی و تصویری یا همان چند رسانه‌ای و نیز سهولت مطالعه متن از جمله مهم‌ترین مولفه‌های موجود در کتاب‌های الکترونیکی عرضه شده در نمایشگاه کتاب بود. همچنین پژوهش به این نتیجه رسید که به منظور نشر موفق کتاب‌های الکترونیکی با توجه به محتوای موضوعی کتاب‌های متنوع باید خط مشی‌هایی اساسی از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تدوین شود. علاوه بر این با توجه به نظر ناشران یکی از مهم‌ترین نگرانی‌های آنها حق مولف است، که نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری به منظور رفع مشکلات موجود است. همچنین رواج تبلیغات و فرهنگ نشر و استفاده از کتاب الکترونیکی، تبلیغات در رسانه ملی، برپایی نمایشگاه‌های بزرگ نشر الکترونیکی، شناساندن مزایای نشر الکترونیکی و نظایر آن از جمله راهکارهای رونق نشر کتاب الکترونیکی پیشنهاد شده است. تعیین وظایف مرکز نشر رسانه‌های دیجیتال و معاونت امور فرهنگی در تولید و انتشار کتاب‌های الکترونیکی برای جلوگیری از موازی کاری و سردرگمی ناشران و دست اندر کاران این حوزه و تفکیک بخش کتاب‌های الکترونیکی به منظور توسعه آگاهی مخاطبان و موفقیت در توزیع این کتاب‌ها از سایر بخش‌ها در نمایشگاه ضروری به نظر می‌رسد (فهیمی فر & حیدری، ۱۳۹۲).

فهیمی فر (۱۳۹۳) در پایان نامه دکتری خود با عنوان "شناسایی عناصر مهم و مؤثر در فرآیند نشر کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی در ایران" به شناسایی عناصر مهم در تولید کتاب الکترونیک درسی از منظر ذی‌نفعان و متخصصان پرداخته است. روش‌شناسی پژوهش مورد استفاده روش‌شناسی ترکیبی (کمی و کیفی) است. در بخش‌های مختلف پژوهش به‌منظور گردآوری داده‌ها از روش پیمایشی، ابزار پرسشنامه، مصاحبه، مشاهده، تکنیک دلفی، نتایج تحلیل لاگ و به‌منظور تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی، مطالعه علم سنجی و تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش متشکل از ناشران کتاب‌های الکترونیکی، ناشران کتاب‌های درسی الکترونیکی، صاحب‌نظران حوزه کتاب الکترونیکی، مقالات مجلات معتبر بین‌المللی در این حوزه و اساتید دانشگاهی بودند. یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش نشان داد که حوزه‌ی علوم انسانی، علوم اسلامی و دانش‌های زبان محور جزء مهم‌ترین حوزه‌های نشر کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی به‌صورت بومی هستند. حوزه‌ی پزشکی، پرستاری، فناوری اطلاعات، کامپیوتر و نظایر آن به دلیل بین‌المللی بودن سیر پیشرفت دانش در آن‌ها و استفاده از نتایج آخرین پیشرفت‌ها در سطح جهانی نیاز به نشر کتاب درسی الکترونیکی در آن‌ها مشابه با هم‌تایان آن‌ها در سطح جهان احساس می‌شود. همچنین در کنار انتخاب موضوع مناسب برای نشر، انتخاب درس مناسب اهمیت وافری دارد. بعلاوه پژوهش به این یافته رسید که ابعاد مختلف و مهم کتاب‌های الکترونیکی بسیار گسترده بوده و به‌منظور نشر مناسب این نوع کتاب‌ها تشکیل گروه تخصصی مشاور به‌منظور همفکری و تشکیل اتاق فکر لازم و ضروری است. همچنین یافته‌های به‌دست‌آمده نشان داد که نشر کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی در هر حوزه‌ی موضوعی نیازمند بررسی و نیازسنجی در آن حوزه است و بنابراین ذی‌نفعان مرتبط با کتاب‌های درسی دانشگاهی شامل اساتید، دانشجویان، کتابداران، ناشران، تجمیع‌کنندگان، نویسندگان و فروشندگان شناسایی شدند و نیازهای هر گروه به شیوه‌های مختلف شناسایی شد. مهم‌ترین گروه به‌منظور نظرسنجی از آن‌ها در این حوزه اساتید بوده‌اند. بنابراین درنهایت ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی دانشگاهی الکترونیکی با توجه به نظرات اساتید در حوزه‌های علم جغرافیا، اقتصاد، مدیریت و علوم ورزشی شناسایی شد. همچنین به‌منظور نشر مطلوب کتاب‌های درسی دانشگاهی الکترونیکی

تدوین اساسنامه و شیوه‌ی اجرای نشر کتاب الکترونیکی و ساماندهی قانونمند نشر الکترونیکی از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و تشکیل انجمن ناشران کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی و همکاری نزدیک وزارت فرهنگ با این انجمن لازم به نظر می‌رسد. در نهایت پژوهشگر به ترسیم مدل کلی همراه با جزئیات هر بخش به منظور نشر کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی پرداخته است. اجزای اصلی این مدل متشکل از موضوع مناسب، انتخاب درس، ذی‌نفعان، نیازسنجی شامل ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی دانشگاهی چاپی و ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی الکترونیکی، اشاعه و بازاریابی، گروه تخصصی مشاور، مجلات هسته و نویسندگان هسته، مسائل اقتصادی نشر شامل مسائل فروش و بهای تمام‌شده بود (فهیمی‌فر، ۱۳۹۳).

علاوه بر پژوهش‌های ذکر شده در دو دسته بالا پژوهش دیگری نیز توسط عالی‌پور (۱۳۹۳) در قالب پایان نامه در دانشگاه خوارزمی با عنوان "بررسی سامانه‌های امانت کتاب‌های الکترونیکی در دنیا و آرایه الگوی مناسب برای ایران" انجام شده است. این پژوهش از نوع پیمایشی توصیفی است و جامعه پژوهش را وب سایت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی چهار کشور انگلیسی زبان تشکیل می‌دهند. همچنین در بخشی از پژوهش از پلن دلفی برای شناسایی ویژگی‌های مناسب سامانه امانت کتاب الکترونیکی استفاده شده است. یافته‌ها در این پژوهش نشان داد که سیستم امانتی دارای ویژگی‌هایی مانند وجود راهنمای کارآمد، قابلیت حفاظت از حق مولف، قابلیت گرفتن گزارش از کاربران برای مقاصد مدیریت، قابلیت دسترسی تمام وقت، قابلیت استفاده در خارج از کتابخانه، قابلیت مطالعه به صورت آنلاین و آفلاین می‌تواند برای سامانه امانت کتاب الکترونیکی در ایران مناسب باشد (عالی‌پور، ۱۳۹۳).

به طور کلی در زمینه کتاب الکترونیکی در کشور ۱۳ پژوهش شناسایی و معرفی شد. مرور پژوهش‌های اشاره شده نشان می‌دهد که دو حوزه ارزیابی کتاب الکترونیکی به عنوان یک محصول و خدمات و نیز بررسی دیدگاه‌ها و وضعیت کتاب الکترونیکی موضوع اصلی بیشتر این پژوهش‌ها بوده است. تنها یک پژوهش به واترمارکینگ تصاویر و یک پژوهش نیز به موضوع امانت الکترونیکی از منظر سامانه‌های مورد استفاده در جهان اختصاص یافته که در حال اجرا است. بنابراین تا کنون در سطح کشور پژوهشی در حوزه مطالعه امانت کتاب الکترونیکی و همچنین استفاده از آن در امانت بین کتابخانه‌ای انجام نشده است و این پژوهش نخستین پژوهش در این زمینه است. با توجه به حرکت نشر به سمت نشر الکترونیکی و الزام به حضور ناشران در این زمینه انجام این پژوهش با مطالعه دیدگاه ناشران می‌تواند در بستر سازی برای استفاده از کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها ضروری به نظر برسد.

۲-۸-۲. پیشینه پژوهش در خارج

جستجو در مورد پیشینه‌های خارجی نتیجه مناسبتری داشته است. به طور کلی پس از بررسی‌های اولیه ۲۳ پژوهش مرتبط شناسایی شد. دسته‌بندی این پژوهش‌ها ما را به سه دسته کلی زیر رهنمون کرد: کتاب الکترونیکی، کتابخانه‌ها و کتابخوان الکترونیکی با ۹ عنوان پژوهش، دیدگاه سنجی کتاب الکترونیک با ۱۰ عنوان پژوهش و مدل کسب و کار کتاب الکترونیک با ۴ عنوان پژوهش. در ادامه به معرفی این پژوهش‌ها پرداخته شده است.

- کتاب الکترونیکی، کتابخانه‌ها و کتابخوان الکترونیکی

رائو^۱ (۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان "فناوری‌های کتاب الکترونیکی: مروری بر وضعیت موجود"^۲ به ارائه گزارشی از وضعیت موجود فناوری‌های مورد استفاده در ایجاد و مدیریت کتاب الکترونیکی در سال ۲۰۰۴ پرداخت. مقاله مذکور به تعریف انواع کتاب‌های الکترونیکی، بیان قابلیت‌های کتاب‌های الکترونیکی، مزایا و محدودیت‌ها، سخت‌افزار، نرم‌افزار، نرم‌افزار مدیریت و آینده کتاب الکترونیکی پرداخته است. رائو در این مقاله اشاره داشته که موفقیت و شکست کتاب الکترونیکی علاوه بر پذیرش آن توسط کاربران بستگی به توانایی صنعت نشر دارد تا بتواند فراتر از مدل‌های کسب و کار سنتی عمل کند. ایشان در این پژوهش به این نتیجه نیز رسیدند که کتاب‌خوان‌های الکترونیکی در مراحل نخستین رشد خود هستند و این امید وجود دارد که استانداردهای این صنعت سریعاً تهیه شوند (Rao, 2004).

وودز و ایرلند^۳ (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان "امانت کتاب الکترونیکی: پیچ الکترونیکی روی سرویس امانت داخلی کلاسیک"^۴ به بررسی مدیریت چالش‌های مدل خدمات امانت کتاب الکترونیکی پرداخته است. این پژوهش در عمل به دو محور اصلی زیر پرداخته است: چگونه مدل خدمات امانت کتاب الکترونیکی چالش‌ها و مخاطرات، خروجی‌ها و فواید را مشخص کرده است؛ و چگونه این مدل محدودیت‌های جغرافیایی و زمانی و نیز تفاوت‌ها میان مخاطبان تجاری و عمومی را به نحو شایسته‌ای مدیریت کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که این پروژه موفقیت آمیز بوده است چون همه کتابخانه‌های شرکت کننده در آن مانند CISTI, Mylibrary, scholarly publishers در جست و جوی کتاب‌های الکترونیکی در دسترس بودند. (Woods & Ireland, 2008).

سیجنتالر، وورتز، گرونر^۵ (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان "ارتقاء کاربردپذیری کتاب‌خوان‌های الکترونیکی"^۶ به بررسی کاربردپذیری کتاب‌خوان‌های الکترونیکی پرداختند. در مقاله مذکور اشاره شده که کتاب خوان الکترونیکی باید خوانایی مناسب و قابلیت استفاده خوبی داشته باشد. بر این اساس این دو محور در این پژوهش مورد توجه ویژه قرار گرفتند. در این پژوهش ردیابی چشم با سایر روش‌های آزمون کاربردپذیری تلفیق شد. بر این اساس پنج ابزار کتاب خوان الکترونیکی و یک کتاب چاپی مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج پژوهش نشان داد که کتاب خوان‌های الکترونیکی مبتنی بر فناوری جوهر الکترونیکی خوانایی مناسبی را فراهم می‌کند و قابل رقابت با کتاب سنتی است. همچنین نتایج نشان داد که نسل فعلی کتاب خوان‌های الکترونیکی کمبودهای زیادی از نظر کاربردپذیری در مقایسه با کتاب سنتی دارند. کاربران قادر به استفاده از کتاب‌خوان‌های الکترونیکی به طور مستقیم و بدون مشکل نیستند. همچنین نتایج نشان داد که تفاوت بسیاری میان محصولات مختلف کتاب الکترونیکی وجود دارد. علاوه بر این یافته‌ها نشان داد که تفاوت زیادی میان داده‌هایی که دیده می‌شوند و دریافت ذهنی مخاطب وجود دارد (Siegenthaler, Wurtz, & Groner, 2010).

^۱ Rao

^۲ Electronic book technologies: an overview of the present situation

^۳ Woods and Ireland

^۴ eBook Loans: an e-twist on a classic interlending service

^۵ Siegenthaler, Wurtz, Groner

^۶ Improving the Usability of E-Book Readers

فاسبرگ^۱ (۲۰۱۱)، در پژوهشی با عنوان "پذیرش کتاب‌خوانهای الکترونیکی در بین دانشجویان: مطالعه موردی"^۲ به بررسی میزان امانت و استفاده دانشجویان از کتابخوان‌های الکترونیکی پرداخته است. در این پژوهش از دانشجویان پرسیده شد که آیا دانشجویان کتاب‌خوان برای خودشان تهیه کرده‌اند و اگر چنین کرده‌اند چگونه و برای چه منظوری از آن استفاده می‌کنند. در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شد. نتایج نشان داد که از ۱۷۰۵ دانشجویی که در این پژوهش شرکت کردند ۴۰۱ نفر از کتاب الکترونیکی استفاده می‌کنند از این ۴۰۱ نفر، ۳۳۸ نفر اظهار داشته‌اند که از آن برای مطالعه سرگرمی استفاده می‌کنند و برای مطالعه بیشتر از نسخه چاپی استفاده می‌کنند. تنها ۶۳ نفر پاسخ داده‌اند که از یک کتابخوان اختصاصی برای خواندن کتاب‌های الکترونیکی استفاده می‌کنند. ۱۲۶۲ نفر نیز پاسخ داده‌اند که از کتاب الکترونیکی استفاده نمی‌کنند. همچنین دانشجویان اظهار داشتند که قیمت کتاب‌خوان‌ها یکی از مهمترین موانع در استفاده از آنها است و علاقه کمی به امانت کتاب‌خوان‌ها از کتابخانه‌ها دارند (Foasberg, 2011).

مولر^۳ (۲۰۱۲)، در پژوهشی با عنوان "جنبه‌های حقوقی کتاب‌های الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای"^۴ به بررسی مفاهیم حقوقی مربوط به کپی رایت کتاب‌های الکترونیکی پرداخته است. او در این پژوهش مقایسه‌ای بر روی نظام‌های حقوق مولف آلمان، آمریکا، و کانادا انجام داده است. نتایج این مطالعه نشان داد که مطابقت کاملی بین امانت کتاب‌های الکترونیکی با قوانین کپی‌رایت وجود ندارد. کتابخانه‌ها به راه حلی قانونی برای امانت کتاب‌های الکترونیکی نیاز دارند. این پژوهش همچنین نشان داد که به روز رسانی قانون کپی‌رایت در اروپا کتابخانه‌ها را قادر به ارائه خدمات کتاب الکترونیکی برای همه شهروندان ساخته است (Muller, 2012).

زیکور، رینی، پورسل، مادن، و برنر^۵ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان "کتابخانه‌ها، کاربران و کتاب‌های الکترونیکی" به مطالعه وضعیت استفاده از کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌های آمریکا پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که ۱۲ درصد خوانندگان کتاب‌های الکترونیکی حداقل یک کتاب الکترونیکی را از کتابخانه در یک سال گذشته امانت گرفته‌اند. با این وجود بخش اعظمی از آمریکائیان نمی‌دانند که چنین سرویسی توسط کتابخانه‌ها ارائه می‌شود. همچنین اکثر امانت گیرندگان کتاب الکترونیکی از کتابخانه‌ها از انتخاب کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه محلی خود رضایت دارند ولی اغلب با فهرست انتظار، در دسترس نبودن کتاب‌ها یا سازگار نبودن فرمت فایل مواجه هستند. علاوه بر این بسیاری از آمریکائیان علاقه‌مند به اطلاعات بیشتر در مورد امانت کتاب‌های الکترونیکی هستند. یافته‌های پژوهش همچنین نشان داد که ۵۸ درصد آمریکائیان عضو یک کتابخانه هستند و ۶۹ درصد اظهار داشتند که کتابخانه محلی آنها برایشان مناسب‌تر است. اعضای کتابخانه بیش از دوبرابر علاقه‌مند بودند تا کتاب‌های جدید را به جای امانت از کتابخانه خریداری نمایند. علاوه بر این اعضای کتابخانه‌ها بیشتر از فناوری استفاده می‌کنند و کتاب‌های زیادی را مطالعه می‌کنند (Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, & Brenner, 2012).

¹ Foasberg

² Adoption of E-Book Readers among College Students: A Survey

³ Muller

⁴ Legal aspects of e-books and interlibrary loan

⁵ Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, Brenner

زو و شن^۱ (۲۰۱۴)، در پژوهشی با عنوان "امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا"^۲ به بررسی موانع موجود در امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی و بازتاب آنها روی کتابخانه‌های دانشگاهی پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد که امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی به‌ویژه در مقایسه با امانت بین کتابخانه‌ای مجلات الکترونیکی هنوز به فعالیتی متداول در بین کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا تبدیل نشده است. یافته‌ها نشان داد که ۸۳٪ از دانشگاه‌های مورد مطالعه امانت بین کتابخانه‌ای مجلات الکترونیکی را ارائه می‌دهند و تنها ۲ مورد از آنها به ارائه امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی می‌پردازند. با این وجود در بررسی امانت کتاب‌های الکترونیکی ۵۱٪ از دانشگاه‌هایی که درخواستی دریافت می‌کنند دست به امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی نیز می‌زنند. از نظر شرکت کنندگان در پژوهش، مانع اصلی در امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی، محدودیت صدور مجوز برای امانت از طرف ناشران است (Zhu & Shen, 2014).

ژو و مورنو^۳ (۲۰۱۴) در پژوهشی با عنوان "سفری اکتشافی: چالش‌های امانت کتاب الکترونیکی در جهان دیجیتال"^۴ به مطالعه تاثیر کتاب الکترونیکی در امانت بین کتابخانه‌ای و مبادله اسناد پرداختند. در این پژوهش به تجربیات استفاده کتابخانه ملی استرالیا از منابع الکترونیکی و تحلیل مدل‌های امانت کتاب الکترونیکی در آمریکا پرداخته شده است. در این پژوهش از روش پژوهش مطالعه موردی استفاده شده است. یافته‌ها در این پژوهش نشان داد که علارغم اینکه مبادله اسناد در کتابخانه‌ها مجاز است ولی هنوز امانت بین کتابخانه‌ای کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها رایج نشده است. در عمل واحد امانت بین کتابخانه‌ای در کتابخانه‌ها به عنوان عضوی از تیم مذاکره کننده با ناشران است و به دنبال راهی میانه است تا نیازهای ناشران و تولیدکنندگان محتوا و کاربران را متعادل نماید. در این مقاله تجربه کتابخانه ملی استرالیا و وضعیت امانت کتاب الکترونیکی در آمریکا ارائه شده است. همچنین مدل‌های مختلف مورد استفاده در امانت کتاب الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها مانند تهیه اشتراکی، امانت کتاب الکترونیکی از ناشران، خرید یکجا یا بدون امکان دسترسی دائمی، خرید تک کاربره، خرید چندکاربره، دسترسی همزمان و نامحدود مورد بررسی قرار گرفته است. علاوه بر این در مقاله به مواردی که باید کتابخانه‌ها در تهیه کتاب الکترونیکی به آنها توجه کنند اشاره شده است (Xu & Moreno, 2014).

گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی^۵ (۲۰۱۴) در گزارش پژوهشی خود با عنوان "گزارشی از گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی"^۶ به ارائه چارچوبی برای انتخاب، گردآوری، دسترسی، و تجربه کاربران در مورد کتاب الکترونیکی در کتابخانه گلف^۷ پرداختند. در این پژوهش به تمام جنبه‌های گردآوری شامل استراتژی انتخاب منابع، مدیریت منابع الکترونیکی، کشف و تجربه کاربران درباره کتاب الکترونیکی، و نگهداری کتاب الکترونیکی پرداخته شده است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که کتابخانه دانشگاه گلف دارای بیش از ۴۰۰۰۰۰ عنوان کتاب الکترونیکی است. این کتاب‌ها از طریق ۶۵ نرم‌افزار و

¹ Zhu, Shen

² Interlibrary loan of e-books in US academic libraries

³ Xu, Moreno

⁴ Journey of discovery: challenges of e-book lending in a digital world

⁵ Ebook Strategy Working Group

⁶ Report of the Ebook Strategy Working Group

⁷ University of Guelph Library

سخت‌افزار مختلف از ناشران مختلف قابل دسترس هستند. کتاب‌های الکترونیکی از طریق فروشندگان، خدمات کتابخانه‌ای وای.بی.بی.^۱ و به طور مستقیم از طریق فراهم کنندگان در این کتابخانه گردآوری می‌شوند. یافته‌های پژوهش همچنین نشان داد که در اکثر موارد کاربردپذیری یکی از مهم‌ترین عوامل در درک و رضایت کاربران از کتاب الکترونیکی است. افراد ترجیح می‌دهند که اطلاعات قابل بازیابی و استفاده باشد نه اینکه امکان دانلود، پرینت یا مواردی شبیه به آنها وجود داشته باشد (Group, 2014).

- دیدگاه‌سنجی کتاب الکترونیکی

جمالی، نیکولاس و راولند^۲ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان "کتاب‌های الکترونیکی علمی: دیدگاه ۱۶۰۰۰ دانشجو و عضو هیئت علمی"^۳ به ارائه گزارش پژوهشی زیرمجموعه رصد کتاب الکترونیکی ملی جیسک^۴ پرداختند. هدف پژوهش مذکور شناسایی دیدگاه دانشجویان و اعضای هیئت علمی درباره کتاب الکترونیکی بود. این پژوهش با استفاده از پرسشنامه‌ای متشکل از دو پرسش باز در مورد کتاب الکترونیکی انجام گرفت که در آن ۱۶۰۰۰ نفر به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند. یافته‌ها نشان داد که همراهی دسترسی پیوسته با جستجو پذیری از جمله نقاط مثبت کتاب الکترونیکی است. همچنین یافته‌ها نشان دادند که بازار بالقوه مناسبی برای کتاب الکترونیکی درسی در انگلستان وجود دارد و کتاب‌های الکترونیکی با قابلیت‌هایی مانند امکان چاپ و مطالعه دیجیتال می‌توانند بسیار کاربر پسندتر باشند (Jamali, Nicholas, & Rowlands, 2009).

لانسداال و آرمسترانگ^۵ (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان "ارتقاء کتاب‌های الکترونیکی: درس‌هایی از رصد ملی کتاب‌های الکترونیکی توسط جیسک انگلستان"^۶ به توصیف دیدگاه‌های کتابداران مجموعه ساز الکترونیکی و دانشجویان و دانشگاهیان در زمینه کتاب الکترونیکی پرداختند. رویکرد این پژوهش کیفی بوده و ضمن آن با تحلیل عمیق لاگ‌های کاربران، بررسی مبتنی بر معیار^۷، گروه‌های تمرکز^۸ تصویر دقیقی از مدیریت مجموعه‌های الکترونیکی کتابخانه‌ها و استفاده از آنها توسط دانشجویان و دانشگاهیان ارائه دادند. اعضای گروه تمرکز شامل کارکنان کتابخانه، دانشگاهیان و دانشجویان بودند و مصاحبه‌های صورت گرفته با استفاده از نرم‌افزار ان.ویو نسخه ۷^۹ مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که کتابخانه‌ها از ابزارهای متعدد پیشرفته‌ای استفاده می‌کنند اما این ابزارها هنوز آنها را به هدف خود نرسانده‌اند. همچنین کتابخانه‌ها هنوز استراتژی رسمی برای منابع الکترونیکی خود ندارند. دانشجویان نیز احساس می‌کنند که از پیشرفت‌های حاصل شده در زمینه کتاب الکترونیکی ناآگاه

^۱ YBP

محصول شرکت تیلور و بیکر که امکان ارائه نسخه چاپی و الکترونیکی را برای کتابخانه‌های دانشگاهی فراهم می‌کند.

^۲ Jamali, Nicholas and Rowlands

^۳ Scholarly e-books: the views of 16000 academics

^۴ JISC

^۵ Lonsdale, Armstrong

^۶ Promoting your e-books: lessons from the UK JISC national e-book observatory

^۷ Benchmark surveys

^۸ Focus groups

^۹ NVivo7

هستند. همچنین در برخی از موارد اظهار داشتند که آنها فکر می‌کنند کتابخانه‌ها باید پیشرفت‌های بیشتری از آنکه دارند در زمینه ارائه منابع الکترونیکی داشته باشند (Lonsdale & Armstrong, 2010).

وودی، دانیل و بیکر^۱ (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان "کتاب‌های الکترونیکی یا کتاب‌های درسی: دانشجویان کتاب درسی را ترجیح می‌دهند" به بررسی دیدگاه دانشجویان در مورد کتاب درسی و کتاب الکترونیک در امریکا پرداختند. در این پژوهش عوامل تاثیرگذار بر انتخاب کتاب‌های الکترونیکی و استفاده از محتوای کتاب‌های الکترونیکی مطالعه شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که دانشجویان بدون توجه به جنسیت، استفاده از کامپیوتر یا راحتی در استفاده از کامپیوتر، استفاده از کتاب درسی را بجای کتاب الکترونیکی ترجیح می‌دهند. هیچ ارتباط مشخصی بین تعداد کتاب‌های الکترونیکی قبلاً مطالعه شده و تمایل به استفاده از کتاب الکترونیکی وجود ندارد. به این معنی که دانشجویانی که قبلاً کتاب الکترونیکی مطالعه کرده‌اند همچنان ترجیح می‌دهند که کتاب درسی (غیر الکترونیکی) مطالعه کنند. همچنین یافته‌ها نشان داد که علارغم توانایی در دسترسی آسان به محتوا از طریق کتاب الکترونیکی با استفاده از پیوندهای فرامتنی و سایر قابلیت‌ها، دانشجویان همچنان علاقه‌مند به استفاده از کتاب‌های چاپی هستند (Woody, Daniel, & Baker, 2010).

لای و چانگ^۳ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان "نگرش کاربران به مطالعه توسط کتاب‌خوان‌های الکترونیکی اختصاصی"^۴ به بررسی نگرش کاربران در استفاده از کتاب‌خوان‌های الکترونیکی در تایوان پرداختند. این پژوهش به صورت پیمایشی انجام گرفت و در آن ۲۸۸ دانشجو از دانشگاه‌های تایوان حضور یافتند و نظر خود را در مورد کتاب‌خوان‌های الکترونیکی ارائه کردند. در انتخاب کتاب‌خوان‌ها نیز از نظر پاسخگویان استفاده شد و کتاب‌خوان‌هایی که قابلیت ارائه به زبان تایوانی داشتند مورد استفاده قرار گرفتند. در انجام پژوهش از مدل پذیرش فناوری^۵ ارائه شده توسط دیویس^۶ (۱۹۸۹) استفاده شد. همچنین ویژگی‌های زیر در مورد کتاب‌خوان‌های الکترونیکی در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند: سادگی استفاده، تفاوت‌ها در دستورالعمل مطالعه میان کتاب الکترونیکی و کتاب‌های سنتی (در این زمینه مفهوم سازگاری ذکر شده در نظریه اشاعه نوآوری^۷ مورد استفاده قرار گرفت)، و ایده غنای رسانه^۸ ذکر شده توسط دفت و لنگل^۹ (۱۹۸۶). نتایج این پژوهش نشان داد که سازگاری، سادگی استفاده، و غنای رسانه همگی در پذیرش کتاب‌خوان‌ها موثر هستند (Lai & Chang, 2011).

وو و چن^{۱۰} (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان "استفاده و گرایش دانشجویان فارغ التحصیل از کتاب‌های الکترونیکی: تجربیاتی از تایوان"^{۱۱} به بررسی دانشجویان فارغ التحصیلی که گرایش به استفاده از کتاب‌های الکترونیکی دارند در دانشگاه سراسری تایوان و

¹ Woody, Daniel, Baker

² E-books or textbooks: Students prefer textbooks

³ Lai, Chang

⁴ User attitudes toward dedicated e-book readers for reading

⁵ Technology Acceptance Model (TAM)

⁶ Davis

⁷ Innovation Diffusion Theory (IDT)

⁸ media richness

⁹ Daft, Lengel

¹⁰ Wu and Chen

¹¹ Graduate students' usage of and attitudes towards e-books: experiences from Taiwan

رفتارهای استفاده آنها از کتاب‌های الکترونیکی پرداخته است. نتایج یافته‌ها نشان داد که دانشجویان فارغ التحصیل با هدف مطالعه و تحقیق از کتاب‌های الکترونیکی استفاده می‌کنند. مجموعه کتاب الکترونیکی که استفاده می‌کردند بیشتر کتاب‌های درسی و مراجع بودند. در حالی که آنها از راحتی استفاده از کتاب‌های الکترونیکی قدردان بودند، مایل به جست و جوی کلیدواژه‌های تابع کتاب‌های الکترونیکی بودند. بیشتر اوقات دانشجویان صفحاتی آنلاین را بازیابی می‌کردند و سپس برای مطالعه در آینده چاپ می‌کردند. آنها همچنین نسخه‌های مقاله مربوطه را از کتاب‌های الکترونیکی را از کتابخانه به امانت می‌گرفتند. دانشجویان ترجیح می‌دهند کتابخانه‌های دانشگاهی هم ویرایش‌های چاپی و هم الکترونیکی را تهیه کنند و دانشجویان هر رشته رفتارهای متفاوت در استفاده کتاب‌های الکترونیکی از خود نشان می‌دهند (Wu & Chen, 2011).

أُمُولی^۱ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان "فرصت‌ها و چالش‌های ایجاد شده بوسیله کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه عمومی ایرلند چیست؟" به بررسی این موضوع پرداخته که چگونه کتابخانه‌های عمومی خدمات کتاب الکترونیکی را ایجاد و کنترل می‌کنند، این خدمات در کتابخانه‌های عمومی ایرلند با چه چالش‌ها و فرصت‌هایی مواجه بوده‌اند و این خدمات چگونه قابل توسعه هستند. پژوهشگر در این پژوهش از طریق مصاحبه با مسئولان پنج کتابخانه عمومی ایرلند در مورد ایجاد خدمات کتاب الکترونیکی و پیاده‌سازی آنها داده‌های مورد نیاز پژوهش را گردآوری کرده است. پژوهش مذکور بر نگاه کتابخانه‌ها بر امانت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های عمومی تمرکز ویژه‌ای داشته است. بنابراین چالش‌ها و نحوه فائق آمدن بر آنها در این پژوهش بحث شده است. یافته‌های کلیدی این پژوهش شامل شناسایی چالش‌های کتابخانه‌ها مانند فرمت‌بندی فایل‌ها و برقراری ارتباط بین وب-سایت‌ها بوده است. بیشتر مسائل موجود خارج از کنترل کتابخانه‌های عمومی هستند. از جمله این مسائل می‌توان به نبود محتوای ایرلندی در پایگاه فروشندگان کتاب الکترونیکی اشاره کرد. پیشنهاد‌های این پژوهش شامل تهیه فهرستی از علائق کتابداران عمومی ایرلند برای ناشران است. از جمله این موارد می‌توان به تخصیص مجدد بودجه از منابع با گردش نزولی تیراژ برای مقابله با کاهش بودجه، ادغام جزئیات کتاب‌های الکترونیکی به اپک^۲ کتابخانه و افزایش فعالیت‌های بازاریابی به منظور بالا بردن آگاهی از این سرویس در جامعه اشاره کرد. ایجاد کنسرسیوم ملی کتابخانه‌ای می‌تواند قیمت‌گذاری برای کتابخانه‌ها را اصلاح کند (O'Malley, 2011).

هاکی^۳ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان "کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌های عمومی: مطالعه موردی درهمپ‌شایر" به بررسی ارائه کتاب‌های الکترونیکی توسط کتابخانه نیوهمپ‌شایر و خدمات اطلاعاتی پرداخته است. در این پژوهش از روش ترکیبی استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که نظر اکثر شرکت‌کنندگان در مورد کتاب الکترونیکی و ارائه کتاب‌های الکترونیکی توسط کتابخانه‌های عمومی مثبت بود. اولویت برای کتاب‌های چاپی به عنوان دلیل اصلی برای عدم استفاده از کتاب‌های الکترونیکی برای شرکت‌کنندگان پدید آمده است. مزایای اصلی کتاب الکترونیکی قابل حمل و ذخیره سازی است در حالی که از معایب اصلی هزینه و از دست دادن قابلیت لمس بود. نظر کارکنان در مورد اینکه انواع کتاب‌ها در فرمت الکترونیکی مناسب هستند در میان آنها کتاب‌های الکترونیکی داستانی همپشایر معروف‌تر هستند. سطح وسیعی از مشتریان از وجود کتاب‌های

¹ O'Malley

² Online Public Access Catalogue (OPAC)

³ Hockey

الکترونیکی آگاه بودند. در این پژوهش طیف وسیعی از چالش‌ها بررسی شد و معلوم شد که چالش اصلی نبود محتوا است. در میان کارکنان عدم اطمینان در مورد آینده کتاب‌های الکترونیکی وجود داشت. مصاحبه‌ای با یکی از کارکنان به عمل آمد معلوم شد که نیاز به ترویج نقش کتابخانه‌های عمومی در آینده وجود دارد (Hockey, 2012).

واسیلیو، راولی و هارتلی^۱ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان "دورنمای آینده کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی"^۲ به مطالعه دیدگاه کتابداران دانشگاهی انگلستان درباره نقش آینده و توسعه کتاب الکترونیکی و مجموعه‌ها و خدمات کتاب الکترونیکی پرداخته‌اند. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با ۳۲ کتابدار کتابخانه دانشگاهی از ۷ کتابخانه استفاده شده است. اکثر مصاحبه شونده‌ها پیش‌بینی کردند که رشد چشمگیری را در تعداد و نقش مجموعه‌های کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی در پنج سال آتی شاهد خواهیم بود. آنها همچنین اظهار داشتند که ذی‌نفعان کلیدی حوزه کتاب الکترونیک شامل فروشندگان کتاب الکترونیکی (ناشران و گردآورندگان)، کتابخانه‌های دانشگاهی، و کاربران نقشی محوری در آینده استفاده از کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی خواهند داشت. یافته‌ها در این پژوهش همچنین نشان داد که رشد اهمیت کتاب الکترونیکی عواقب متعددی را برای کتابخانه‌های دانشگاهی در حوزه‌های فناوری‌هایی که کتاب الکترونیکی را برای کاربران دسترس پذیر می‌کند، استفاده از فضای کتابخانه، آموزش کاربران و حجم کاری کتابداران خواهد داشت (Vasileiou, Rowley, & Hartley, 2012).

پرسی^۳ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان "نظر کارکنان کتابخانه‌های عمومی نیوزیلند در مورد کتاب‌های الکترونیکی چیست؟" به بررسی اینکه کارکنان کتابخانه‌های عمومی چه حسی و نظری در مورد کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌های عمومی دارند. یافته‌ها نشان داد که ۶۳ درصد از کارکنان کتابخانه‌های عمومی نیوزیلند حداقل یک کتاب الکترونیکی در سال گذشته خوانده‌اند. ۹۳ درصد موافق و یا بشدت با ارئه کتاب‌های الکترونیکی توسط کتابخانه‌های عمومی موافق هستند. ۵۷ درصد علاقه شدیدی به کمک به مراجعان در رابطه با سؤالاتی درمورد کتاب‌های الکترونیکی یا بوک‌ریدرها دارند. پاسخ دهندگان فکر می‌کنند سفارش کتاب الکترونیکی مفید است و فکر می‌کنند افزایش کتاب‌های الکترونیکی برای کتابخانه خوب است (Percy, 2013).

والترز^۴ (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان "بررسی کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی: چالش‌هایی برای فراهم‌آوری و مدیریت مجموعه" به بررسی مشکلات مرتبط با انتخاب، مجوزها، گردآوری و مدیریت کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی ایالات متحده و انگلستان پرداخته است. نتایج نشان داد که کتابخانه‌های دانشگاهی با چالش‌های مهمی مانند نبود یکدستی در مجوزها، محدودیت دستیابی، و انتظارات کتابداران روبرو هستند. کتابداران نقش مهمی در ساماندهی انتشار کتاب‌های الکترونیکی دارند، تنها نیمی از کتاب‌های چاپی خریداری شده توسط کتابخانه‌های دانشگاهی به صورت الکترونیکی وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش نشان داد که بسیاری از کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی سه تا هجده ماه پس از نسخه‌های چاپی مربوطه منتشر می‌شوند (Walters, 2013).

¹ Vasileiou, Rowley, Hartley

² Perspectives on the future of e-books in libraries in universities

³ Percy

⁴ Walters

- مدل‌های کسب و کار

اُپنِهم، هاردی و رابرت (۲۰۰۱) در پژوهشی با عنوان پلیکان: تجربه قیمت گذاری در شبکه همکاری کتابخانه‌ای به مدل‌های قیمت گذاری کتاب‌های الکترونیکی در انگلستان برای آموزش عالی پرداختند. این پروژه یکی از پروژه‌های انجام شده توسط جیسک^۱ است. هدف این پروژه توسعه توافق‌ها میان ذی‌نفعان حوزه کتاب الکترونیکی درسی مانند ناشران، کتابخانه‌ها، و دانشگاهیان در زمینه ایجاد سازوکارهای دستیابی به کتاب‌های درسی الکترونیکی در انگلستان و ارائه مدل‌های اقتصادی پیشنهادی بود. پژوهش مذکور به صورت کیفی انجام گرفته و داده‌های مورد نیاز از طریق مصاحبه با ذی‌نفعان حوزه نشر کتاب الکترونیک و دستیابی به کتاب الکترونیک گردآوری شده است. با تحلیل یافته‌ها اقدام به ارائه سه مدل قیمت گذاری پیشنهادی شده است. همچنین مدل‌های مذکور جهت کسب روایی در کنفرانسی ارائه شدند و پیشنهادات دریافتی از مخاطبان بررسی و در مدل‌ها اعمال شد. پژوهش مذکور نشان داد که عوامل اقتصادی، فناورانه، مجوزها و مدیریت از جمله عوامل تاثیر گذار بر مدل‌های قیمت گذاری هستند. همچنین یافته‌ها نشان داد که مدل پیشنهادی باید ساده باشد، قابل فهم برای همه باشد، شفاف برای تمام ذی‌نفعان باشد، مناسب برای فناوری‌های موجود و آتی باشد. مدل اول پیشنهادی دربرگیرنده هزینه اشتراک منابع بود. در این حالت موسسات آموزش عالی کنترل کاملی بر میزان اشتراک سالیانه دارند. مزیت این مدل این است که پرداخت هزینه‌های اشتراک به دپارتمان‌ها یا دانشجویان واگذار می‌شود. بنا به اظهار پژوهشگران این مدل بیشتر شبیه به مدل پیشنهادی هرون^۲ است. مدل قیمت گذاری پیشنهاد شده در این پژوهش مدلی تلفیقی است. در این مدل منابع به دو دسته الزامی و تکمیلی تقسیم بندی می‌شوند. برای منابع الزامی یا هسته مدل یک ذکر شده پیشنهاد شده است. برای منابع تکمیلی هزینه‌ای ثابت برای هر منبع در نظر گرفته می‌شود. مدل پیشنهادی سوم، مدلی مبتنی بر ارزش است. در این مدل میزان ارزش هر منبع مشخص می‌شود. از جمله عوامل ارزشی مشخص شده عواملی مانند تعداد صفحات، موضوع اثر، و سال انتشار اثر هستند (Oppenheim, Hardy, & Rubbert, 2001).

هاردی، اُپنِهم، و رابرت^۳ (۲۰۰۲) در پژوهشی با عنوان "مدل‌ها و استراتژی‌های قیمت گذاری برای فراهم سازی متون دیجیتالی شده در آموزش عالی"^۴ به بررسی استراتژی‌های قیمت گذاری متون دیجیتالی شده در بخش آموزش عالی انگلستان پرداختند. ذی‌نفعان این حوزه به زعم این پژوهش دانشگاهیان، نویسندگان، نمایندگی اعطای حق مولف^۵، کتابخانه‌های فعال در آموزش عالی، ناشران و دانشجویان هستند. در این پژوهش مدل‌های قیمت گذاری موجود و پروژه‌های قیمت گذاری بین‌المللی فعال، به ویژه در امریکا مورد مطالعه قرار گرفتند. در نهایت پیشنهاد این پژوهش بهره برداری از مدل پیشنهادی پروژه پلیکان^۶ در مبادله متون دیجیتالی در آموزش عالی انگلستان بود که ضمن آن رضایت تمامی ذی‌نفعان می‌تواند حاصل شود. مدل قیمت گذاری مذکور در مقاله منتشر شده از این پروژه ارائه شده است (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002).

¹ JISC

² HERON

³ Hardy, Oppenheim and Rubbert

⁴ Pricing strategies and models for the provision of digitized texts in higher education

⁵ Copyright Licencing Agency (CLA)

⁶ PELICAN project

ویجت^۱ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان "تحول کتاب‌های الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های دانشگاهی" به بررسی و تحلیل مدل‌های قیمت گذاری کتاب توسط ناشران پرداخته است. ایشان در این مقاله پس از بررسی ادبیات این حوزه به معرفی و تحلیل مدل‌های قیمت گذاری خرید کوتاه مدت^۲، خرید مبتنی بر تقاضا^۳، چاپ مبتنی بر تقاضا^۴، و خرید کنسرسیومی^۵ پرداخته است. ایشان با بررسی مدل‌های مذکور اشاره داشته‌اند که هر یک از این مدل‌ها توسط برخی از کتابخانه‌های دانشگاهی مورد استفاده قرار می‌گیرند و مزایا و محدودیت‌های خاص خود را دارند. بنابراین کتابخانه‌ها با توجه به میزان تقاضا و همکاری‌های خود می‌توانند از مدل‌های مذکور استفاده نمایند (Wicht, 2011).

تامسون^۶ (۲۰۱۴) در گزارش پژوهشی با عنوان "نوآوری در امانت کتاب الکترونیکی"^۷ که توسط انجمن ناشران بین‌المللی^۸ ارائه شده به ارائه مدل‌های کسب و کار مورد استفاده در برخی از کشورهای پیشرفته پرداخته است. گزارش مذکور شامل تجربیات حاصل از امانت کتاب الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها در کشورهای ایالات متحده آمریکا، سوئد، برزیل، و فرانسه است. همچنین در بخشی کوتاه به موضوع امانت بین کتابخانه‌ای نیز در انتهای گزارش پرداخته است. در این گزارش نمونه‌هایی از طرح‌های اجرا شده توسط ناشران در هر کشور معرفی شده‌اند. به عنوان نمونه در ایالات متحده آمریکا ناشرانی مانند اوردرایو^۹ و هوپلا^{۱۰}؛ در سوئد اتحادیه ناشرانی مانند ای.لیب^{۱۱}، آتینگو^{۱۲}؛ در برزیل طرح‌هایی مانند مینها بیلپوتکا^{۱۳}، نووم دو لیوگوس^{۱۴} و غیره؛ در فرانسه طرح‌هایی مانند بیلپوآکسس^{۱۵} و مدل‌های کسب و کار مورد استفاده معرفی و توصیف شده‌اند (Thomson, 2014).

۲-۸-۳. تحلیل پیشینه‌های پژوهش

مطالعه پژوهش‌ها در زمینه کتاب الکترونیکی و محورهای مرتبط نشانگر این است که این حوزه نوظهور با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و نیز نیازها و ضرورت‌های حاکم بر آن دچار تحولات گسترده‌ای شده است. از زمانی که متن کامل منابع اطلاعاتی توانستند در قالب دیجیتال ارائه شوند فرمت‌های متعددی برای آنها مورد استفاده قرار گرفت. از جمله این فرمت‌ها می‌توان به فرمت پی.دی.اف، اچ.تی.ام.ال. و نیز فرمت‌های شکل مانند جی.پی.جی، گیف و غیره اشاره کرد. تا چندی پیش و حتی در برخی از موارد امروزه شاهد این هستیم که افراد کتاب الکترونیکی را فایل کتاب الکترونیکی در فرمت پی.دی.اف می‌دانند. در صورتی که مفهوم کتاب الکترونیکی در مفهوم اصلی آن بسیار فراتر از یک فایل پی.دی.اف. و یا نظایر آن است. کتاب الکترونیکی همانگونه که پیشتر نیز به آن اشاره شده محصولی است که دارای قابلیت‌های بسیاری برای ذخیره‌سازی، نمایش

¹ Wicht

² Short-Term Purchase

³ Purchase on Demand

⁴ Print on Demand

⁵ Consortium Level Purchasing

⁶ Thomson

⁷ Innovation in E-book lending

⁸ International Publishers Association (IPA)

⁹ Overdrive

¹⁰ Hoopla

¹¹ Elib

¹² Atingo

¹³ Minha Biblioteca

¹⁴ Nuvem de livros

¹⁵ BiblioAccess

و استفاده است. به عنوان مثال کتاب الکترونیکی باید به پیوست قرارداد باشد که سطح دسترسی به آن قابل کنترل باشد. قابلیت نمایش بر اساس نیاز را داشته باشد و حتی الامکان محدود به یک نرم‌افزار خاص نباشد، قابلیت یادداشت گذاری، یادداشت برداری و غیره را بر اساس اصول نگارش مبتنی بر استناد داشته باشد.

با رویکردی که به کتاب الکترونیکی در این پژوهش داریم گزارش‌های پژوهش در قالب مقاله پژوهشی، پایان نامه، گزارش فنی، گزارش پروژه و نظایر اینها شناسایی و مطالعه شد. توصیف این آثار در بخش پیشین همین گزارش ذکر شده است. مطالعه آثار نشان داد که پژوهش‌ها در زمینه کتاب الکترونیک می‌توانند در شش محور زیر دسته‌بندی شوند:

- کتاب الکترونیکی و ویژگی‌های آن
- تولید کتاب الکترونیکی و نرم‌افزارهای مورد استفاده
- دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده کننده، کتابدار)
- مدل‌های کسب و کار
- وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن
- امانت و امانت بین کتابخانه‌ای کتاب الکترونیکی

از جمله محورهای ذکر شده در بالا دو محور انتهایی نزدیکترین ارتباط را با تمرکز اصلی این پژوهش دارند. در ادامه به تحلیل پژوهش‌ها در شش محور ذکر شده و نیز بررسی روش‌شناسی‌های مورد استفاده در این پژوهش‌ها پرداخته شده است.

۲-۸-۱. کتاب الکترونیکی و ویژگی‌های آن

کتاب الکترونیکی می‌تواند به شکل‌های زیر تعریف شود: متنی در قالب دیجیتال، کتاب تبدیل شده به شکل دیجیتال، منبع خواندنی دیجیتال^۱، کتاب در قالب فایل کامپیوتری، تصاویری با شناسه‌گرهای منحصربفرد و قابل خواندن توسط کامپیوتر و قابل نمایش توسط کتابخوان‌های خاص. به طور کلی کتاب الکترونیکی به طور همزمان به توصیف محتوا، قالب، نرم‌افزار کتاب خوان، و ابزار کتاب خوان^۲ گفته می‌شود. بر این اساس محتوای کتاب الکترونیکی به مولفه‌های مالکیت فکری اشاره دارد، قالب آن به قالب فایل یا مدرک مرتبط می‌شود، کتاب‌خوان به نرم‌افزاری اشاره دارد که فرد را قادر به خواندن فایل‌های مختلف در سخت‌افزارهای مختلف می‌کند، ابزار کتاب‌خوان نیز به سخت‌افزار قابل حملی گفته می‌شود که برای مطالعه کتاب الکترونیکی استفاده می‌شود (Rao, 2004). بنابراین هنگام بحث در مورد کتاب الکترونیک باید به محتوا، قالب، نرم‌افزار و سخت‌افزار توجه شود.

از جمله ویژگی‌های کتاب‌های الکترونیکی نیز می‌توان به قابلیت آنها در ارائه محتواهای چندرسانه‌ای، حجم کم فضای مورد نیاز برای نگهداری، امکان استفاده هم‌زمان از آنها، قابلیت‌های ارائه شده توسط کتاب‌خوان‌ها، امکان شخصی‌سازی نمایش محتوا، قابلیت جستجو در متن، هزینه پایین انتشار و توزیع، هزینه پایین در انتشار و ویرایش‌های جدید و غیره اشاره کرد (فهیمی فر & غائبی،

¹ Digital reading material

² E-book reading device

(۱۳۸۷) (غائبی، تاجداران، & فهیمی فر، ۱۳۸۹) (عبدالهی، ۱۳۹۰). در مقابل ویژگی‌های ذکر شده مسائل و محدودیت‌هایی نیز در کتاب‌های الکترونیکی وجود دارند که از جمله آنها می‌توان به عادت به استفاده از کتاب‌های چاپی توسط مخاطبان و مانوس نبودن با محیط الکترونیکی، امکان از بین رفتن حقوق مادی مولف یا ناشر، خستگی چشم و نظایر اینها اشاره کرد (عبدالهی، ۱۳۹۰) (فهیمی فر & حیدری، ۱۳۹۲). پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه از منظرهای مختلفی به این موضوع پرداخته‌اند. برخی از این پژوهش‌ها به شناسایی معیارها و مولفه‌های ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی پرداخته‌اند و ضمن معرفی معیارها و مولفه‌ها با دسته‌بندی مورد نظر سیاهه ارزیابی برای کتاب‌های الکترونیکی ارائه کرده‌اند (غائبی، تاجداران، & فهیمی فر، ۱۳۸۹). از طرفی نیز همین پژوهشگران اقدام به ارزشیابی معیارها و مولفه‌های ذکر شده در بالا بر مبنای نظر دانشجویان پرداختند و به این نتیجه رسیدند که از نظر دانشجویان برخی از معیارها مانند فصل‌بندی متن کتاب، عدم نیاز به ارتباط اینترنتی در مدت استفاده، دسترسی از دور، و ۲۴ ساعته بودن دسترسی به آن نسبت به سایر معیارها در انتخاب و استفاده از کتاب الکترونیکی دارای اهمیت بیشتری هستند (غائبی، تاجداران، & فهیمی فر، ۱۳۹۰). همچنین با استفاده از معیارها اقدام به ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی از منظر کتابداران و کاربران کتابخانه‌ها شده و در نتیجه آن نقاط قوت و ضعف کتاب‌های الکترونیکی شناسایی شده است (عبدالهی، ۱۳۹۰). کتاب‌خوان‌های الکترونیکی نیز از منظر پژوهشگران دور نمانده‌اند و در پژوهشی به کاربرپذیری کتاب‌خوان‌های الکترونیکی و قابلیت‌های آنها نیز پرداخته شده است. در این پژوهش پنج ابزار مختلف کتابخوان با کتاب چاپی مورد مقایسه قرار گرفته‌اند و نتایج پژوهش نشان داده که کتاب‌خوان‌های مبتنی بر جوهر الکترونیکی شرایط مناسبتری را برای مطالعه نسبت به سایر کتاب‌خوان‌ها فراهم می‌کنند. با این وجود همچنان کتاب‌خوان‌ها در مقایسه با کتاب‌های چاپی دچار ضعف‌هایی هستند (Siegenthaler, Wurtz, & Groner, 2010). با توجه به اینکه در این پژوهش کتاب‌خوان‌ها با کتاب سنتی قیاس شده‌اند به نظر می‌رسد که ویژگی‌های نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعاتی کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

جدول ۱-۲. پژوهش‌ها در زمینه کتاب الکترونیکی و ویژگی‌های آن

محور اصلی	مساله مورد مطالعه	بافت	یافته‌ها	پژوهش‌ها
کتاب الکترونیکی و ویژگی‌های آن	دیدگاه متخصصان علم اطلاعات	کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های شهر تهران	ویژگی‌ها: قابلیت‌های چندرسانه‌ای، اشغال فضای کم، آسانی انتخاب، امانت کتاب به صورت هم‌زمان؛ محدودیت‌ها: مشکلات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، نبود فهرست همگانی، پایین بودن سطح آشنایی کاربران، نفوذگرهای موجود و عواملی نظیر خستگی چشم هنگام مطالعه	فهیمی فر و غائبی (۱۳۸۷)
	معیارهای ارزیابی	بدون بافت	۱۵ ملاک با ۱۰۱ نشانگر از منظر کاربران و کتابخانه‌ها به طور مشترک و ۴ ملاک با ۲۴ نشانگر به صورت اخص و فقط برای کتابخانه‌ها و کتابداران	غائبی، تاجداران و فهیمی فر (۱۳۸۹)

ارزیابی کتاب الکترونیکی	دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران	نقاط ضعف کتاب‌های الکترونیکی حاصل شده در این پژوهش می‌توان به خستگی چشم به هنگام استفاده از کتاب‌های الکترونیکی، نیاز به تجهیزات مناسب برای استفاده از این گونه کتاب‌ها، تمرکز نداشتن در هنگام مطالعه	عبداللهی (۱۳۹۰)
سنجش معیارهای ارزیابی	دانشگاه الزهرا	ملاک‌های توزیع، دارا بودن صفحات محتوای مشابه، برقراری پیوند، هزینه، قابلیت خوانایی متن، دسترس پذیری، و آسانی مرور و پویش را از جمله مهمترین ملاک‌ها در میان ۱۵ ملاک مورد بررسی	غائبی، تاجداران و فهیمی فر (۱۳۹۰)
ویژگی‌های موضوعی، فنی و اقتصادی	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	انتشار کتاب‌های الکترونیکی به سه زبان فارسی، انگلیسی و عربی؛ قابلیت جستجوی متن، قابلیت‌های صوتی و تصویری و سهولت مطالعه متن مهم ترین مولفه های کتاب‌های الکترونیکی منتشر شده هستند؛ نگرانی از مراعات کپی رایت	فهیمی فر، حیدری (۱۳۹۲)
کاربردپذیری کتابخوان‌های الکترونیکی	بدون بافت	نسل فعلی کتاب خوان‌های الکترونیکی کمبودهای زیادی از نظر کاربردپذیری در قیاس با کتاب سنتی دارند	سیجنتالر، وورتز، گرونر (۲۰۱۰)

همانگونه که در جدول ۲-۱ نیز مشاهده می‌شود، پژوهش‌ها در زمینه کتاب الکترونیکی و ویژگی‌های آن نشان از توجه به این حوزه توسط پژوهشگران دارد. با این وجود به نظر می‌رسد این حوزه همچنان نیازمند انجام پژوهش‌های متعدد است. به ویژه اینکه فناوری‌ها در این زمینه با سرعت در حال تغییر و رشد هستند. به عنوان مثال امروزه گوشی‌های هوشمند تلفن همراه سعی در پوشش کتاب‌های الکترونیکی و فراهم نمودن آنها برای کاربران دارند در صورتی که تا همین اواخر نیازمند سخت‌افزارهای کتابخوان بودیم.

۲-۸-۳. تولید کتاب الکترونیکی و نرم‌افزارهای مورد استفاده

یکی از اقدامات و محصولاتی که نقش اساسی در ارائه کتاب الکترونیکی و بهره برداری از آن توسط مخاطبان و به تبع آن توسط کتابخانه‌های دیجیتال دارد، طراحی و تولید نرم‌افزارهای کتاب الکترونیکی است. در بسیاری از موارد این نرم‌افزارها متصل به ابزارهای کتابخوانی هستند که برای این منظور طراحی و ایجاد شده‌اند. از جمله این ابزارها می‌توان به کیندل^۱، کتابخوان سونی^۲، کویتس^۳، موبی‌پاکت ریدر^۴، مارت ویو^۵، نووک^۶ و نظایر آنها اشاره کرد.^۷

^۱ Kindle

^۲ Sony e-book reader

^۳ Koobits

^۴ Mobipocket reader

^۵ Martview

^۶ Nook

^۷ آسامی محصولات ذکر شده و مشخصات و ویژگی‌های آنها قابل دسترس از طریق وب سایت زیر است:

امروزه ناشران مختلف برای تولید کتاب الکترونیک و یا انتشار آن از نرم‌افزارها و یا ابزارهای تولید کتاب الکترونیک یا کتاب‌خوان الکترونیک استفاده می‌کنند. بهره‌برداری از ابزارهای مناسب، استاندارد، با قابلیت‌های بالا و حفظ امنیت محتوا یکی از دغدغه‌های اصلی ناشران در حرکت به سمت انتشار کتاب الکترونیک است. این موضوع در کشوری مانند ایران که قوانین متناسب با آن حوزه ضعیف است و پیگیری قضایی چنین مواردی با دشواری‌های زیادی مواجه است، باعث شده تا ناشران بسیار کمی جرات حضور در این عرصه را پیدا کرده باشند. بنابراین این محور یکی از حوزه‌های بسیار مهم برای انجام پژوهش و رسیدن به راهکارهایی کاربردی و عملیاتی است. از طرفی نیز بسیاری از فعالیت‌های انجام گرفته در این زمینه در قالب تحقیق و توسعه بوده و مستندات آنها منتشر نشده است. به همین دلیل است که امروزه محصولات متعددی در این زمینه ایجاد شده و مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند ولی در اکثر موارد مستنداتی از نحوه طراحی و عملکرد آنها در اختیار نیست.

تولید کتاب الکترونیک مستلزم آشنایی با قابلیت‌ها و نیازمندی‌هایی است که باید شناسایی و در سیستم تولید شده اعمال و پیاده‌سازی شود. در این زمینه پژوهش‌ها به شناسایی عوامل موثر بر پذیرش کتاب الکترونیک پرداختند. نتایج نشان دادند که رضایت فردی، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین (محمدی، منوری فرد، & صالحی، ۱۳۹۰) مانند کتاب‌خوان‌های مبتنی بر جوهر الکترونیک (Siegenthaler, Wurtz, & Groner, 2010) و توانایی صنعت نشر در بهره‌گیری از مدل‌های کسب و کار نوین (Rao, 2004) موثرین عوامل در این زمینه هستند. در این پژوهش‌ها به محورهای کاربردی اشاره‌ای نشده است. همچنین مطالعه تطبیقی میان کتاب‌خوان‌های الکترونیک (Siegenthaler, Wurtz, & Groner, 2010) و کتاب سنتی انجام گرفته و نتایج حاکی از این است که کتاب‌خوان‌های الکترونیک همچنان نیازمند رشد و توسعه هستند تا بتوانند کاربردپذیری مناسبی پیدا کنند. در راستای حفاظت از محتوای دیجیتال نیز تنها استفاده از واترمارکینگ در تصاویر (نمازی، ۱۳۹۰) مورد پژوهش قرار گرفته و به موارد دیگر اشاره‌ای نشده است.

جدول ۲-۲. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه تولید کتاب الکترونیک و نرم‌افزارهای مورد استفاده

موضوع اصلی	مساله مورد مطالعه	بافت	یافته‌ها	پژوهش‌ها
تولید کتاب الکترونیک و نرم‌افزارهای مورد استفاده	پذیرش کتاب‌های الکترونیک	دانشجویان پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران	موثرترین عوامل بر تصمیم به استفاده از کتاب‌های الکترونیک: رضایت فردی، نگرش نسبت به نوآوری و درک از مفید بودن فناوری	محمدی، منوری فرد، صالحی (۱۳۹۰)
	کاربردپذیری کتابخوان‌های الکترونیک	بدون بافت	نسل فعلی کتاب‌خوان‌های الکترونیک کمبودهای زیادی از نظر کاربردپذیری در قیاس با کتاب سنتی دارند	سیجنتالر، وورتز، گرونر (۲۰۱۰)
	فناوری‌های کتاب الکترونیک	بدون بافت	موفقیت و شکست کتاب الکترونیک علاوه بر پذیرش آن توسط کاربران بستگی به توانایی صنعت نشر دارد	رائو (۲۰۰۴)
	واترمارکینگ دیجیتال	بدون بافت	پیشنهاد چند روش واترمارکینگ مقاوم تصاویر	نمازی (۱۳۹۰)

همانگونه از جدول ۲-۲ نیز برمی‌آید این حوزه جزو حوزه‌های فعال بوده و نیازمند پژوهش‌های گسترده در زمینه قابلیت‌های کتاب‌های الکترونیکی و کتاب‌خوان‌های الکترونیکی است. همچنین وابستگی شدید این حوزه به فناوری‌های نوین و رشد آنها و بهره‌گیری از تلفن همراه هوشمند باعث شده تا سرعت تحولات در این زمینه بسیار بالا باشد. نزدیکی این حوزه به کاربرد نیز باعث شده تا حوزه تحقیق و توسعه بسیار فعال‌تر از پژوهش در این زمینه عمل کند. نتایج این فعالیت‌ها نیز در محصولات کتاب‌خوان خود را نشان می‌دهند. مطالعه کتاب‌خوان‌ها نیز نشان از این دارد که در چرخه تولید تا دسترس‌پذیری اطلاعات در قالب کتاب الکترونیکی، هنوز نقش کتابخانه‌ها به عنوان یکی از موثرترین عناصر دسترسی‌پذیری کتاب‌های الکترونیکی نادیده گرفته شده است.

۲-۸-۳. دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده‌کننده، کتابدار)

کتاب الکترونیکی عصری است که در چرخه اطلاعات به عنوان یک محمل مورد استفاده قرار می‌گیرد. در چرخه اطلاعات از تولید تا دسترس‌پذیری و استفاده پنج عنصر اصلی حضور دارند: تولیدکننده محتوا و صاحب حق معنوی تالیف؛ ناشر و تولیدکننده و منتشرکننده اثر و در اکثر موارد به ویژه در حوزه کتاب الکترونیکی صاحب حق مادی اثر؛ توزیع‌کننده یا سازمانی که اشاعه اثر تولید شده را برعهده دارد؛ کتابدار و کتابخانه به عنوان یکی از مجاری دسترس‌پذیر سازی آثار و کتاب‌های الکترونیکی؛ و در نهایت استفاده‌کننده که یا به عنوان خریدار اثر یا به عنوان کاربر کتابخانه از آثار اطلاعاتی ارائه شده استفاده می‌کند. در حوزه کتاب الکترونیکی سه عنصر از پنج عنصر ذکر شده نقش اصلی و اساسی را در چرخه اطلاعات ایفا می‌کنند. دو عنصر تولیدکننده محتوا به علت اینکه محتوا را تهیه و ارائه می‌کند در بسیاری از موارد به علت عدم تخصص یا به علت بی‌ارتباطی موضوع و واگذاری حق مادی به ناشر وارد این حوزه نمی‌شود و توزیع‌کننده که به علت اینکه امروزه در محیط دیجیتال این نقش را خود ناشران ایفا می‌کنند، نظرات کاربردی را در حوزه کتاب الکترونیکی ارائه نمی‌دهند. از این رو است که پژوهشگران تنها به دیدگاه‌های سه عنصر ناشر، کتابدار و مخاطب بیشتر توجه کرده‌اند و در زمینه دیدگاه سنجی، دیدگاه‌های این سه عنصر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

مطالعه پژوهش‌ها در این زمینه نشان داد که در این پژوهش از میان پیشینه‌های شناسایی شده تعداد ۱۵ پژوهش (حدود ۴۴ درصد) به موضوع دیدگاه سنجی پرداخته‌اند. از بین ۱۵ پژوهش انجام شده در این زمینه ۷ عنوان در داخل و ۸ عنوان نیز در خارج از کشور به این موضوع پرداخته‌اند. علاوه بر این ۴ پژوهش در مورد دیدگاه کتابداران و ۱۰ مورد به دیدگاه اقشار مختلف کاربران به ویژه دانشجویان و اعضای هیئت علمی پرداخته‌اند و تنها یک مورد از پژوهش‌ها به طور همزمان دیدگاه کتابداران و مخاطبان و کاربران کتاب‌های الکترونیکی را مورد پژوهش قرار داده‌اند. لازم به ذکر است که از بین ۳۴ پژوهش شناسایی و مطالعه شده در این پژوهش، هیچ کدام به بررسی دیدگاه ناشران نپرداخته‌اند. از این نظر به علت اینکه این پژوهش به موضوع دیدگاه ناشران الکترونیکی پرداخته است، به عنوان نخستین پژوهش در این زمینه مطرح است.

^۱ در محیط دیجیتال در بسیاری از موارد ناشران خود وظیفه توزیع و دسترس‌پذیری آثار خود را برعهده می‌گیرند.

در بررسی دیدگاه کتابداران اقشار مختلف کتابداران مد نظر قرار گرفته‌اند. در برخی از پژوهش‌ها کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی (فهیمی فر & غائبی، ۱۳۸۷) (Vasileiou, Rowley, & Hartley, (Lonsdale & Armstrong, 2010) و در برخی دیگر کتابداران کتابخانه‌های عمومی (بیرانوند، ۱۳۹۱) (Percy, 2013) مورد توجه قرار گرفته‌اند. همچنین در برخی از پژوهش‌ها موضوع ویژگی‌ها و کاستی‌های کتاب الکترونیکی (فهیمی فر & غائبی، ۱۳۸۷)، مجموعه سازی کتاب الکترونیکی (بیرانوند، ۱۳۹۱) و مشکلات مرتب بر آن (Lonsdale & Armstrong, 2010)، آینده کتاب الکترونیکی (Vasileiou, Rowley, & Hartley, 2012) و بهره‌گیری از کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌ها (Percy, 2013) مورد توجه قرار گرفته‌اند.

از جمله ویژگی‌های کتاب الکترونیکی از منظر کتابداران مواردی از قبیل قابلیت‌های چندرسانه‌ای، اشغال فضای کم، آسانی انتخاب، امانت هم‌زمان (فهیمی فر & غائبی، ۱۳۸۷)، همه گیر شدن کتاب الکترونیکی، کارآمدی بیشتر کتابخانه‌ها (Vasileiou, Rowley, & Hartley, 2012) (Percy, 2013) مطرح شده است.

از جمله مشکلات کتاب الکترونیکی نیز از نظر کتابداران می‌توان به مشکلات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، نبود فهرست همگانی در زمینه کتاب‌های الکترونیکی، پایین بودن سطح آشنایی کاربران، نفوذگرهای موجود و عواملی نظیر خستگی چشم هنگام مطالعه این کتاب‌ها (فهیمی فر & غائبی، ۱۳۸۷) اشاره کرد.

از طرفی نیز مشکلاتی مانند به کمال نرسیدن فناوری کتاب الکترونیکی، عدم وجود استراتژی مشخص کتابخانه‌ها در زمینه کتاب الکترونیکی (Lonsdale & Armstrong, 2010) از نظر کتابداران مشکلاتی را برای کتابخانه‌ها ایجاد کرده است.

جدول ۲-۳. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده کننده، کتابدار)

مجموعه اصلی	مساله مورد مطالعه	بافت	یافته‌ها	پژوهش‌ها
دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده کننده، کتابدار)	دیدگاه متخصصان علم اطلاعات	کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های شهر تهران	ویژگی‌ها: قابلیت‌های چندرسانه‌ای، اشغال فضای کم، آسانی انتخاب، امانت کتاب به صورت هم‌زمان؛ محدودیت‌ها: مشکلات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، نبود فهرست همگانی، پایین بودن سطح آشنایی کاربران، نفوذگرهای موجود و عواملی نظیر خستگی چشم هنگام مطالعه	فهیمی فر و غائبی (۱۳۸۷)
	ارتقاء کتاب‌های الکترونیکی	انگلستان	کتابخانه‌ها از ابزارهای متعدد پیشرفته‌ای استفاده می‌کنند اما این ابزارها هنوز آنها را به هدف خود نرسانده‌اند؛ همچنین کتابخانه‌ها هنوز استراتژی رسمی برای منابع الکترونیکی خود ندارند.	لانسداال و آرمسترانگ (۲۰۱۰)

آینده کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی	انگلستان	ذی‌نفعان کلیدی حوزه کتاب الکترونیک شامل فروشندگان کتاب الکترونیکی، کتابخانه‌های دانشگاهی، و کاربران نقشی محوری در آینده استفاده از کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌های دانشگاهی خواهند داشت.	واسیلیو، راولی و هارتلی (۲۰۱۲)
دیدگاه کتابداران در مورد کاربرد کتاب‌های الکترونیکی ویژه کودکان	کتابخانه‌های عمومی استان فارس	داشتن محتوای مناسب بیشترین امتیاز را در انتخاب کتاب دارد.	بیرانوند (۱۳۹۱)
کتاب‌های الکترونیکی	کتابخانه‌های عمومی نیوزیلند	سفارش کتاب الکترونیکی مفید است و فکر می‌کنند افزایش کتاب‌های الکترونیکی برای کتابخانه خوب است	پرسی (۲۰۱۳)
سنجش معیارهای ارزیابی	دانشگاه الزهرا	ملاک‌های توزیع، دارا بودن صفحات محتوای مشابه، برقراری پیوند، هزینه، قابلیت خوانایی متن، دسترسی پذیری، و آسانی مرور و پویش را از جمله مهمترین ملاک‌ها در میان ۱۵ ملاک مورد بررسی	غائبی، تاجداران و فهیمی فر (۱۳۹۰)
ارزیابی کتاب الکترونیکی	دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران	نقاط ضعف کتاب‌های الکترونیکی حاصل شده در این پژوهش می‌توان به خستگی چشم به هنگام استفاده از کتاب‌های الکترونیکی، نیاز به تجهیزات مناسب برای استفاده از این گونه کتاب‌ها، تمرکز نداشتن در هنگام مطالعه	عبداللهی (۱۳۹۰)
تاثیر طراحی و تولید کتاب درسی الکترونیکی بر یادگیری و نگرش دانشجویان به مطالعه	دانشگاه علامه طباطبائی	برتری میزان یادگیری و نگرش دانشجویان از طریق کتاب الکترونیکی	نثری، زارعی زوارکی، آرمند و رضائی (۱۳۹۲)
نقش و جایگاه کتاب‌های درسی الکترونیکی در نظام آموزشی ایران	نظام آموزشی ایران	برتری میزان یادگیری و نگرش دانشجویان از طریق کتاب الکترونیکی	نثری و رضائی (۱۳۹۲)
پذیرش کتاب‌خوانهای الکترونیکی	دانشجویان	استفاده از کتاب الکترونیکی به عنوان سرگرمی، قیمت کتاب‌خوان‌ها بالا است.	فاسبرگ (۲۰۱۱)
کتاب‌های الکترونیکی علمی	دانشجویان و اعضای هیئت علمی انگلستان	همراهی دسترسی پیوسته با جستجو پذیری از جمله نقاط مثبت کتاب الکترونیکی است	جمالی، نیکولاس و راولند (۲۰۰۹)
کتاب‌های الکترونیکی درسی	امریکا	هیچ ارتباط مشخصی بین تعداد کتاب‌های الکترونیکی قبلاً مطالعه شده و تمایل به استفاده از کتاب الکترونیکی وجود ندارد؛ علازم توانایی در دسترسی آسان به محتوا از طریق کتاب الکترونیکی با استفاده از پیوندهای فرامتنی و سایر قابلیت‌ها، دانشجویان همچنان علاقه‌مند به استفاده از کتاب‌های چاپی هستند	وودی، دانیل و بیکر (۲۰۱۰)
کتاب‌خوان‌های الکترونیکی	تایوان	سازگاری، سادگی استفاده، و غنای رسانه همگی در پذیرش کتاب‌خوان‌ها موثر هستند	لای و چانگ (۲۰۱۱)

	کتاب‌های الکترونیکی	تایوان	دانشجویان ترجیح می‌دهند کتابخانه‌های دانشگاهی هم ویرایش‌های چاپی و هم الکترونیکی را تهیه کنند و دانشجویان هر رشته رفتارهای متفاوت در استفاده کتاب‌های الکترونیکی از خود نشان می‌دهند	وو و چن (۲۰۱۱)
	پذیرش کتاب‌های الکترونیکی	دانشجویان پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران	موثرترین عوامل بر تصمیم به استفاده از کتاب‌های الکترونیکی: رضایت فردی، نگرش نسبت به نوآوری و درک از مفید بودن فناوری	محمدی، منوری فرد، صالحی (۱۳۹۰)

در بررسی دیدگاه کاربران و مخاطبان کتاب الکترونیکی محورهایمانند معیارهای ارزیابی از نظر دانشجویان (غائبی، تاجداران، & فهیمی فر، ۱۳۹۰) (عبداللهی، ۱۳۹۰)، تاثیر کتاب الکترونیکی بر یادگیری (نثری، زارعی زوارکی، آرمنده، & رضائی، ۱۳۹۲) (نثری & رضائی، ۱۳۹۲)، پذیرش کتابخوان‌های الکترونیکی (Foasberg, 2011)، وضعیت کتاب الکترونیکی و بهره‌گیری از آن (Jamali, Nicholas, & Rowlands, 2009)، ارتقاء کتاب الکترونیکی (Lonsdale & Armstrong, 2010)، مقایسه کتاب الکترونیکی با کتاب‌های چاپی (Woody, Daniel, & Baker, 2010)، مطالعه با کتابخوان‌های الکترونیکی (Lai & Chang, 2011)، رفتار استفاده از کتاب الکترونیکی (Wu & Chen, 2011)، از منظر کاربران یا مخاطبان کتاب الکترونیکی نیز کتاب الکترونیکی باید قابلیت‌هایی نظیر توزیع، دارا بودن صفحات محتوای مشابه، برقراری پیوند، هزینه، قابلیت خوانایی متن، دسترس پذیری، و آسانی مرور و پویش (غائبی، تاجداران، & فهیمی فر، ۱۳۹۰)، تاثیر بر یادگیری (نثری، زارعی زوارکی، آرمنده، & رضائی، ۱۳۹۲)، و دسترسی پیوسته، جستجو پذیری، امکان چاپ (Woody, Jamali, Nicholas, & Rowlands, 2009) (Woody, Daniel, & Baker, 2010) (Wu & Chen, 2011) را داشته باشد. همچنین مواردی مانند رضایت فردی، نگرش نسبت به نوآوری و درک از مفید بودن فناوری در پذیرش این فناوری (محمدی، منوری فرد، & صالحی، ۱۳۹۰)، سازگاری، سادگی استفاده، و غنای رسانه (Lai & Chang, 2011) از نظر مخاطبان موثر هستند (جدول ۲-۳).

کاربران یا مخاطبان کتاب الکترونیکی نیز در مورد مشکلات کتاب الکترونیکی اشاره داشته‌اند که خستگی چشم به هنگام استفاده از کتاب‌های الکترونیکی، نیاز به تجهیزات مناسب برای استفاده از این گونه کتاب‌ها، تمرکز نداشتن در هنگام مطالعه (عبداللهی، ۱۳۹۰)، علاقه کم به امانت کتابخوان‌های الکترونیکی (Foasberg, 2011)، و مشکلات کتابخانه‌ها در ارائه کتاب‌های الکترونیکی (Lonsdale & Armstrong, 2010) در استفاده از کتاب الکترونیکی مشکلاتی را ایجاد می‌کنند. همانگونه که ملاحظه می‌شود موضوع مشکلات حاصل از استفاده از کتاب الکترونیکی در پژوهش‌های معدودی مورد توجه قرار گرفته‌اند.

۲-۳-۴. مدل‌های کسب و کار

مدل کسب و کار بیان می‌کند که چگونه سازمان برای تولید محصول یا ارائه خدمت ایجاد ارزش افزوده می‌کند. هر حوزه‌ای بر حسب نوع فعالیت و انجام امور دارای اصول و استراتژی برای اجرا است. بسیاری از مواقع پژوهشگران و مدیران برای ساماندهی امور و توسعه فعالیت‌ها مدل‌های کسب و کار را معرفی و اجرا می‌کنند. به طور کلی یکی از عناصر مهم در رشد و توسعه هر کسب و کاری بهره‌گیری از مدل یا مدل‌های کسب و کار مناسب است. داشتن مدل کسب و کار مناسب برای انجام فعالیت‌ها در حوزه

منابع اطلاعاتی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است (Sharma & Yi, 2013). حوزه کتاب الکترونیکی نیز حوزه کسب و کاری است که با مدل‌های کسب و کار متفاوتی می‌تواند سرو کار داشته باشد. مطالعه پژوهش‌ها در زمینه مدل‌های کسب و کار کتاب الکترونیکی نشان داد که این حوزه بسیار کم مورد توجه قرار گرفته است. نتایج نشان داد که هیچ پژوهشی در کشور در این زمینه انجام نگرفته است و تنها پنج پژوهش به نحوی به آن پرداخته‌اند.

همانگونه که در جدول ۲-۴ نیز نشان داده شده است، برخی پژوهش‌ها بر جنبه‌های گردآوری شامل استراتژی انتخاب منابع، مدیریت منابع الکترونیکی، کشف و تجربه کاربران درباره کتاب الکترونیکی، و نگهداری کتاب الکترونیکی پرداخته‌اند (Group, 2014)، برخی دیگر به مدل‌های قیمت گذاری کتاب‌های الکترونیکی (Hardy, Oppenheim, Hardy, & Rubbert, 2001) (Oppenheim, & Rubbert, 2002)، و تنها دو پژوهش اختصاصاً به مدل‌های کسب و کار (Thomson, 2014) (فهمی‌فر، شناسایی عناصر مهم و مؤثر در فرآیند نشر کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی در ایران، ۱۳۹۳) پرداخته‌اند. پژوهش دوم ذکر شده تأکید بر شناسایی عناصر دخیل در تولید کتاب درسی الکترونیکی و ارائه مدل مفهومی در این زمینه داشته است.

جدول ۲-۴. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه مدل‌های کسب و کار

مدل‌های کسب و کار	قیمت گذاری کتاب الکترونیکی	انگلستان	عوامل اقتصادی، فناوری، مجوزها و مدیریت از جمله عوامل تأثیر گذار بر مدل‌های قیمت گذاری هستند.	آپنیم، هاردی و رابرت (۲۰۰۱)
	قیمت گذاری کتاب الکترونیکی	انگلستان	بهره برداری از مدل پیشنهادی پروژه پلیکان	هاردی، آپنیم، و رابرت (۲۰۰۲)
	امانت بین کتابخانه‌ای	بدون بافت	مدل‌های قیمت گذاری خرید کوتاه مدت؛ خرید مبتنی بر تقاضا؛ چاپ مبتنی بر تقاضا؛ خرید کنسرسیومی پیشنهاد شده است.	ویجت (۲۰۱۱)
	امانت کتاب الکترونیکی	کشورهای پیشرفته	نمونه‌هایی از طرح‌های اجرا شده توسط ناشران در هر کشور معرفی شده‌اند	تامسون (۲۰۱۴)
	امانت کتاب الکترونیکی	کتابخانه گلف	کتاب‌های الکترونیکی از طریق کتاب‌خوان‌های متعددی ارائه می‌شوند؛ کاربرپذیری یکی از مهم‌ترین عوامل در درک و رضایت کاربران از کتاب الکترونیکی است.	گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی (۲۰۱۴)
	مدل مفهومی تولید کتاب درسی الکترونیکی	بدون بافت	اجزای اصلی مدل پیشنهادی عبارتند از: موضوع مناسب، انتخاب درس، ذی‌نفعان، نیازسنجی شامل ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی دانشگاهی چاپی و ویژگی‌های مطلوب کتاب درسی الکترونیکی، اشاعه و بازاریابی، گروه تخصصی مشاور، مجلات هسته و نویسندگان هسته، مسائل اقتصادی نشر شامل مسائل فروش و بهای تمام شده	فهمی‌فر (۱۳۹۳)

نتایج پژوهش‌ها نشان داده است که عوامل اقتصادی، فناورانه، مجوزها و مدیریت از جمله عوامل تاثیر گذار بر مدل‌های قیمت گذاری هستند (Oppenheim, Hardy, & Rubbert, 2001). بنابراین مدل‌های مختلف قیمت گذاری در حوزه کسب و کار کتاب الکترونیکی مورد استفاده قرار می‌گیرند. با این وجود مدل‌ها باید ساده باشند، قابل فهم برای همه باشند، شفاف برای تمام ذی‌نفعان باشند، مناسب برای فناوری‌های موجود و آتی باشند (Oppenheim, Hardy, & Rubbert, 2001). همچنین باید به معرفی و تحلیل مدل‌های قیمت گذاری خرید کوتاه مدت، خرید مبتنی بر تقاضا، چاپ مبتنی بر تقاضا، و خرید کنسرسیومی پرداخته باشند (Wicht, 2011). علاوه بر این محتوای کتاب‌های الکترونیکی باید قابل بازیابی و استفاده باشد نه اینکه امکان دانلود، پرینت یا مواردی شبیه به آنها وجود داشته باشد (Group, 2014). امروزه مدل‌های متعددی مانند اوردرایو، هوپلا، ای.لیب، آتینگو، مینها بیلیوتکا، نووم دو لیوگوس، بیلیواکسس و غیره (Thomson, 2014) توسط کشورهای مختلف به ویژه کشورهای توسعه یافته مانند آمریکا، سوئد، فرانسه، برزیل و نظایر آنها مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۲-۳-۵. وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن

کتابخانه‌ها به عنوان یکی از عناصر مهم در چرخه اطلاعات، نقش مهمی در دسترسی به کتاب‌های الکترونیکی ایفا می‌کنند. کتابخانه‌ها به عنوان سازمان‌هایی اطلاعاتی از دیرباز به این امر اهتمام ورزیده‌اند و کاربران آنها انتظار دارند که این سازمان‌ها در دسترسی به کتاب‌های الکترونیکی نیز فعال عمل نموده و دسترسی به آنها را برایشان فراهم نمایند. با این وجود ناشران نگران منافع خود در ارائه رایگان و دسترس پذیری آنها توسط کتابخانه‌ها هستند. همین امر سبب شده تا مجموعه منابع کتاب‌های الکترونیکی امروزه نقش کمی در خدمات کتابخانه‌ها داشته باشند و حجم کتاب‌های الکترونیکی به شدت تحت تاثیر منفی این مسائل قرار دارد. مهم‌ترین مساله در این زمینه موضوع کپی رایت (حقوق مادی ناشران، تولید کنندگان یا توزیع کنندگان) است. بنابراین این موضوع یکی از مسائل مهم مورد نظر پژوهشگران بوده و در پژوهش‌های متعددی (۹ پژوهش که دو عنوان آن مربوط به پژوهش‌های داخلی هستند) به آن پرداخته‌اند.

نتایج پژوهش‌ها در این زمینه نشان می‌دهد که کتابخانه‌ها در فراهم آوری کتاب الکترونیکی با مشکلات عدیده‌ای مواجه بوده‌اند و حجم کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌ها بسیار کم‌تر از حد انتظار است (فهیمی فر، ۱۳۸۷). یکی از این مسائل جنبه‌های حقوقی استفاده از کتاب الکترونیکی است (Muller, 2012). با توجه به قانون گذاری‌هایی که در این زمینه به ویژه در کشورهای توسعه یافته انجام شده هنوز مطابقت کاملی بین امانت کتاب‌های الکترونیکی با قوانین کپی رایت وجود ندارد (Muller, 2012). جنبه دیگری که در این زمینه مطرح است عادت به مطالعه و استفاده از کتاب الکترونیکی تهیه شده توسط کتابخانه‌ها است (Foasberg, 2011). برخی پژوهش‌ها در این زمینه نشان داده است که کاربران به ویژه کاربران دانشگاهی کم‌تر عادت به استفاده از کتاب‌های الکترونیکی دارند و بیشتر ترجیح می‌دهند به مطالعه کتاب‌های چاپی بپردازند (Foasberg, 2011). یکی از موانع مهم در این زمینه تنوع کتاب‌خوان‌ها و قیمت بالای تهیه و استفاده از آنها است (Foasberg, 2011). علت دیگر در این زمینه عدم آگاهی کاربران در ارائه خدمات کتاب الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها است (Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, & Brenner, 2012). همچنین فهرست انتظار، در دسترس نبودن کتاب‌ها یا سازگار نبودن فرمت فایل (Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, & Brenner, 2012) O'Malley, 2011)، کاهش بودجه کتابخانه‌ها (O'Malley, 2011)، کمبود

محتوا به ویژه در زبان‌های غیر انگلیسی (Hockey, 2012) (O'Malley, 2011)، نبود یکدستی در مجوزها، محدودیت دستیابی، و انتظارات کتابداران (Walters, 2013) از جمله موانع گسترش کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها هستند که در پژوهش‌ها به آنها اشاره شده است (جدول ۲-۵).

جدول ۲-۵. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن

محور اصلی	مساله مورد مطالعه	بافت	یافته‌ها	پژوهش‌ها
وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن.	وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها	کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران	دانشگاه علم و صنعت بالاترین امتیاز را در زمینه فراهم‌آوری و دانشگاه شهید بهشتی در زمینه تنوع کتاب‌های الکترونیکی	فهمی‌فر (۱۳۸۷)
	جنبه‌های حقوقی کتاب‌های الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای	نظام‌های حقوق مولف آلمان، آمریکا، کانادا	مطابقت کاملی بین امانت کتاب‌های الکترونیکی با قوانین کپی رایت وجود ندارد	مولر (۲۰۱۲)
	پذیرش کتاب‌خوانهای الکترونیکی	دانشجویان	استفاده از کتاب الکترونیکی به عنوان سرگرمی، قیمت کتاب‌خوان‌ها بالا است.	فاسبرگ (۲۰۱۱)
	کتابخانه‌ها، کاربران و کتاب‌های الکترونیکی	کتابخانه‌های آمریکا	بخش اعظمی از آمریکائیان نمی‌دانند که چنین سرویسی توسط کتابخانه‌ها ارائه می‌شود	زیکور، رینی، پورسل، مادن، و برنر (۲۰۱۲)
	کتاب‌های الکترونیکی	کتابخانه عمومی ایرلند	شناسایی چالش‌های کتابخانه‌ها مانند فرمت‌بندی فایل‌ها و برقراری ارتباط بین وب‌سایت‌ها؛ نبود محتوای ایرلندی در پایگاه فروشندگان کتاب الکترونیکی	امولی (۲۰۱۱)
	کتاب‌های الکترونیکی	کتابخانه‌های عمومی در همپ‌شایر انگلستان	مزایای اصلی کتاب الکترونیکی: قابلیت حمل و ذخیره سازی؛ معایب اصلی: هزینه و از دست دادن قابلیت لمس؛ چالش اصلی نبود محتوا است.	هاکی (۲۰۱۲)
	کتاب‌های الکترونیکی	کتابخانه‌های دانشگاهی ایالات متحده و انگلستان	کتابخانه‌های دانشگاهی با چالش‌های مهمی مانند نبود یکدستی در مجوزها، محدودیت دستیابی، و انتظارات کتابداران روبرو هستند؛ بسیاری از کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی سه تا هجده ماه پس از نسخه‌های چاپی مربوطه منتشر می‌شوند	والترز (۲۰۱۳)

با این وجود فنون متعددی برای پیشگیری از استفاده نامناسب و غیر قانونی از کتاب‌های الکترونیکی و سایر منابع اطلاعاتی الکترونیکی استفاده شده است. یکی از این موارد بهره‌گیری از فنون واترمارکینگ (نمازی، ۱۳۹۰) است. علاوه بر این پیشنهاداتی مانند افزایش فعالیت‌های بازاریابی به منظور بالا بردن آگاهی از این سرویس در جامعه، ایجاد کنسرسیوم ملی کتابخانه‌ای (O'Malley, 2011) برای توسعه بهره‌گیری و استفاده از کتاب‌های الکترونیکی ارائه شده است. نتایج پژوهش‌ها نیز نشان داده است که کتاب‌های الکترونیکی رشد گسترده‌ای در کتابخانه‌ها در آینده نزدیک خواهند داشت (Vasileiou, Rowley, & Hartley, 2012).

۲-۸-۳. امانت الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای

پس از حضور کتاب‌های الکترونیکی در کتابخانه‌ها و جهت استفاده بهینه از آنها موضوع مهمی که در کتابخانه‌ها مطرح است، امانت کتاب‌های الکترونیکی و نیز استفاده از کتاب الکترونیکی در همکاری بین کتابخانه‌ای و امانت بین کتابخانه‌ای است. با توجه به اهمیت موضوع پژوهش‌هایی در این زمینه انجام گرفته است. با این وجود تعداد محدود پژوهش‌ها (۷ عنوان پژوهش که تنها یک پژوهش در داخل کشور به این موضوع در حال پرداختن است) در این زمینه نشانگر این است که این موضوع یکی از مسائل مهمی است که نیازمند انجام پژوهش‌های گسترده است.

محورهایی که در پژوهش‌ها به موضوع امانت الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای پرداخته شده‌اند عبارتند از بررسی سامانه‌های امانت الکترونیکی (عالی پور، ۱۳۹۳)، بررسی چالش‌های موجود در امانت الکترونیکی (Woods & Ireland, 2008)، آگاهی کاربران از ارائه سرویس امانت الکترونیکی (Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, & Brenner, 2012)، موانع موجود در امانت بین کتابخانه‌ای (Zhu & Shen, 2013)، تجربیات استفاده از منابع الکترونیکی و تحلیل مدل‌های امانت الکترونیکی (Xu & Moreno, 2014)، و ارائه چارچوبی برای انتخاب، گردآوری، دسترسی، و تجربه کاربران در مورد کتاب الکترونیکی و نگهداری کتاب الکترونیکی (Group, 2014) (جدول ۲-۶).

جدول ۲-۶. وضعیت پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای

محرور اصلی	مساله مورد مطالعه	بافت	یافته‌ها	پژوهش‌ها
امانت کتاب الکترونیکی به کاربران و امانت بین کتابخانه‌ای	سامانه‌های امانت کتاب‌های الکترونیکی	بدون بافت	هنوز خاتمه نیافته است.	عالی پور (۱۳۹۳)
	امانت کتاب الکترونیکی	بدون بافت	کتابخانه‌های مورد بررسی در جستجوی کتاب الکترونیکی در دسترس بودند.	وودز و ایرلند (۲۰۰۸)
	کتابخانه‌ها، کاربران و کتاب‌های الکترونیکی	کتابخانه‌های آمریکا	بخش اعظمی از آمریکاییان نمی‌دانند که چنین سرویسی توسط کتابخانه‌ها ارائه می‌شود	زیکور، رینی، پورسل، مادن، و برنر (۲۰۱۲)
	امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی	کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا	امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی به‌ویژه در مقایسه با امانت بین کتابخانه‌ای مجلات الکترونیکی هنوز به فعالیتی متداول در بین کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا تبدیل نشده است	زو و شن (۲۰۱۳)
	امانت کتاب الکترونیکی	کتابخانه ملی استرالیا	هنوز امانت بین کتابخانه‌ای کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها رایج نشده است	ژو و مورنو (۲۰۱۴)
	امانت کتاب الکترونیکی	کتابخانه گلف	کتاب‌های الکترونیکی از طریق کتاب‌خوان‌های متعددی ارائه می‌شوند؛ کاربردپذیری یکی از مهم‌ترین عوامل در درک و رضایت کاربران از کتاب الکترونیکی است.	گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی (۲۰۱۴)

از جمله چالش‌های مطرح در این حوزه نیز که توسط پژوهش‌ها به آنها اشاره شده می‌توان به دسترسی به کتاب‌های الکترونیکی (Zickuhr, Rainie, 2008)، فهرست انتظار، در دسترس نبودن کتاب‌ها یا سازگار نبودن فرمت فایل (Purcell, Madden, & Brenner, 2012)، متداول نبودن امانت بین کتابخانه‌ای کتاب الکترونیکی، محدودیت صدور مجوز برای امانت از طرف ناشران (Zhu & Shen, 2013)، فاصله نیازهای ناشران و تولیدکنندگان محتوا و کاربران (Xu & Moreno, 2014)، و رضایت کاربران در استفاده از امانت کتاب الکترونیکی (Group, 2014) اشاره کرد.

۲-۸-۴. نتیجه‌گیری پیشنهادها

مطالعه پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی محتوا در این پژوهش نشان داد که در مجموع ۳۶ عنوان پژوهش در این زمینه در داخل (۱۳) و خارج (۲۳) از کشور انجام گرفته است. از مجموع پژوهش‌های داخلی تنها ۱ عنوان پژوهش کاملاً مرتبط شناسایی شد که به موضوع مطالعه قابلیت‌های سیستم‌های امانت الکترونیکی در کتابخانه‌ها و پیشنهاد قابلیت‌های مهم این سیستم‌ها پرداخته است (عالی پور، ۱۳۹۳). این موضوع نشانگر این است که هنوز امانت الکترونیکی محتوا در داخل کشور در قالب پژوهش مطرح نشده است. در مقابل موضوع امانت الکترونیکی محتوا در خارج از کشور به ویژه در کشورهایی مانند آمریکا و انگلستان بیشتر در قالب پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. از بین پژوهش‌های مطالعه شده محدود پژوهش‌هایی هستند که دقیقاً به موضوع امانت الکترونیکی محتوا در کتابخانه‌های دیجیتالی پرداخته باشند.

به طور کلی پژوهش‌ها در زمینه امانت الکترونیکی در شش محور اصلی زیر و به تعداد مشخص شده در مقابل آنها انجام گرفته است:

- کتاب الکترونیکی و ویژگی‌های آن (۶ عنوان که یکی از آنها در داخل کشور انجام گرفته است)
 - تولید کتاب الکترونیکی و نرم‌افزارهای مورد استفاده (۴ عنوان که ۲ مورد از آنها در داخل کشور انجام گرفته است)
 - دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی (ناشر، استفاده‌کننده، کتابدار) (۱۵ عنوان که ۷ مورد از آنها در داخل کشور انجام گرفته است)
 - مدل‌های کسب و کار (۶ عنوان که ۱ مورد از آنها در داخل کشور انجام گرفته است)
 - وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی مترتب بر آن (۷ عنوان که ۱ مورد از آنها در داخل کشور انجام گرفته است)
 - امانت کتاب الکترونیکی به کاربران و امانت بین کتابخانه‌ای (۶ عنوان که ۱ مورد از آنها در داخل کشور انجام گرفته است).
- مطالعه محتوای پژوهش‌ها نیز نشان داد که مرتبط‌ترین حوزه که به نوعی هسته اصلی موضوع امانت الکترونیکی است. بحث پرداختن به مسائل حقوقی کتاب الکترونیکی و وضعیت بهره‌گیری از آن (دو مورد آخر بالا) است که مستقیماً یا تا حدودی به این دو موضوع در کنار موضوع‌های دیگر پرداخته‌اند. این امر نشان می‌دهد که همچنان موضوع اصلی پژوهش‌ها خود کتاب الکترونیکی و به ویژه دیدگاه سنجی در حوزه کتاب الکترونیکی (با ۱۵ عنوان پژوهش) است و کمتر به موضوع امانت الکترونیکی پرداخته شده است. بنابراین پرداختن به دو موضوع انتهایی و نیز موضوع کسب و کار ناشران در قبال کتابخانه‌ها و ارائه آثار از جمله محورهایی هستند که در آینده باید بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار گیرند و همچنان شکاف پژوهشی در این محورها و محورهای زیرمجموعه آنها وجود دارد. میزان توجه به این موضوع‌ها در پژوهش‌های داخلی (تنها یک مورد در هر یک از سه محور ذکر شده) نیز نشان می‌دهد که موضوع امانت الکترونیکی هنوز تبدیل به حوزه پژوهشی در داخل کشور نشده است. این موضوع می‌تواند نشانگر این باشد که هنوز کتابخانه دیجیتالی در کشور جوان و در حال رشد است و هنوز دغدغه پرداختن به امانت الکترونیکی تبدیل به مساله برای این کتابخانه‌ها نشده است. با این وجود باید منتظر پررنگ‌تر شدن این حوزه در آینده نزدیک بود. بنابراین پژوهشگران در داخل کشور در آینده نزدیک باید بیشتر به این حوزه‌ها بپردازند.

به طور کلی مرور نظام‌مند آثار پژوهشی منتشر شده در زمینه امانت الکترونیکی نشان می‌دهد که این حوزه همچنان جوان و در حال رشد است. در آینده نزدیک شاهد افزایش پژوهش‌ها در زمینه بهره‌گیری از امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی و نیز در حوزه پایگاه‌های اطلاعاتی بزرگ خواهیم بود. بدیهی است که نتیجه چنین پژوهش‌هایی ارائه راهبردها و راهکارهایی برای بهره‌گیری از نتایج این پژوهش‌ها در عمل خواهد بود. بنابراین محصولات کتابخانه دیجیتالی به عنوان یکی از محورهای کاربردی بیشترین بهره را از این راهکارها خواهند برد. در این راستا مدل‌های کسب و کار مناسب و کاربردی نیز حاصل خواهند شد که تسهیل‌کننده روابط بین ناشران، کتابخانه‌ها و کاربران این کتابخانه‌ها خواهد بود. بر این اساس برخی از پژوهش‌های کاربردی نیز به حوزه مدل‌های کسب و کار بهینه بین سه عنصر اصلی ناشر، کتابخانه و کاربران اختصاص خواهند یافت. در نتیجه این فعالیت‌ها و افزایش اعتماد ناشران به این فضا و مهیا شدن راهبردها و راهکارهای امانت الکترونیکی در آینده شاهد حضور فعالانه ناشران در نشر الکترونیکی و تعامل بهینه آنها با کتابخانه‌های دیجیتالی خواهیم بود. محصول نهایی تمامی این فعالیت‌ها نیز ارتقاء کمی و کیفی منابع دیجیتال کتابخانه‌ها خواهد بود. با توجه به موارد ذکر شده مشخص می‌شود که حوزه امانت الکترونیکی و شناخت دیدگاه ناشران الکترونیک در مورد آن از جمله محورهای مهمی است که در پژوهش‌های پیشین به آنها پرداخته نشده است.

۲-۵. روش‌های پژوهش

همانگونه که در بالا نیز اشاره شد موضوع محتوای الکترونیکی دارای محورهای مختلفی است و برای پرداختن به آنها نیاز به استفاده از روش‌های پژوهش متعددی است. لازم به ذکر است که مساله پژوهش و هدف از انجام پژوهش به نوعی نشانگر این است که پژوهشگر/ان چگونه و از چه منظری پژوهش خود را انجام داده‌اند. با این وجود در این بخش سعی می‌شود بر اساس محورهای دسته‌بندی حوزه کتاب الکترونیکی به تفکیک روش‌های پژوهش مورد استفاده توصیف شوند.

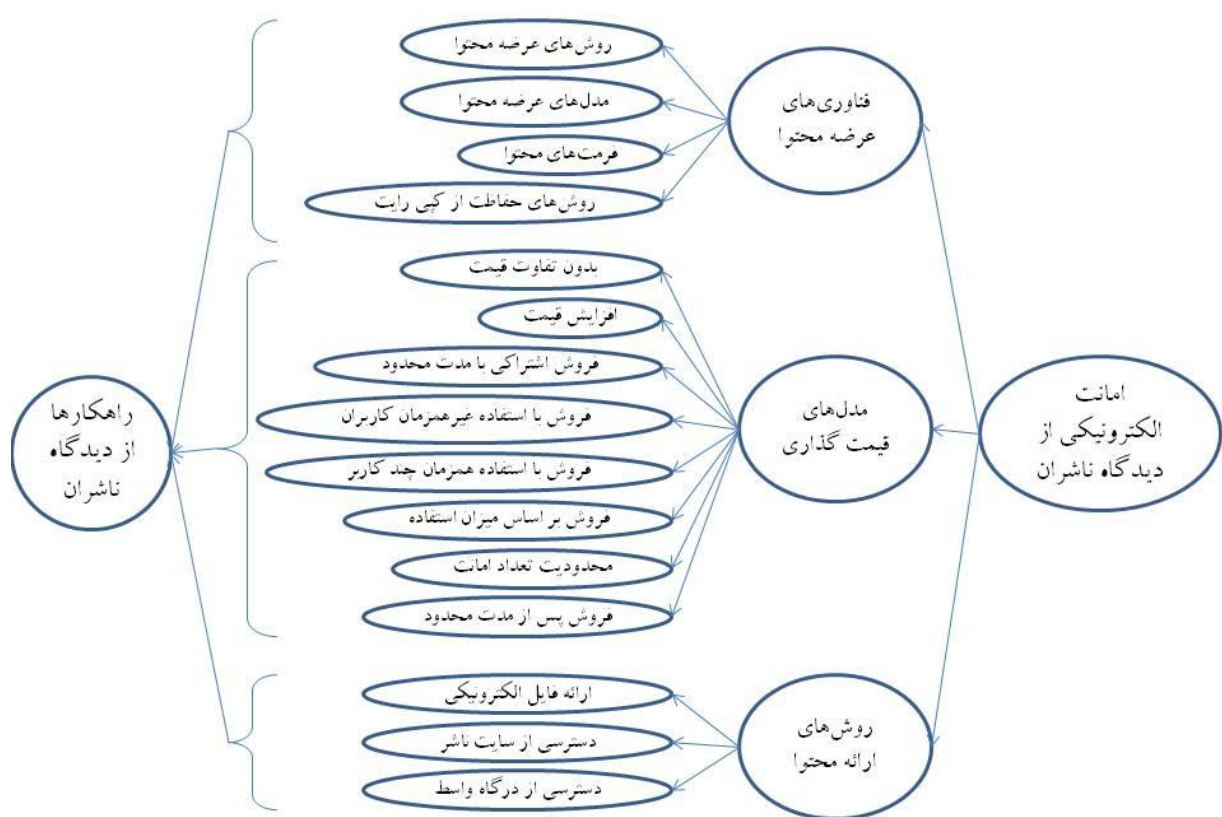
جدول ۲-۷. وضعیت روش‌های پژوهش

رویکرد ترکیبی		رویکرد کیفی				رویکرد کمی														
						پیمایشی		تجربی		کتابخانه ای		مطالعه موردی		تحلیل لاگت			گراژند تنوری		مطالعه موردی	
						داخلی	خارجی	داخلی	خارجی	داخلی	خارجی	داخلی	خارجی	داخلی	خارجی		داخلی	خارجی	داخلی	خارجی
		۳	۱													کتاب الکترونیکی و ویژگی‌های آن				
			۱	۲		۱										تولید کتاب الکترونیکی و نرم‌افزارهای مورد استفاده				
		۵	۷	۲								۱				دیدگاه‌های سه گروه مرتبط با کتاب الکترونیکی				
		۱	۳						۱				۱			مدل‌های کسب و کار				
	۱	۱	۶												۱	وضعیت کتاب الکترونیکی در کتابخانه‌ها و مسائل حقوقی				
		۱	۲		۱				۱			۲				امانت کتاب الکترونیکی و امانت بین کتابخانه‌ای				

مطالعه جدول ۷-۲ نشان می‌دهد که اکثر پژوهش‌ها در حوزه کتاب الکترونیکی با رویکرد کمی و روش پیمایشی انجام شده‌اند. همچنین پژوهش‌های معدودی نیز با استفاده از رویکرد کیفی یا رویکرد ترکیبی انجام گرفته‌اند.

۹-۲. مدل مفهومی پژوهش

مطالعه مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهشی و تحلیل کاربردی آنها در زمینه امانت الکترونیکی محتوا ساختار مفهومی پژوهش را شکل می‌دهد. بر این اساس در این بخش مدل مفهومی مستخرج از مطالعه تحلیلی مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهشی در قالب شکل ۱-۲ ارائه شده است.

شکل ۱-۲. مدل مفهومی پژوهش

از آنجایی که هدف اصلی این پژوهش شناسایی دیدگاه ناشران در زمینه امانت الکترونیکی محتوا در کتابخانه‌های دیجیتالی بود، در این پژوهش مطالعات در حوزه شناسایی عناصر دخیل در امانت الکترونیکی محتواهای منتشر شده توسط ناشران الکترونیکی انجام گرفت. مطالعه منابع مختلف در این حوزه نشان داد که سه محور اصلی در این زمینه می‌تواند از منظر ناشران وجود داشته باشد: فناوری‌های عرضه محتوا توسط ناشران، مدل‌های قیمت گذاری محتوا توسط ناشران، و روش‌های ارائه محتوا به کتابخانه‌ها.

(O'Malley, (IFLA, 2013) (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002) (Agenda, 2012)
(Edwards, 2002).2011)

از منظر فناوری‌های عرضه محتوا که می‌توانند مورد استفاده ناشران الکترونیکی قرار گیرند چهار محور روش‌های عرضه محتوا (Castell, 2014)، مدل‌های عرضه محتوا (Palmer, 2004)، فرمت‌های ارائه محتوا (Edwards, 2002) و روش‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری حفاظت از کپی رایت (Muller, 2012) مطرح هستند که ناشران باید در عرضه محتوا به فناوری‌ها در هر چهار حوزه توجه ویژه داشته باشند.

در زمینه مدل‌های قیمت گذاری ۸ روش عمده در قیمت گذاری مطرح هستند که عبارتند از تفاوت قائل نشدن در فروش محتوای چاپی با الکترونیکی برای فروش به کتابخانه، افزایش قیمت (بالا بردن قیمت فروش محتوا به کتابخانه)، فروش اشتراکی یا مدت محدود (فروش با محدودیت زمانی استفاده)، فروش استفاده غیرهمزمان (امکان استفاده همزمان چند کاربر از محتوا وجود نداشته باشد)، فروش با استفاده هم‌زمان (امکان استفاده هم‌زمان چند کاربر فراهم باشد)، فروش بر اساس تقاضا (به میزان استفاده هزینه توسط کتابخانه پرداخت شود)، محدودیت امانت (به تعداد محدودی قابل امانت دادن باشد و در صورت نیاز مجدد خریداری شود)، فروش به کتابخانه پس از گذشت مدت محدودی از انتشار محتوا به صورت الکترونیکی (Hardy, (Agenda, 2012) (Oppenheim, & Rubbert, 2002).

از منظر روش‌های ارائه محتوا نیز سه روش شناسایی شد که عبارتند از: ارائه فایل الکترونیکی یا بسته مربوطه (کتاب به همراه کتاب‌خوان) با مراعات موارد مشخص شده به کتابخانه (مانند امکان ثبت میزان امانت اثر)، ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر و ایجاد امکان دسترسی به محتوا بر اساس شرایط مشخص شده، و ارائه فایل از طریق درگاه مناسب (مانند مجمع ناشران، سازمانی نظارتی مانند ایران داک، و غیره) با شرایط مشخص شده (مانند امکان ثبت میزان استفاده از اثر) (Edwards, 2002) (Colomb, Rosch, & Preisig, 2013).

پرداختن به سه محور اصلی ذکر شده می‌تواند راهکارهای مناسب را برای ارائه محتوای الکترونیکی منتشر شده توسط ناشران الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال ارائه دهد. بر این اساس پژوهش حاضر بر محور سه عنصر اصلی ذکر شده بنا شد. لذا با بهره‌گیری از این سه محور ابزار گردآوری اطلاعات تهیه و بر اساس آن کارهای اجرایی پروژه برنامه ریزی و اجرا شده است.

فصل ۳

روش‌شناسی پژوهش

هر پژوهشی بسته به ماهیت مساله و راهبرد مورد نظر از روش‌شناسی خاص خود استفاده می‌کند. در این پژوهش نیز بنا به ضرورت از روش‌شناسی مناسب با مساله پژوهش استفاده شده است. در این فصل تلاش شده است تا روش پژوهش، جامعه پژوهش، ابزار گردآوری و تحلیل اطلاعات و محدودیت‌های پژوهش بیان شوند.

۳-۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر به جهت اینکه به دنبال بهره‌گیری از دیدگاه ناشران در زمینه ارائه منابع الکترونیکی منتشر شده توسط ناشران الکترونیکی کشور در فضای کتابخانه‌های دیجیتال است از نوع کاربردی است. در این راستا با توجه به گستردگی جامعه پژوهش و تلاش بر پوشش تمام ناشران الکترونیک، رویکرد مورد توجه پژوهش حاضر کمی در نظر گرفته شده است. با رویکرد کمی و در راستای انجام پژوهش، روش مورد استفاده پیمایش و به علت انجام تحلیل‌های مورد نیاز بر داده‌های گردآوری شده در راستای شناسایی راهبردهای مورد نیاز، پیمایش انجام گرفته در این پژوهش از نوع تحلیلی در نظر گرفته شده است.

به طور کلی در گام اول پژوهش حاضر برای شناسایی مبانی نظری و مفاهیم پایه‌ای پژوهش و شناسایی پیشینه کامل پژوهش همانند سایر پژوهش‌ها از روش کتابخانه‌ای و تحلیل منابع اطلاعاتی شناسایی شده استفاده شده است. همچنین این مطالعات در راستای پاسخگویی به پرسش اول پژوهش حاضر با عنوان "امانت الکترونیکی بر اساس آثار پژوهشی این حوزه شامل چه مسائلی می‌شود؟" نیز انجام گرفته است. در این روش ابتدا با جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف و بازیابی منابع پژوهشی و محتواهای علمی دیگر اقدام به مطالعه و تحلیل آثار مذکور شده است.

در گام دوم پژوهش حاضر نیز با پیمایش تحلیلی اقدام به شناسایی مسائل و راهکارهای مرتبط با امانت الکترونیکی توسط ناشران شده است. در این گام هدف پاسخگویی به پرسش‌های اساسی زیر بوده است:

- از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی آثار در کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارند؟
 - ناشران الکترونیک تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده‌اند؟
 - ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری‌هایی برای تولید محتواهای الکترونیکی استفاده می‌کنند؟
 - ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتال چه دیدگاهی دارند؟
- برای رفع مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران بر مبنای مسائل طرح شده از طرف ناشران الکترونیکی چه راهکارهایی وجود دارند؟

برای این منظور و برای گردآوری اطلاعات از ناشران الکترونیک لازم بود تا پیمایشی انجام پذیرد. با توجه به اینکه نیاز به تحلیل داده‌های گردآوری شده در راستای پاسخگویی به پرسش آخر و ارائه راهکار بوده، پیمایش مورد نظر به صورت تحلیلی انجام گرفته است.

۳-۲. شیوه و ابزار گردآوری اطلاعات

در این پژوهش برای گردآوری نظر ناشران الکترونیک در مورد امانت آثار منتشره آنها در قالب الکترونیک از پرسشنامه پژوهشگر ساخته استفاده شده است. بررسی اولیه در زمینه شناسایی ابزاری استاندارد در حوزه موضوعی مذکور در پایگاه‌های اطلاعاتی به نتیجه مثبتی نرسید. این موضوع نشان از این دارد که موضوع مورد پژوهش حاضر از جمله حوزه‌های موضوعی است که تا کنون به این شکل مورد توجه پژوهشگران دیگر نبوده است. از طرفی نیز با توجه به گستردگی و پراکندگی ناشران الکترونیک در سطح کشور ابزار دیگری که مناسب گردآوری اطلاعات در پژوهشی پیمایشی باشد، شناسایی نشد. بنابراین ابزار مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات در بخش میدانی پژوهش حاضر پرسشنامه‌ای بود که توسط پژوهشگر و مبتنی بر مطالعات انجام گرفته در منابع علمی و پژوهشی این حوزه و به طور کلی مدل مفهومی مستخرج از خروجی گام اول پژوهش، تولید شد.

مبنای اصلی تولید پرسشنامه در این پژوهش ابتدا پرسش‌های اساسی تعیین شده در پژوهش بود که در راستای وصول به اهداف پژوهش طراحی شده‌اند. در ادامه با محوریت پرسش‌های اساسی مطالعه نظری در منابع علمی منتشر شده در حوزه موضوعی پژوهش حاضر صورت گرفت. گزارش مفصل این مطالعات در فصل ۲ گزارش حاضر در قالب دو بخش اصلی مبانی نظری و پیشینه پژوهشی بیان شده‌اند. پرسشنامه تهیه شده شامل ۲۱ پرسش است. بخش اول پرسش‌ها در حوزه پرسش اساسی دوم "از نظر ناشران الکترونیک ایران چه مسائلی در امانت الکترونیک آثار در کتابخانه‌های دیجیتالی وجود دارند؟"، شامل ۲۰ پرسش پژوهش است. پرسش‌های مذکور به ترتیب مرتبط با زیر پرسش اساسی دوم پژوهش به شرح زیر هستند. ۶ پرسش نخست مرتبط با زیر پرسش اساسی "ناشران الکترونیک تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیک حرکت کرده‌اند؟" است. پرسش‌های ۶ تا ۱۵ (شامل ۹ پرسش پرسشنامه‌ای) در حوزه زیر پرسش اساسی دوم پژوهش حاضر با محوریت "ناشران الکترونیک ایران از چه فناوری‌هایی برای تولید محتواهای الکترونیک استفاده می‌کنند؟" قرار دارند. پرسش‌های بعدی از پرسش شماره ۱۶ تا ۲۰ نیز (۵ پرسش پرسشنامه‌ای) به محورهای مختلف مورد نظر در زیر پرسش اساسی سوم پژوهش با عنوان "ناشران الکترونیک ایران در زمینه امانت الکترونیک توسط کتابخانه‌های دیجیتالی چه دیدگاهی دارند؟" پرداخته است. در انتها نیز پرسشی به صورت عمومی از ناشران خواسته است تا دیدگاه

عمومی خود را در مورد امانت الکترونیکی محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتالی بیان نمایند. این پرسش، پژوهشگر را به داده‌هایی در زمینه پاسخگویی به پرسش اساسی سوم پژوهش رهنمون می‌سازد.

با توجه به محوریت تخصصی پرسشنامه و احتمال اینکه ناشران ممکن است با پرسش‌های مطرح شده در پرسشنامه آشنایی نداشته باشند دو تدبیر به شرح زیر مورد توجه قرار گرفت:

- در مقدمه پرسشنامه تعریفی از محتوای الکترونیکی که شامل محتواهای الکترونیکی منتشر شده توسط ناشران است به شرح زیر ارائه شد: "منظور از محتوای الکترونیک در این پژوهش هر محتوایی شامل متن، صوت، تصویر، ویدئو و غیره است که به صورت الکترونیکی منتشر شده باشد و با استفاده از رسانه‌های دیجیتالی دارای نمایشگر بتواند مورد استفاده قرار گیرد."

- پرسشنامه با حضور پژوهشگر در اکثر موارد تکمیل شد و توضیحات مورد نیاز به همراه مثال‌هایی ارائه شدند تا پاسخ‌ها تا حد امکان درست باشند. در موارد معدود پرسشنامه‌ها با همراهی پژوهشگر به صورت تلفنی یا الکترونیکی با ناشران تکمیل شدند تا در صورت دوری مسافت، به ویژه در مواردی که ناشران الکترونیکی در خارج از شهر تهران واقع بودند، تعامل مستقیم پژوهشگر با ناشران الکترونیک حفظ شده باشد و از خطا در پاسخگویی تا حد امکان پیشگیری شود.

۳-۳. روایی و پایایی ابزار پژوهش

پرسشنامه تهیه شده توسط پژوهشگر باید پیش از استفاده در پژوهش به لحاظ روایی و پایایی مورد آزمون قرار گیرد تا مشکلات احتمالی موجود در آن برطرف شود. به این منظور در سنجش روایی پرسشنامه تولید شده به لحاظ ساختاری و محتوایی پرسشنامه مذکور در اختیار ۷ نفر از متخصصان حوزه علوم اطلاعات و دانش‌شناسی که حداقل آشنایی مناسبی با حوزه نشر الکترونیک و به ویژه کتاب الکترونیکی داشتند قرار گرفت. پس از دریافت نظر متخصصان در مورد محتوا و ساختار پرسشنامه، اصلاحات مورد نیاز در پرسشنامه انجام گرفت.

۳-۴. جامعه پژوهش

برای شناسایی جامعه پژوهش اقدام به شناسایی تمامی فهرست‌های موجود نشر الکترونیک شد و پس از گذران چند مرحله فیلتر در نهایت تعداد جامعه پژوهش مورد مطالعه به ۲۱ ناشر الکترونیک محدود شد. در عمل شناسایی جامعه پژوهش مورد مطالعه که شامل تمام اعضا باشد، یکی از گام‌های مهم و در عین حال دشوار در این پژوهش بود. متأسفانه تا کنون فهرستی از ناشران الکترونیک فعال در کشور تهیه نشده است. با این وجود فهرست‌های متعددی در این زمینه

تهیه و ارائه شده که هیچکدام جامع و کامل نیستند. از جمله این فهرست‌ها می‌توان به فهرست منتشر شده از طرف مجمع ناشران الکترونیک^۱، و فهرست ناشران الکترونیک حاضر در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در سال ۱۳۹۳^۲ اشاره کرد. بررسی اولیه فهرست‌های مذکور نشان داد که هیچ یک از فهرست‌های موجود جامع و کامل نیستند. به عنوان مثال اکثر موسسات اشاره شده در این فهرست‌ها شرکت‌های کامپیوتری هستند و تا کنون اقدامی در راستای انتشار محتوای الکترونیکی نداشته‌اند. بر این اساس در پژوهش حاضر جهت شناسایی ناشران الکترونیک ایران به شرح زیر اقدام شد.^۳

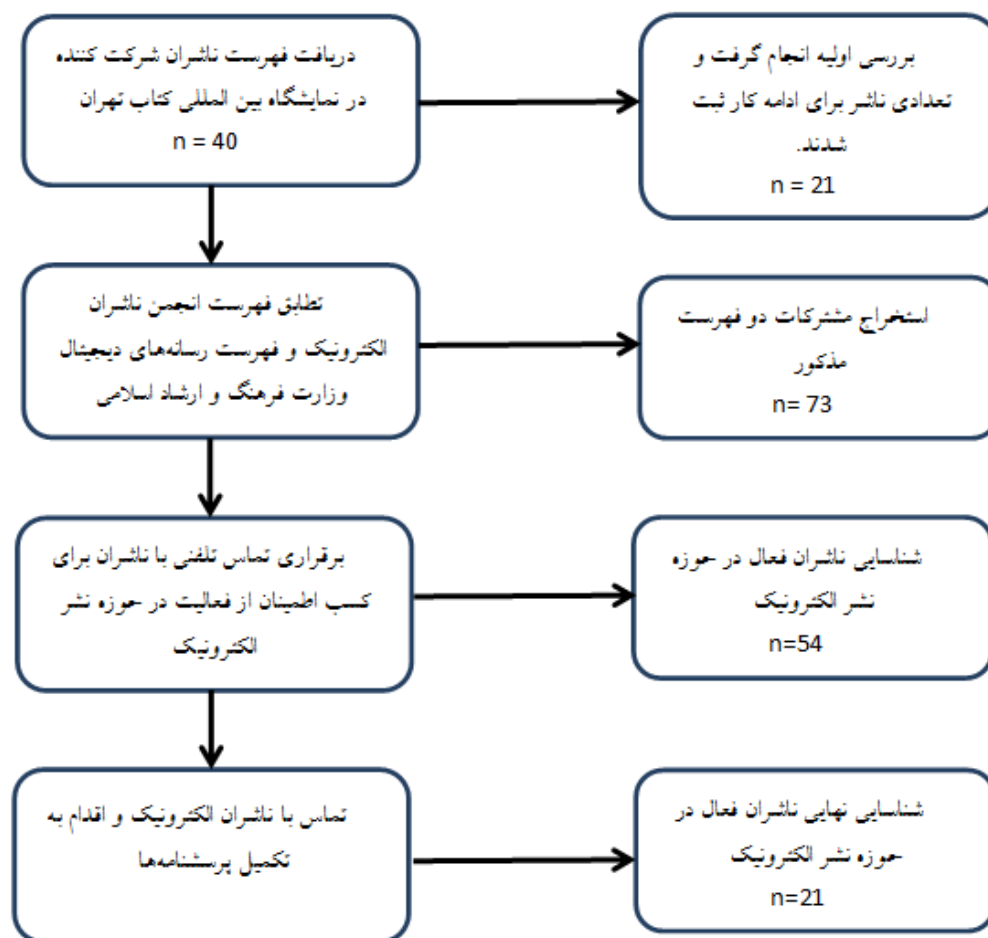
در عمل برای شناسایی جامعه پژوهش، فهرست ناشران دیجیتال و الکترونیک از سوی رسانه‌های دیجیتال وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و نیز انجمن ناشران الکترونیک دریافت شد. همچنین سیاهه‌ای از ناشران شرکت‌کننده در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به دست آمد. برای کسب اطمینان از فعالیت ناشران مذکور در حوزه کتاب الکترونیک مراحل ذیل انجام گرفت:

- فهرست ناشران شرکت‌کننده در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران مورد بررسی قرار گرفت. با مراجعه به وب سایت ناشران، از تعداد ۴۰ ناشر موجود ۲۱ ناشر برای ادامه کار در فهرست قرار گرفتند.
- فهرست دریافتی از سوی انجمن ناشران با فهرست دریافتی رسانه‌های دیجیتال تطبیق داده شد. از آنجا که فهرست انجمن ناشران الکترونیک ملاک بود، مشترکات استخراج شدند. حاصل این دو فهرست نیز شناسایی ۷۳ ناشر برای ادامه کار بود.
- در مرحله بعد ۹۴ ناشر مذکور (۲۱ ناشر در گام نخست و ۷۳ ناشر در گام دوم) از طریق تماس تلفنی پیگیری شدند که در این میان مشخص شد فعالیت اکثر آنها در حوزه نرم افزار است و تولیدکننده محتوا یا کتاب الکترونیکی نیستند و برخی نیز مدتی فعالیت محدودی در این زمینه داشتند. با توجه به اینکه هدف از انجام این پژوهش کسب دیدگاه‌های ناشران درباره نشر محتوای الکترونیک و امانت آنها است آن دسته از ناشرانی که فعالیت محدودی نیز داشتند در جامعه پژوهش قرار گرفتند تا تجربیات و نظرات آنها نیز در مورد مشکلات این حوزه کسب شود. در این مرحله فهرستی شامل ۵۴ ناشر الکترونیک حاصل شد. در ادامه و در فرآیند گردآوری اطلاعات با پیگیری نهایی و اقدام به گردآوری اطلاعات تنها فهرستی از ۲۸ ناشر الکترونیک حاصل شد و از این فهرست ۷ مورد حاضر به همکاری و پاسخگویی به پرسشنامه‌ها نشدند. بنابراین جامعه پژوهش حاضر را ۲۱ ناشر الکترونیک فعال در کشور تشکیل دادند. فرآیند شناسایی و انتخاب جامعه پژوهش در شکل ۳-۱ ارائه شده است.

^۱ http://ctib.ir/index.php?option=com_content&view=article&id=293&Itemid=189

^۲ <http://saramad.farhang.gov.ir/fa/news/114483>; <http://www.tibf.ir/page/5358b63320000b40aa7836a>

^۳ فهرست ناشران الکترونیک نهایی در پیوست ۲ گزارش حاضر ارائه شده است.

شکل ۳-۱. فرآیند شناسایی جامعه پژوهش

با توجه به اینکه در پژوهش حاضر سعی شده تا دیدگاه تمام ناشران الکترونیک ایران مورد مطالعه قرار گیرد و نیز به علت محدود بودن تعداد ناشران از نمونه گیری صرف نظر شده است و تلاش شده تا کل جامعه پژوهش مورد مطالعه قرار گیرند.

۳-۵. روش تجزیه و تحلیل یافته‌ها

به دلیل ماهیت کمی داده‌های این پژوهش از روش‌های کمی (آماري) برای تحلیل داده‌ها استفاده شد. در ارستای تجزیه و تحلیل داده‌های آماری مذکور نیازمند عملیات‌هایی مانند کسب درصد آمار کسب شده، شناسایی میانگین برخی از داده‌ها، ارائه نمودارهایی از وضعیت داده‌های حاصل از پژوهش، و نظایر اینها استفاده شد. برای این منظور از فرمول‌های مورد نیاز و نیز قابلیت تدوین جداول آماری و نمودارهای ستونی، خطی و سایر موارد مورد نیاز از نرم‌افزار اکسل

ماکروسافت استفاده شده است. در موارد مورد نیاز جداول و نمودارهای تهیه شده در فصل ۴ پژوهش حاضر ارائه شده‌اند.

۳-۶. فرآیند اجرایی پژوهش

پژوهش حاضر در مراحل زیر به اجرا درآمده است:

- گام نخست پژوهش حاضر مانند تمام پژوهش‌ها اختصاص به شناسایی و مطالعه منابع علمی مرتبط با حوزه موضوعی پژوهش بود. در این گام سعی شد تا تمام پایگاه‌های اطلاعاتی مرتبط داخلی و خارجی شناسایی و مورد جستجو قرار گیرند. پس از فرآیند جستجوی اولیه که تمرکز آن بر شناسایی کلیدواژه‌های دقیق مرتبط با حوزه موضوعی بود که در پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف با آنها مقالات مرتبط ثبت شده بودند، جستجوهای عمیق در زمینه شناسایی منابع هسته صورت گرفت. پس از شناسایی پژوهشگران هسته و آثار هسته در این زمینه با رهگیری فهرست منابع و جستجوهای تکمیلی آثار کاملاً مرتبط به حوزه موضوعی پژوهش حاضر شناسایی شدند.
- در گام دوم اقدام به تحلیل و نگارش مبانی نظری و پژوهشی شد. برای این منظور ساختار مربوط به محتوای این بخش‌ها ابتدا تهیه و بر اساس آن اقدام به تولید محتوا و نگارش مبانی نظری پژوهش (بخش مرتبط در فصل ۲ گزارش حاضر) شد. در ادامه منابع پژوهش مرتبط نیز شناسایی و با ساختار و دسته‌بندی مناسب مورد نیاز در این پژوهش اقدام به توصیف و سپس تحلیل آنها شد. نتیجه فعالیت این بخش از پژوهش در فصل ۲ گزارش حاضر به طور کامل ارائه شده است.
- در گام سوم بر اساس مطالعه صورت گرفته در گام دوم پژوهش حاضر و نیز با محوریت پرسش‌های اساسی پژوهش اقدام به تولید پرسشنامه پژوهشگر ساخته مورد استفاده در گام گردآوری اطلاعات پژوهش حاضر شد. پرسشنامه مذکور با فیلترهای مورد نیاز در گام‌های روایی و پایایی به ساختار مطلوب و مورد نیاز در پژوهش حاضر نائل آمد و مورد استفاده در پژوهش حاضر قرار گرفت.
- در گام چهارم پژوهش با بهره‌گیری از پرسشنامه پژوهشگر ساخته ذکر شده در گام پیشین اقدام به گردآوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش شد. در این گام سعی شد تا با حضور پژوهشگر، پرسشنامه‌ها توسط ناشران الکترونیک کشور تکمیل شوند. در این بخش توضیحات لازم و مسائل مورد نیاز ناشران در جلسه مذکور مطرح و بیان شد.

- در گام پنجم پژوهش بر اساس یافته‌های حاصل از پرسشنامه و با محوریت پرسش‌های اساسی پژوهش اقدام به توصیف و سپس تحلیل یافته‌ها و پاسخ به پرسش‌های اساسی شد. پاسخ‌های ارائه شده نشانگر برخی از مسائل موجود در این زمینه بودند که در ادامه بر اساس آنها پیشنهادات کاربردی در راستای رفع مسائل موجود ارائه شدند. در انتها نیز با تحلیل پاسخ‌های ارائه شده، اقدام به پاسخگویی به پرسش اصلی پژوهش و حصول به هدف اصلی پژوهش شد.

۳-۷. محدودیت‌های پژوهش

پژوهش‌ها همواره در فرآیند اجرا با محدودیت‌هایی مواجه می‌شوند که توانایی تاثیرگذاری منفی بر نتایج پژوهش را دارند. این محدودیت‌ها در صورت شناسایی و کنترل توسط پژوهشگر می‌توانند تحت مدیریت قرار گرفته و از تاثیر منفی آنها توسط پژوهشگر کاست. پژوهش حاضر نیز در عمل با محدودیت‌هایی مواجه بود که در زیر به آنها اشاره شده است:

- عدم وجود فهرست جامعی از ناشران الکترونیک. در این راستا با توجه به دو گام مهم ذکر شده در بخش ۳-۴ گزارش حاضر سعی شد تا فهرست جامع و مانعی از ناشران الکترونیک فعال در کشور شناسایی و مورد مطالعه قرار گیرد.

- پاسخگو نبودن برخی از ناشران. برخی از ناشران به دلایل نامعلومی از پاسخگویی سرباز می‌زدند. در این راستا پژوهشگر سعی کرد تا با مفهوم ساختن موضوع و برقراری ارتباطی دوستانه و توجیه ناشران از اینکه داده‌های گردآوری شده هیچ استفاده دیگری خارج از پژوهش حاضر نخواهد داشت نسبت به محدود ساختن تاثیر این مورد اقدام نماید. هر چند فعالیت‌های صورت گرفته در این زمینه تا حدود بسیار زیادی موثر واقع شد ولی در برخی از موارد بسیار اندک (در ۷ مورد) موفق به این امر نشدیم. محدودیت دیگری که این مورد به وجود آورد این بود که فرآیند گردآوری اطلاعات علاوه بر پیش‌بینی انجام شده، زمان بسیار بیشتری را به خود اختصاص داد.

فصل ۴

یافته‌های پژوهش

۴-۱. مقدمه

این فصل از گزارش به ارائه یافته‌های حاصل از گردآوری داده‌ها در این پژوهش اختصاص دارد. همانگونه که پیش‌تر نیز ذکر شد داده‌های ارائه شده در این بخش از طریق پرسشنامه پژوهشگر ساخته و با مراجعه حضوری و تلفنی و تکمیل آنها توسط ناشران حاصل شده است. بر این اساس و با توجه به پاسخگویی ۲۱ ناشر الکترونیک، یافته‌های ارائه شده در این بخش به دیدگاه ۲۱ ناشر الکترونیک فعال کشور اختصاص یافته است.

۴-۲. توصیف یافته‌های پژوهش

با توجه به تمرکز ناشران الکترونیک بر حضور در تهران، یافته‌ها نشان داد که تنها دو مورد از ۲۱ ناشر الکترونیک در خارج از تهران و در شهر قم فعالیت می‌کنند. از منظر وابستگی سازمانی به موسسات دولتی نیز یافته‌ها نشان داد که بجز دو ناشر وابسته به موسسات دولتی و دو ناشر نیمه دولتی، سایر ناشران حدود ۸۱ درصد خصوصی هستند و به صورت کسب و کاری خصوصی اداره می‌شوند.

از منظر نوع محتواهای الکترونیکی یافته‌های پژوهش به شرح جدول ۴-۱ نشان داده شده است:

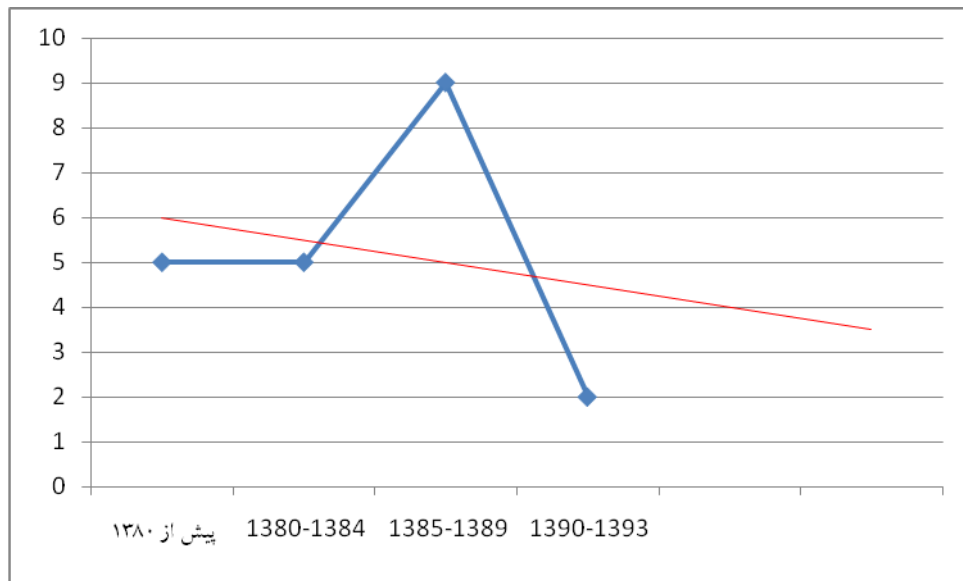
جدول ۴-۱. درصد نشر محتوای الکترونیکی توسط ناشران الکترونیک

نوع محتواها	درصد نشر محتواها
علمی	۲۳.۵
آموزشی ^۱	۴۳
مذهبی	۱۱
عمومی	۲۲.۵
جمع	۱۰۰

جدول ۴-۱ نشان می‌دهد که ناشران الکترونیک ایران بیشتر در حوزه انتشار منابع آموزشی به ویژه آموزش زبان انگلیسی فعالیت می‌کنند و تنها درصد معدودی از نشر محتوای الکترونیکی (۱۱ درصد) در حوزه مذهبی منتشر می‌شوند.

شکل ۴-۱ روند حضور ناشران در فضای نشر الکترونیکی را نشان می‌دهد.

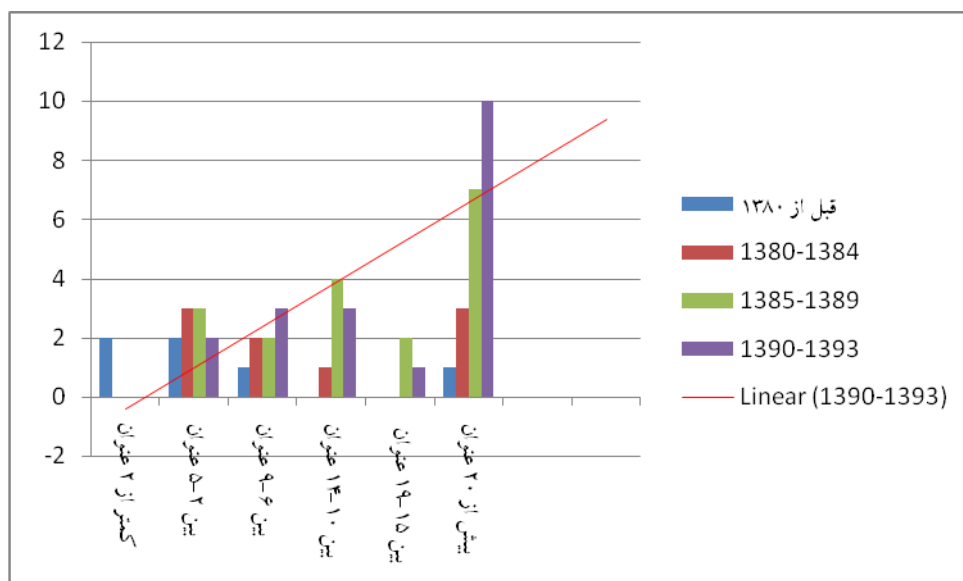
^۱ رنگ سبز در جداول نشانگر داده‌های مثبت و با رتبه بالا و رنگ قرمز نشانگر داده‌های ضعیف در زمینه مورد بحث است.

شکل ۴-۱. نمودار آغاز به فعالیت ناشران الکترونیکی

همانگونه که از شکل نیز مشخص است محدوده سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۹ شاهد حضور زیاد ناشران در محیط نشر الکترونیک هستیم. علاوه بر این شکل مذکور نشانگر پیش‌بینی حضور ناشران در محیط نشر الکترونیک در ۱۰ سال آینده را نشان می‌دهد. یافته‌ها در شکل حاکی از این است که با روند موجود حرکت به سمت نشر الکترونیک حرکت منفی است و ناشران استقبال مناسبی از فضای نشر الکترونیک ندارند.

یافته‌ها از منظر تعداد عناوین منتشره توسط ناشران الکترونیک بر حسب دوره زمانی و پیش‌بینی رشد آن در شکل ۴-۲ نشان داده شده است.

شکل ۴-۲. نمودار تعداد عناوین منتشر شده به صورت الکترونیکی بر حسب دوره زمانی و پیش‌بینی رشد آن

یافته‌های ارائه شده در شکل ۴-۲ نشانگر این است که روند استقبال ناشران از نشر الکترونیکی رو به رشد است که این می‌تواند به دلیل حذف موانعی باشد که در سالهای اخیر توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در این حوزه از میان برداشته شده است. در ارتباط با نحوه دسترسی پذیرسازی انتشارات برای مشتریان یافته‌های این پژوهش در جدول ۴-۲ نشان داده شده است.

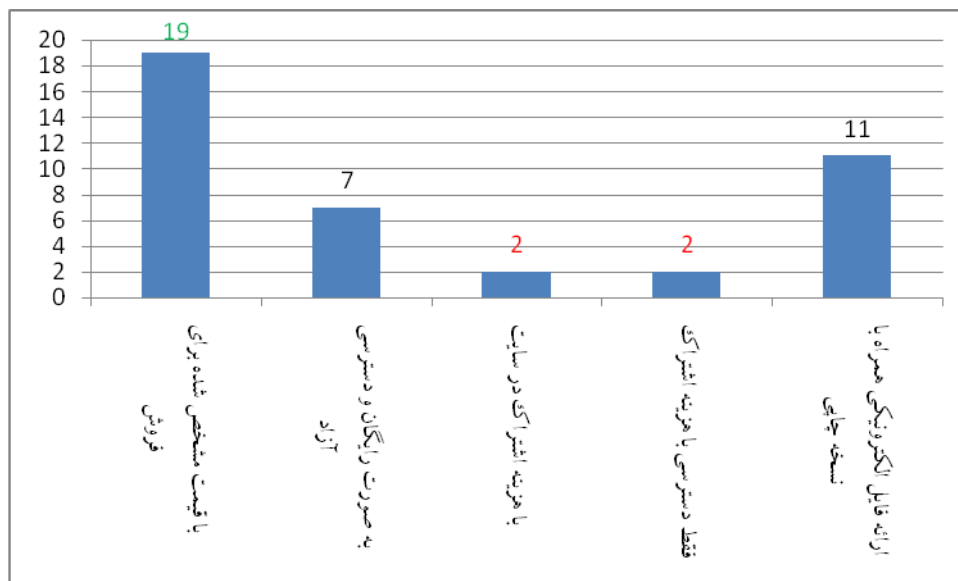
جدول ۴-۲. شیوه‌های انتشار منابع الکترونیکی توسط ناشران الکترونیک^۱

مسیرهای دسترسی پذیری	تعداد	درصد
دسترسی از طریق وب (غیرقابل دانلود)	۳	۱۴
دسترسی از طریق وب (قابل دانلود)	۹	۴۳
انتشار از طریق لوح فشرده	۲۰	۹۵
ارائه فایل دیجیتال از طریق درگاه واسط	۱	۵

یافته‌های ارائه شده در جدول ۴-۲ نشانگر این است که اکثر ناشران (۹۵ درصد) ارائه آثار خود از طریق لوح فشرده را مسیری مناسب و کم خطر می‌دانند. ناشران بر این اساس انتشار آثار خود را از طریق این رسانه انجام می‌دهند. سایر روش‌ها به نسبت به این روش کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. همچنین ناشران از روش دسترسی از طریق وب (قابل دانلود) بیشتر برای به روز رسانی منابع و ارائه مواد کمکی و همراه منابع استفاده می‌کنند و بابت این موضوع انتظار دریافت هزینه از طرف مشتریان را ندارند. روش ارائه فایل دیجیتال از طریق درگاه واسط نیز تنها با ۵ درصد استفاده روشی است که کمترین اقبال را بین ناشران یافته است.

در زمینه مدل‌های عرضه محتوای الکترونیکی توسط ناشران یافته‌های این پژوهش در شکل ۴-۳ ارائه شده است.

^۱ بالا بودن تعداد و درصد موارد ذکر شده در جدول به علت امکان انتخاب چند گزینه توسط پاسخگویان بوده است.

شکل ۳-۴. نمودار مدل‌های عرضه محتوای الکترونیکی توسط ناشران الکترونیکی^۱

یافته‌های ارائه شده در شکل ۳-۴ در زمینه مدل‌های عرضه محتوای الکترونیکی نشان می‌دهد که پر استفاده‌ترین مدل در این زمینه استفاده از قیمت گذاری واحد برای آثار الکترونیکی جهت فروش است. سایر روش‌ها کم‌تر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. از جمله این روش‌ها می‌توان به مدل‌های دسترسی با هزینه اشتراک و هزینه اشتراک در سایت و امکان دانلود فایل با حدود ۱۰ درصد (مورد ۲) اشاره کرد. در این راستا همچنین یافته‌هایی در زمینه میزان بهره‌گیری از هر یک از مدل‌ها نیز حاصل شد که در جدول ۳-۴ به آنها اشاره شده است.

جدول ۳-۴. میزان بهره‌گیری از مدل‌های عرضه محتوای الکترونیکی توسط ناشران الکترونیکی

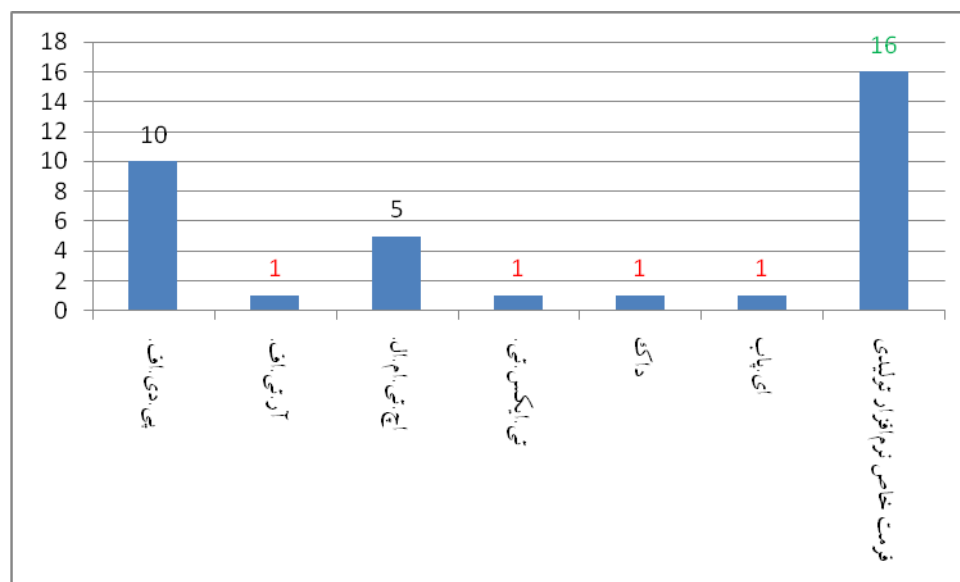
الکترونیکی محتوای عرضه‌های مدل	تعداد	درصد	زیر ۲۵ درصد	بین ۲۶ تا ۵۰ درصد	بین ۵۱-۷۵ درصد	بیش از ۷۶ درصد
با قیمت مشخص شده برای فروش	۱۹	۹۰	—	۱	۳	۱۵
به صورت رایگان و دسترسی آزاد	۷	۳۳	۴	۱	—	۲
با هزینه اشتراک در سایت	۲	۱۰	۱	۱	—	—
فقط دسترسی با هزینه اشتراک	۲	۱۰	—	۱	—	۱
ارائه فایل الکترونیکی همراه با نسخه چاپی	۱۱	۵۲	۸	۱	۱	۱

یافته‌های ارائه شده در جدول ۳-۴ در تایید توصیف ارائه شده در ذیل شکل ۳-۴ نشان می‌دهد که مدل "قیمت مشخص شده برای فروش" علاوه بر اینکه از نظر تعداد بیشترین استفاده را دارد، از نظر میزان بهره‌گیری نیز با ۱۵ مورد بیش از ۷۶ درصد (در عمل ۱۰۰ درصد) بیشترین استفاده را در بین ناشران الکترونیکی ایران دارد. سایر مدل‌ها کمتر مورد توجه و

^۱ بالا بودن تعداد و درصد موارد ذکر شده در جدول به علت امکان انتخاب چند گزینه توسط پاسخگویان بوده است.

استفاده قرار گرفته‌اند. در این میان مدل ارائه فایل الکترونیکی مکمل محتوای چاپی با ۸ مورد استفاده (چیزی کمتر از ۲۵ درصد) نیز مورد توجه ناشران قرار گرفته است. این مدل به ویژه به عنوان مدلی میانه در مسیر حرکت ناشران به سمت نشر الکترونیکی مد نظر ناشران قرار گرفته است. این یافته نیز می‌تواند دلالت بر آن داشته باشد که با توجه به عبور ناشران از مدل دوگانه نشر چاپی به همراه ارائه فایل الکترونیکی این روش دیگر کم‌تر مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین این یافته نشانگر این است که تعداد قابل توجهی از ناشران، حرکت از نشر سنتی به نشر الکترونیکی را تجربه نکرده‌اند. بنابراین می‌توان اظهار داشت که در اکثر موارد ناشران الکترونیکی همان موسسات نرم‌افزاری هستند که نشر الکترونیکی را نیز دنبال می‌کنند ولی به صورت تخصصی ناشر الکترونیکی نیستند.

در ادامه پرسشی در زمینه فرمت انتشار محتوای الکترونیکی پرسیده شده است. یافته‌های پژوهش در این زمینه در شکل ۴-۴ ارائه شده است.

شکل ۴-۴. فرمت‌های مورد استفاده برای نشر الکترونیکی

با توجه به بهره‌گیری ناشران از نرم‌افزارهای خاص تولیدی خود یا سایر شرکت‌های نرم‌افزاری جهت انتشار آثار، یافته‌های پژوهش حاضر نیز نشان داد که اکثر ناشران از فرمت خاص نرم‌افزار تولیدی استفاده می‌کنند. از جمله این فرمت‌ها می‌توان به بهره‌گیری از فایل‌های فلش، خروجی‌های اجرایی (اگزه)^۱، چندرسانه‌ای مانند ای.وی.آی.^۲ و غیره اشاره کرد. در کنار این فرمت، بهره‌گیری از فرمت پی.دی.اف. بیشترین کاربرد را بین ناشران برای انتشار آثار خود داشت. در این میان تنها یکی از ناشران اذعان داشت که آثار خود را در تمامی فرمت‌های مورد نظر در این پژوهش ارائه

^۱ Exe

^۲ AVI

می‌دهد. از این رو است که برخی از موارد حداقل یکبار مورد تورد توجه یک ناشر قرار گرفته که با عدد ۱ نمایش داده شده است.

برای حفظ کپی رایت توسط ناشران برای انتشار آثار الکترونیکی خود از روش‌های گوناگونی استفاده می‌شود. در پرسشی از ناشران در این زمینه پرسش شد. یافته‌های مربوط به این پرسش در جدول ۴-۴ ارائه شده است.

جدول ۴-۴. روش‌های مورد استفاده برای حفاظت از کپی رایت

روش‌های حفاظت از کپی رایت	تعداد	درصد	زیر ۲۵ درصد	بین ۲۶ تا ۵۰ درصد	بین ۵۱-۷۵ درصد	بیش از ۷۶ درصد
قفل سخت‌افزاری	۴	۱۹	۴	-	-	-
نرم‌افزار و سخت‌افزار کتاب‌خوان	-	-	-	-	-	-
اعمال محدودیت‌های استفاده	۳	۱۴	۱	۲	-	-
کلید عمومی و خصوصی	-	-	-	-	-	-
نام کاربری و گذر واژه	۳	۱۴	۳	-	-	-
واترمارکینگ	۸	۳۸	۴	-	۱	۳
قفل نرم‌افزاری	۱۴	۶۷	۱	-	-	۱۳
هیچکدام	۹	۴۳	۲	۱	-	۶

یافته‌های پژوهش نشان داد که حدود ۶۷ درصد از ناشران با استفاده از قفل نرم‌افزاری و با استفاده از نرم‌افزار و فایل اجرایی مربوط به آن اقدام به حفاظت از آثار منتشره خود به صورت الکترونیکی می‌کنند. در حدود ۳۸ درصد از ناشران هم در کنار استفاده از قفل نرم‌افزاری از تکنیک واترمارکینگ عیان به صورت همزمان استفاده می‌کنند. این به این معنی است که تکنیک واترمارکینگ و آن هم به صورت عیان همراه با قفل نرم‌افزاری استفاده می‌شود و این تکنیک به صورت مستقل استفاده نمی‌شود. یافته جالب دیگر این پژوهش نشان می‌دهد که حدود ۴۳ درصد از ناشران به دلیل عدم کارآمدی روش‌های موجود از هیچ یک از روش‌های حفاظت استفاده نمی‌کنند و آثار خود را به صورت ناپیوسته^۱ و از طریق لوح فشرده ارائه می‌کنند.

در ارتباط با نحوه استفاده از روش‌های حفاظت محتوای ذکر شده در بالا به طور کلی یافته‌های زیر در هر مورد حاصل شدند:

- از نظر قفل سخت‌افزاری:

¹ Offline

- از قفل دی.وی.دی. استفاده می‌شود که امکان کپی محتوا را محدود می‌کند. این قابلیت روی محتواهایی قرار می‌گیرد که در قالب دی.وی.دی. منتشر می‌شوند.
- از دانگل به صورت فلش مموری جهت پیشگیری از اجرا استفاده می‌شود. در این حالت هر دانگل فقط قابل استفاده توسط یک سیستم است. این روش توسط سه ناشر مختلف استفاده می‌شود.
- از نظر اعمال محدودیت در استفاده:
 - این محدودیت از طریق قابلیت‌های نرم‌افزاری بر روی فرمت فایل ارائه محتوا اعمال می‌شود. بر این اساس کاربران قادر به تهیه کپی، پرینت یا سایر امکانات مورد نیاز برای سوء استفاده از محتوای اثر نخواهند بود.
 - نام کاربری و گذرواژه:
 - در این روش به هر کاربر نام کاربری و گذرواژه اختصاص می‌یابد. لذا فرد با ارائه آن می‌تواند یکبار اقدام به دانلود فایل نموده و از آن استفاده نماید. در روش دیگر فرد می‌تواند با ارائه نام کاربری و گذر واژه از محتوای الکترونیکی به صورت پیوسته استفاده کند و امکان دانلود فایل برای افراد وجود ندارد.
 - واترمارکینگ:
 - در ۷ مورد از روش واترمارکینگ قابل مشاهده استفاده می‌شود.
 - در ۴ مورد از روش واترمارکینگ غیر قابل مشاهده در کدهای فایل استفاده می‌شود.
- استفاده از قفل نرم‌افزاری
 - مکانیزم ویژه قفل گذاری و فعال سازی از طریق ارتباط با وب سایت ناشر در محیط وب انجام می‌گیرد.
 - در ۲ مورد از قفل نرم‌افزاری تولید خود شرکت استفاده می‌شود.
 - استفاده از سامانه نورلاک، اختصاصی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور
 - از روش رجیستری، قفل تلفنی قابل نصب بر روی چند سیستم استفاده می‌شود.
 - از اجرای قفل بر حجم فایل‌های اجرایی استفاده می‌شود. در این روش نرم‌افزار کتابخوان به صورت یک بسته نرم‌افزاری ارائه می‌شود و در حافظه کامپیوتر اجرا می‌شود و با استفاده از پیامک، تلفن گویا و یا اینترنت قابل کنترل است.
 - در ۲ مورد فایل بر روی سیستم نصب می‌شود و کد بازنمایی آن از طریق تماس با موسسه و پرداخت هزینه قابل دریافت است.

- محدودیت در نصب نرم‌افزار. در این روش کپی نرم‌افزار قابل اجرا نیست و یا بسیار زمانبر است. در این روش از اچ.دی.سی.اس.^۱ استفاده می‌شود. همچنین این روش توسط ناشر دیگری به صورت افزایش حجم فایل و خطای بدسکتور استفاده می‌شود.
- سریال هارد کامپیوتر، زمان و سایر موارد مرتبط همه کد می‌شوند و قابل نسخه برداری نیست.
- نرم‌افزار فقط یکبار نصب می‌شود و کد بازگشایی آن از موسسه دریافت می‌شود. نرم‌افزار فقط یکبار نصب می‌شود و فایل‌های متنی کپی نمی‌شوند.

در ادامه پرسشی در ارتباط با دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه ارائه دسترسی به محتواهای الکترونیکی به کتابخانه‌ها در صورت مراعات حقوق کپی رایت پرسیده شد. یافته‌های مربوط به این پرسش نشان داد که حدود ۹۰ درصد از ناشران (۱۹ مورد از ۲۱ مورد) در حد بسیار زیاد تمایل به همکاری با کتابخانه‌ها جهت ارائه محتواهای الکترونیکی خود به شرط مراعات حقوق کپی رایت دارند. در این میان تنها حدود ۱۰ درصد (۲ مورد) در حد متوسط تمایل به همکاری خود را نشان دادند.

همکاری ناشران الکترونیکی با کتابخانه‌های دیجیتالی با مدل‌های قیمت گذاری متعددی اجرا می‌شود. در ادامه یافته‌های این پژوهش در زمینه دیدگاه ناشران در ارتباط با روش قیمت گذاری در جدول ۴-۵ نشان داده شده است.

جدول ۴-۵. دیدگاه ناشران الکترونیکی در زمینه مدل‌های قیمت گذاری منابع اطلاعاتی برای ارائه به کتابخانه‌ها

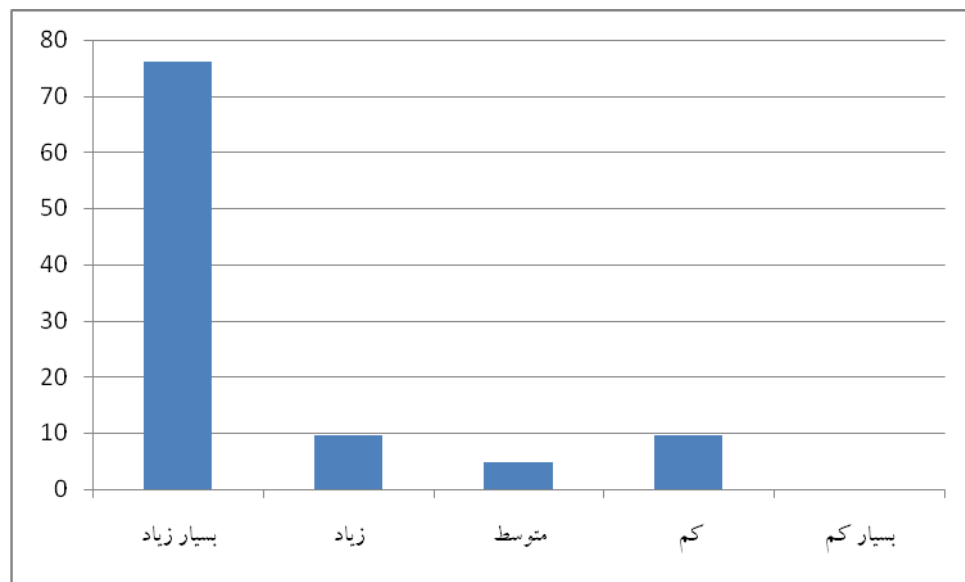
مدل‌های قیمت گذاری	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
بدون تفاوت در فروش منبع چاپی و الکترونیکی	۲	۱	۴	۴	۱۰	۳۶
افزایش قیمت	۱	۵	۲	۵	۸	۴۲.۶
خرید اشتراکی با محدودیت زمانی	۵	۶	۳	۵	۱	۶۸.۲
خرید استفاده غیرهم‌زمان	۲	۵	۳	۷	۵	۵۴
خرید استفاده هم‌زمان	۵	۷	۳	۵	۱	۷۲.۲
خرید بر اساس تقاضا	۱۳	۳	۲	۲	۱	۸۷.۲
محدودیت امانت	۵	۳	۴	۶	۳	۶۱.۶
فروش پس از گذشت زمان محدود	۱	۳	۴	۷	۶	۴۴.۲

ملاحظه یافته‌های ذکر شده در جدول بیانگر چند موضوع مهم است. نخست اینکه روش استفاده از خرید بر اساس تقاضا با حدود ۷۶ درصد (بسیار زیاد و زیاد) از جمله روش‌های مناسب از نظر ناشران در تعامل با کتابخانه‌ها جهت ارائه آثارشان است. همچنین روش خرید استفاده هم‌زمان با حدود ۵۷ درصد (بسیار زیاد و زیاد) از جمله روش‌های دیگر

^۱ HDCS (Hidden Data Cription System)

مناسب از نظر ناشران الکترونیکی در تعامل با کتابخانه‌ها است. در مقابل روش‌های بدون تفاوت در فروش منبع چاپی و الکترونیک با حدود ۸۶ درصد (بسیار کم، کم و متوسط)، فروش پس از گذشت زمان محدود با حدود ۸۱ درصد (بسیار کم، کم و متوسط) و خرید و استفاده غیر هم‌زمان با حدود ۷۶ درصد (بسیار کم، کم و متوسط) از جمله روش‌هایی هستند که ناشران دیدگاه منفی در مورد آنها در تعامل با کتابخانه‌ها دارند.

کتابخانه‌های دیجیتالی، علاوه بر ارائه منابع الکترونیکی به کاربران خود امکان ارائه آثار الکترونیکی به کاربران سایر کتابخانه‌ها نیز بر اساس خدمات امانت بین کتابخانه‌ای دارند. یافته‌های این پژوهش در زمینه میزان موافقت یا مخالفت دیدگاه ناشران در این زمینه در شکل ۴-۵ نشان داده شده است.

شکل ۴-۵. نمودار دیدگاه ناشران در مورد ارائه آثار الکترونیکی از طریق امانت بین کتابخانه‌ای

یافته‌های ارائه شده در شکل نشان می‌دهد که اکثر ناشران (حدود ۸۶ درصد) به میزان بسیار زیاد و زیاد موافق با ارائه آثار الکترونیکی منتشر شده توسط آنها با استفاده از سرویس امانت بین کتابخانه‌ای به کاربران سایر کتابخانه‌ها هستند. در مقابل تنها حدود ۱۵ درصد از ناشران مخالفت خود را به میزان متوسط و کم با ارائه آثار خود از طریق سرویس مذکور هستند.

ناشران برای ارائه آثار خود به کتابخانه‌ها از چند روش می‌توانند استفاده کنند. از جمله پرکاربردترین این روش‌ها می‌توان به ارائه فایل کتاب الکترونیکی، ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر، ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب، و ارائه کنسرسیومی (فرا داده در درگاه واسط و محتوا در درگاه ناشر) اشاره کرد. در پرسشی دیدگاه ناشران در

این مورد پرسیده شد. در جدول ۴-۶ یافته‌های این پژوهش در مورد دیدگاه ناشران در مورد روش‌های مختلف ارائه آثار به کتابخانه‌ها ارائه شده است.

جدول ۴-۶. دیدگاه ناشران در زمینه روش‌های ارائه محتوا به کتابخانه‌های دیجیتال

روش‌های دسترسی پذیری فایل الکترونیکی	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	میانگین
ارائه فایل کتاب الکترونیکی	۸	۱	۴	۴	۴	۶۴/۸
ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر	۴	۴	۳	۸	۲	۶۱/۴
ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب	۱۴	۳	۴	۰	۰	۹۴
ارائه کنسرسیومی (فرا داده در درگاه واسط و محتوا در درگاه ناشر)	۱	۰	۰	۰	۰	۵

یافته‌های ارائه شده در جدول ۴-۶ نشان می‌دهد که حدود ۸۱ درصد ناشران (با میانگین ۹۴) روش ارائه فایل از طریق درگاه مناسب را به عنوان روش مناسبی برای ارائه محتوا به کتابخانه‌ها برگزیده‌اند. البته محیا بودن زیرساخت‌ها در این زمینه می‌تواند بسیار مهم باشد. روش ارائه فایل از طریق درگاه ناشر نیز با حدود ۶۲ درصد از جمله روش‌های نامناسب برای ارائه محتوا به کتابخانه‌ها از دیدگاه ناشران است. این روش به علت افزودن هزینه‌های ایجاد، مدیریت و روزآوری سایت وب برای ناشران به نظر روش مناسبی نمی‌رسد.

علاوه بر موارد ذکر شده در یافته‌ها موارد زیر نیز با استفاده از پرسشی باز در مورد ارائه دیدگاه عمومی ناشران در مورد امانت الکترونیکی محتوا حاصل شدند:

- ایجاد هرگونه روشی که موجب دسترسی آسان دانش پژوهان به محتوای الکترونیکی و افزایش تعداد کاربران شود یک اجبار پسندیده و نیکوست و نه یک اختیار. این امر موجب رونق بخشیدن به تجاری سازی صنعت نشر و بالا بردن نرخ کتابخوانی در کشور خواهد شد.
- امانت الکترونیکی محتوا توسط کتابخانه‌ها، فرایندی بسیار مناسب است و سبب گسترش استفاده کاربران از منابع علمی می‌شود، اما ابهامات مساله حق مالکیت معنوی عمده ترین مشکل بر سر این مساله است.
- امروزه با توجه به استفاده زیاد از ابزارهایی مانند گوشی های تلفن همراه، تبلت، کامپیوتر و ضریب استفاده از اینترنت در ایران به چندین برابر سال‌های گذشته، استفاده از کتاب اینترنتی می‌تواند موفقیتی برای بالا بردن سطح علمی و همچنین نرخ مطالعه در ایران باشد.
- بهره گیری از قدرت دانش اجتماعی و وب تعاملی می‌تواند بسیار راهگشا در زمینه امانت الکترونیکی محتوا باشد.

- از طریق بخشنامه از مراجع بالاتر به کتابخانه‌ها اطلاع داده شود که منابع اصلی با حق کپی رایت تهیه نمایند و از خرید منابع غیر اصلی پرهیز نمایند.
- مساله کپی رایت باید مرتفع شود.
- به نظر می‌رسد اگر بخش‌هایی از منابع رایگان ارائه شوند و برای دریافت بخش‌هایی دیگر هزینه دریافت شود می‌تواند کارآمد باشد.
- مشکلاتی در بخش نشر الکترونیکی در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران وجود دارد که ریشه اکثر آنها عدم رعایت کپی رایت است. این موضوع باید بسیار مورد توجه قرار گیرد.
- ناشران مشکلات متعددی در حوزه فعالیت در نشر الکترونیکی دارند. از جمله این مسائل می‌توان به بالاترین ناشران در دریافت مجوزها از مراجع مختلف، فقر دانش ناشران در محیط الکترونیکی، بی‌اعتمادی ناشران و عدم حمایت حقوقی از آنها، نبود زیرساخت‌های فرهنگی و فنی اشاره کرد.
- در حال حاضر مکانیزم خاصی برای محصولاتی که دارای قفل نرم‌افزاری می‌باشند در کتابخانه‌ها دیده نشده است.

فصل ۵

تحلیل یافته‌های پژوهش

۵-۱. مقدمه

یافته‌های خام و توصیف‌های ارائه شده در فصل ۴ گزارش حاضر با تحلیل و پاسخگویی به پرسش‌های اساسی و نیز پاسخ به پرسش اصلی پژوهش معنی دار خواهد بود. بر این اساس در فصل حاضر اقدام به تحلیل یافته‌ها و پاسخ به پرسش‌های اساسی و پرسش اصلی پژوهش شده است. بنابراین ساختار این فصل از گزارش مبتنی بر پرسش‌های اساسی پژوهش است. بر این اساس در ادامه ابتدا پرسش اساسی پژوهش طرح شده و در ادامه با تحلیل یافته‌های ذکر شده در فصل ۴ اقدام به پاسخگویی به پرسش‌ها شده است.

۵-۲. امانت محتوای الکترونیکی بر اساس آثار پژوهشی این حوزه شامل چه مسائلی می‌شود؟

یافته‌های پژوهش در زمینه مسائل مطرح در امانت محتوای الکترونیکی نشان داد که مسائلی از قبیل موارد زیر در امانت محتوای الکترونیکی موثر هستند:

۱. مدل عرضه محتوای الکترونیکی توسط ناشران. این مدل‌ها شامل عرضه با قیمت مشخص شده برای فروش (Chowdhury, 2011) (Edwards, 2002)، عرضه به صورت رایگان و دسترسی آزاد (Chowdhury, 2011)، عرضه با هزینه اشتراک در سایت (Chowdhury, 2011) (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002)، عرضه فقط از طریق ایجاد دسترسی با هزینه اشتراک (Chowdhury, 2011) (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002)، و ارائه محتوای الکترونیکی همراه با عرضه نسخه چاپی (Chowdhury, 2011) (Edwards, 2002) (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002) (Wicht, 2011) (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002) (Xu & Moreno, 2014).

۲. فرمت انتشار محتوای الکترونیکی. فرمت‌های رایج مورد استفاده در انتشار محتوای الکترونیکی شامل پی.دی.اف.، ای.پاب، فرمت‌های چندرسانه‌ای مبتنی بر نرم‌افزار مورد استفاده (نرم‌افزارهای مورد استفاده برای تولید محتوا که در اکثر موارد از فرمت اجرایی (exe) یا فِلَش استفاده می‌شود)، آر.تی.اف.، اچ.تی.ام.ال.، تی.ایکس.تی.، و داک (Zhu & Shen, 2013) (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002) (Thomson, 2014) (Xu & Muller, 2012) (Moreno, 2014) می‌شوند.

۳. حفاظت از کپی رایت. برای حفاظت از کپی رایت از روش‌های مختلفی توسط ناشران استفاده می‌شود. روش‌های رایج مورد استفاده عبارتند از استفاده از سخت‌افزار و نرم‌افزار کتاب خوان (Rao, 2004) (Thomson, 2014)؛ استفاده از قفل سخت‌افزاری و/یا نرم‌افزاری (Rao, 2004) (Thomson, 2014)؛ محدود ساختن قابلیت‌های کپی، پرنٹ، و غیره در فایل الکترونیکی (Edwards, 2002) (Thomson, 2014)؛ استفاده از قابلیت کلید عمومی/خصوصی (Edwards, 2002) (Thomson, 2014)؛ استفاده از نام کاربری و گذرواژه (Zhu & Shen, 2013) (Edwards, 2002) (Thomson, 2014)؛ و استفاده از تکنیک واترمارکینگ (نمازی، ۱۳۹۰) (Edwards, 2002) (Muller, 2012) (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002).

۴. مدل‌های قیمت گذاری. مدل‌های رایج مورد استفاده برای فروش محتوا به کتابخانه عبارتند از: نبود تفاوت در فروش محتوای چاپی و الکترونیکی (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, (Vasileiou, Rowley, & Hartley, 2012) (2002؛ افزایش قیمت محتوا برای فروش به کتابخانه (Zhu & Shen, 2013) (Hardy, (Thomson, 2014) (Oppenheim, & Rubbert, 2002؛ فروش اشتراکی با مدت زمانی محدود (Thomson, (Chowdhury, 2011) (2014 (Wicht, 2011) (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002؛ فروش با استفاده غیرهمزمان (Zhu & Shen, 2013) (Thomson, 2014) (Wicht, 2011) (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002؛ فروش با استفاده همزمان (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002) (Thomson, 2014) (Zhu & Shen, 2013)؛ فروش بر اساس تقاضا (Hardy, Oppenheim, & (Wicht, 2011) (Thomson, 2014) (Chowdhury, 2011) (Rubbert, 2002؛ محدودیت امانت (Hardy, Oppenheim, & (Thomson, 2014) (Edwards, 2002) (Rubbert, 2002؛ فروش به کتابخانه پس از گذشت مدت محدودی از انتشار محتوا (Edwards, 2002) (Thomson, 2014) (Hardy, Oppenheim, & Rubbert, 2002) (Xu & Moreno, 2014).

۵. نحوه ارائه محتوا به کتابخانه. در این زمینه نیز مستندات پژوهشی موجود نشان می‌دهند که چند روش زیر بیشتر مورد توجه هستند: ارائه فایل الکترونیکی با بسته مربوطه (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, (Chowdhury, 2011) (2002؛ ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر (Armstrong, (Zhu & Shen, 2013) (Chowdhury, 2011) (2002؛ و ارائه محتوا از طریق درگاه مناسب (Chowdhury, 2011) (Edwards, & Lonsdale, 2002) (Wicht, 2011)؛ (Armstrong, Edwards, & Lonsdale, 2002) (Xu & Moreno, 2014).

تمامی موارد حاصل از مطالعه مبانی نظری و پژوهشی امانت الکترونیکی محتوا که در محورهای بالا به آنها اشاره شد در قالب پرسش‌های پرسشنامه برای گردآوری اطلاعات مورد استفاده قرار گرفتند.

۳-۵. از نظر ناشران الکترونیکی ایران چه مسائلی در امانت الکترونیکی آثار در کتابخانه‌های دیجیتال وجود دارند؟

۳-۵-۱. ناشران الکترونیک تا چه حد به سمت انتشار محتوای الکترونیکی حرکت کرده‌اند؟ یافته‌های پژوهش در حوزه حرکت ناشران کشور به سمت نشر الکترونیکی نشان داد که ناشران از حدود سال ۱۳۷۸ فعالیت خود را در جهت انتشار محتواهای الکترونیکی آغاز کردند. همین داده‌ها نشان می‌دهد که نخستین فعالیت‌ها در این زمینه در قالب انتشار آثار از طریق لوح فشرده و به عنوان پیوستی برای انتشار آثار چاپی بوده است. سیر تحول نشر الکترونیکی نشان می‌دهد که در محدوده زمانی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ شاهد رشد محدودی در گرایش ناشران به سمت نشر الکترونیک هستیم (شکل ۴-۱). در این راستا عوامل متعددی می‌توانند نقش داشته باشند. از جمله مهم‌ترین عوامل می‌توانیم به شدت تحریم‌ها علیه ایران اشاره کنیم. ناشران در جهت کاهش هزینه‌های چاپ سنتی تلاش داشته‌اند تا با این عمل هزینه انتشار آثار چاپی را کاهش دهند.

از طرفی نیز فناوری‌های مورد استفاده در این زمینه با حضور و گسترش استفاده از گوشی‌های هوشمند تلفن همراه و تبلت‌ها باعث تسهیل در استفاده از منابع الکترونیکی شده است (Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, & Brenner, 2012). گسترش استفاده از این فناوری‌ها و نیز کاهش قیمت فناوری‌های مذکور و همه گیر شدن آنها سبب شده تا از این فناوری‌ها همانگونه که در پژوهش زیکور، رینی، پورسل، مادن، و برنر (۲۰۱۲) و لای و چانگ (۲۰۱۱) اشاره شده، در جهت استفاده از محتواهای الکترونیکی نیز به کار روند. همین موضوع نیز دلیلی شده تا ناشران تلاش اولیه‌ای در جهت انتشار محتواهای الکترونیکی انجام دهند. در مقابل نتایج پژوهش وودی، دانیل و بیکر (۲۰۱۰) نشان داد که علارغم توانایی در دسترسی آسان به محتوا از طریق کتاب الکترونیکی با استفاده از پیوندهای فرامتنی و سایر قابلیت‌ها، دانشجویان همچنان علاقه‌مند به استفاده از کتاب‌های چاپی هستند (Woody, Daniel, & Baker, 2010). همچنین پژوهش وو و چن (۲۰۱۱) در تایوان نیز نشان داد که دانشجویان ترجیح می‌دهند کتابخانه‌های دانشگاهی هم ویرایش‌های چاپی و هم الکترونیکی را تهیه کنند و دانشجویان هر رشته رفتارهای متفاوت در استفاده کتاب‌های الکترونیکی از خود نشان می‌دهند (Wu & Chen, 2011).

با این وجود مسائل مرتبط با حفظ امنیت و پیشگیری از استفاده‌های غیرمجاز و به مخاطره افتادن منافع مالی ناشران باعث شده تا ناشران ضررهای زیادی را متحمل شوند. همین امر باعث شده تا سیر رشد فعالیت ناشران در نشر الکترونیکی نزولی (شکل ۴-۱) شود. بر این اساس شاهد این هستیم که با وجود شرایط موجود، سیر نزولی مذکور همچنان ادامه خواهد یافت. بنابراین یکی از مسائل اصلی در عدم رغبت ناشران در نشر الکترونیکی حفظ کپی رایت است. این موضوع در پژوهش‌های فهیمی فر و حیدری (۱۳۹۲)، مولر (۲۰۱۲)، و ژو و مورنو (۲۰۱۴) نیز مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهشگران نیز در پژوهش خود توجه جدی به موضوع حفاظت از کپی رایت را در کنار عوامل دیگری چون تبلیغات در رسانه ملی، برپایی نمایشگاه‌های بزرگ نشر الکترونیکی، فرهنگ سازی در زمینه نشر الکترونیکی گوشزد کرده‌اند. البته فهیمی فر و حیدری در پژوهش خود به این نتیجه رسیده‌اند که موضوع کپی رایت مهم‌ترین مساله در این زمینه است (فهیمی فر & حیدری، ۱۳۹۲). بنابراین ناشران برای این منظور مجبور به بهره‌گیری از فناوری‌های محدود کننده دسترسی و بهره‌برداری از آثار الکترونیکی منتشر شده هستند. هزینه و خطرپذیری بالای بهره‌گیری از فناوری‌های محدود کننده باعث شده تا اکثر ناشران رغبتی به استفاده از این فناوری‌ها نداشته باشند. در نتیجه اکثر محتواهای منتشر شده به صورت الکترونیکی از طریق لوح فشرده و بدون بهره‌گیری از قفل‌های سخت‌افزاری یا نرم‌افزاری انجام می‌پذیرد (جدول ۴-۴). در این محدوده تنها بهره‌گیری از نرم‌افزار کتابخوان و قفل نرم‌افزاری توانسته تا حدودی بیش از سایر راهکارها مورد استفاده قرار گیرند. ولی هنوز ناشران اعتمادی به این فناوری‌ها ندارند. در نتیجه این عدم اعتماد شاهد عدم حضور و یا حضور کم رنگ ناشران در حوزه نشر الکترونیکی هستیم.

در مقابل برخی از ناشرانی که توانسته‌اند این فناوری‌ها را تهیه و از آنها استفاده کنند توانسته‌اند حوزه انتشاراتی خود را گسترش دهند. از این رو شاهد انتشار آثار زیادی از تعداد محدودی از ناشران از سال ۱۳۹۰ به بعد هستیم (شکل ۴-۲). پیش‌بینی این حوزه نیز نشان می‌دهد که همچنان ناشرانی که توانسته باشند از فناوری‌های مذکور بهره‌گیرند خواهند توانست در آینده به رشد خود ادامه دهند.

همین موضوع باعث شده تا شاهد کمبود و در بسیاری از موارد فقدان محتواهای الکترونیکی منتشر شده در کتابخانه‌ها باشیم. ناشران با توجه به محدودیت در توانایی حفظ کپی رایت تمایلی به فروش محتواهای الکترونیکی به کتابخانه‌ها ندارند. در نتیجه

کتابخانه‌های دیجیتال ما فاقد محتواهای الکترونیکی ارزشمند فارسی هستند. همین نتیجه در پژوهش فهمی‌فر (۱۳۸۷) و بیرانوند (۱۳۹۱) نیز حاصل شده است. این پژوهش‌ها نشان داده‌اند که اکثر محتواهای الکترونیکی موجود در کتابخانه‌ها، محتواهای به زبان‌های غیر فارسی و قفل شکسته (فاقد مجوز کپی رایت) هستند (بیرانوند، ۱۳۹۱) (فهمی‌فر، ۱۳۸۷). در مقابل گزارش‌های پژوهشی از کشورهای دیگر مانند گزارش پژوهش گروه پژوهشی استراتژی کتاب الکترونیکی (۲۰۱۴) انگلستان نشان از اقبال بالای ناشران خارجی به موضوع نشر الکترونیکی و ارائه آنها به کتابخانه‌ها دارند.

از طرفی نیز یکی دیگر از دلایل رغبت کم ناشران به سمت انتشار محتواهای الکترونیکی، مسائل مرتبط با مطالعه و استفاده از محتواهای الکترونیکی است. به طور کلی به این مسائل به عنوان محدودیت‌های محتواها در قالب فایل‌های الکترونیکی اتلاق می‌شود. عبدالمهی (۱۳۹۰)، فهمی‌فر و غائبی (۱۳۸۷)، محمدی، منوری فرد و صالحی (۱۳۹۰) لانسداال و آرمسترانگ (۲۰۱۰) و فاسبرگ (۲۰۱۱) در پژوهش‌های خود به این محدودیت‌ها اشاره کرده‌اند. رغبت کم به استفاده از محتواها توسط افراد و قیمت بالای کتاب‌خوان‌های الکترونیکی (Foasberg, 2011) باعث می‌شود تا آنها رغبت کمی به تهیه این منابع و استفاده از آنها داشته باشند. بنابراین در صورتی که تقاضا برای محصولی پایین یا کم باشد، طبیعی است که تولید و عرضه چنین محصولی نمی‌تواند صرفه اقتصادی به همراه داشته باشد. بنابراین شاهد تمایل کم ناشران در انتشار محتواهای الکترونیکی خواهیم بود. در مقابل پژوهش جمالی، نیکولاس و راولند (۲۰۰۹) نشان داد که بازار بالقوه مناسبی برای کتاب الکترونیکی درسی در انگلستان وجود دارد و کتاب‌های الکترونیکی با قابلیت‌هایی مانند امکان چاپ و مطالعه دیجیتال می‌توانند بسیار کاربر پسندتر باشند (Jamali, Nicholas, & Rowlands, 2009).

بنابراین به طور کلی باید گفت که ناشران محدودی توانسته‌اند در انتشار محتوای الکترونیکی موفق عمل کنند. سایر ناشران همچنان در زمینه حفاظت از کپی رایت با مشکلات جدی مواجه هستند و همین امر مانع از رشد آنها در انتشار محتواهای الکترونیکی شده است. پیشگیری از مسائل مرتبط با کپی رایت در صورت وجود خواهد توانست درصد بالایی از مشکلات موجود را مرتفع نموده و حرکت ناشران در نشر الکترونیکی را تسهیل نماید.

۵-۳-۲. ناشران الکترونیکی ایران از چه فناوری‌هایی برای تولید محتواهای الکترونیکی استفاده می‌کنند؟

یافته‌های پژوهش نشان داد که علارغم وجود فناوری‌ها و قابلیت‌ها برای تولید، دسترس پذیری و مدیریت محتوا از طریق وب به صورت قابل داندود و یا نمایش، ناشران الکترونیک ایران همچنان متکی بر انتشار محتوا از طریق لوح فشرده هستند (جدول ۴-۲). همین امر باعث شده تا دسترسی از طریق وب و دریافت هزینه اشتراک از جمله روش‌های غیر قابل استفاده توسط ناشران باشند و محتواهای الکترونیکی با قیمت مشخص شده برای عرضه و فروش از طریق لوح فشرده یا ارائه لوح فشرده به عنوان مکمل در کنار نسخه چاپی ارائه شوند (شکل ۴-۳). در این راستا بهره‌گیری از نرم‌افزار خاص تولیدی جهت پیشگیری از سوء استفاده از نسخه الکترونیکی استفاده شده است. به این منظور محتوا در قالب فایل اجرایی ارائه می‌شود که قابل اجرا در نرم‌افزار ارائه شده توسط ناشر است. در غیر این صورت از قالب فایل پی.دی.اف. برای ارائه محتوا استفاده می‌شود (شکل ۴-۴). همین امر باعث شده تا قفل نرم‌افزاری به شیوه‌ای که ذکر شد برای حفاظت از کپی رایت مورد استفاده قرار گیرد. در نتیجه سایر روش‌ها به علت اطمینان پایین یا غیر قابل اعتماد بودن مورد استفاده قرار نمی‌گیرند (جدول ۴-۴).

بر این اساس این مساله روشن می‌شود که نشر الکترونیکی ما کم‌تر به بهره‌گیری از قابلیت چند رسانه‌ای محتوای الکترونیکی توجه نشان داده است. علاوه بر این از محمل‌های آنلاین و استفاده از قابلیت‌های نمایشی و اشتراکی محیط وب توجهی نشده است. این بی‌توجهی یا کم‌توجهی می‌تواند ناشی از عدم توانایی ناشران الکترونیک در بهره‌گیری از این قابلیت‌ها و عدم بهره‌گیری از نیروی انسانی متخصص در این حوزه توسط ناشران الکترونیک است. از طرفی نیز نشانگر این می‌تواند باشد که ناشران الکترونیک کشور هنوز نتوانسته‌اند به محیط الکترونیکی آنلاین اعتماد کافی داشته باشند و همچنان با این محیط و ارائه محتواها از این طریق با احتیاط زیاد برخورد می‌کنند. در نتیجه بر اساس یافته‌های این پژوهش شاهد این هستیم که حدود ۹۵ درصد محتواهای منتشر شده از طریق لوح فشرده ارائه می‌شوند. همچنین هزینه تولید قفل نرم‌افزاری و یا سخت‌افزاری را بر روی آثار منتشر شده را متقبل نمی‌شوند و در اکثر موارد اعتمادی هم به قفل‌های تولید شده برای آثار ندارند. در مقابل نرم‌افزارهای مورد استفاده از قابلیت فایل اجرایی و فلش استفاده می‌کنند.

با توجه به اینکه پژوهش دیگری در کشور (در میان ۱۳ پژوهش انجام گرفته تا کنون) به این موضوع نپرداخته بود مشابهت یا مغایرت نتایج با آن پژوهش‌ها به نتیجه خاصی نرسید. در قیاس با پژوهش‌های خارج از کشور با تنوعی از فناوری‌های مورد استفاده مواجه هستیم. به عنوان مثال برخی از پژوهش‌ها به بهره‌گیری از کتابخوان‌های الکترونیکی به عنوان سخت‌افزاری مناسب برای ارائه محتوای الکترونیکی پرداخته‌اند (Rao, 2004) (Siegenthaler, Wurtz, & Groner, 2010) (Lai & Foasberg, 2011) (Chang, 2011). برخی دیگر از قابلیت‌های آنلاین محیط وب و استفاده از امکانات ارائه آنلاین و دانلود فایل از طریق وب پرداخته‌اند (Group, 2014) (Wu & Chen, 2011). این موضوع نشان می‌دهد که پژوهش‌های خارجی متکی بر قابلیت‌های آنلاین محیط وب است در صورتی که ناشران داخلی کم‌تر توانسته‌اند از این قابلیت بهره‌لازم را ببرند. دلایل این امر همانگونه که پیشتر نیز ذکر شد عدم اعتماد به محیط آنلاین وب، عدم بهره‌گیری از نیروی انسانی متخصص، سرمایه‌گذاری کم در این زمینه هستند. از طرفی نیز نگاه به محتوای الکترونیکی ناشی از بهره‌گیری از قابلیت چندرسانه‌ای و نه فقط متن کامل از طریق فایل پی.دی.اف. یا ای.پاب در تولید و اشاعه محتوای الکترونیکی است. این موضوع نشان می‌دهد که در تولید محتوای الکترونیکی از قابلیت‌های چندرسانه‌ای برخلاف محدودیت ارائه محتوا در آثار ناشران الکترونیکی ایران استفاده می‌شود.

۳-۳-۵. ناشران الکترونیکی ایران در زمینه امانت محتوای الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتال چه دیدگاهی دارند؟

یافته‌های پژوهش در این زمینه نشان داد که ناشران الکترونیکی تا کنون تعامل مناسبی برای ارائه محتواهای الکترونیکی خود با کتابخانه‌ها نداشته‌اند. بر این اساس در فروش و عرضه محصولات الکترونیکی خود نقشی برای کتابخانه‌ها و امانت آنها توسط کتابخانه‌ها قائل نشده‌اند. با این وجود دیدگاه مثبتی (حدود ۹۰ درصد) نسبت به ارائه محتواهای الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها دارند. این موضوع در پژوهش‌هایی مانند زیکور، رینی، پورسل، مادن، و برنر (۲۰۱۲) نیز مورد توجه و تایید قرار گرفته‌اند. پژوهش مذکور نشان داده که کتابخانه‌های دیجیتال در عرصه تامین و ارائه خدمات با استفاده از محتواهای الکترونیکی فعالانه عمل کرده‌اند (Zickuhr, Rainie, Purcell, Madden, & Brenner, 2012).

در این راستا نخستین مسأله‌ای که مطرح می‌شود این است که در صورت تعامل با کتابخانه‌ها مدل قیمت گذاری و فروش محتواهای الکترونیکی چگونه خواهد بود. یافته‌ها در این زمینه نشان داد که ناشران در مورد مدل‌های فروش بر اساس تقاضا (۷۶ درصد) و فروش با امکان استفاده هم‌زمان (۵۷ درصد) بیشتر از سایر روش‌های فروش محتواهای الکترونیکی به کتابخانه‌ها موافق هستند. همچنین نسبت به بهره برداری از آثار در خدمات امانت بین کتابخانه‌ای نیز نظر مثبتی (حدود ۸۶ درصد) دارند. این موضوع در پژوهش ژو و مورنو (۲۰۱۴) نیز مورد توجه قرار گرفته است. ژو و شن اشاره داشته‌اند که امانت بین کتابخانه‌ای کتاب‌های الکترونیکی هنوز به فعالیتی متداول در بین کتابخانه‌های دانشگاهی امریکا تبدیل نشده است (Xu & Moreno, 2014). این موضوع در پژوهش ژو و شن (۲۰۱۴) نیز مورد تایید قرار گرفته است (Zhu & Shen, 2014).

همچنین از منظر روش‌های دسترس پذیری محتواهای الکترونیکی نیز ناشران با ارائه فایل الکترونیکی از طریق درگاه مناسب (با حدود ۸۱ درصد) موافق هستند. این موضوع در پژوهش‌های اُپنهم، هاردی و رابرت (۲۰۰۱) و هاردی، اُپنهم، و رابرت (۲۰۰۲) نیز به عنوان مدل اول پیشنهادی مطرح شده است (Hardy, Oppenheim, & Oppenheim, Hardy, & Rubbert, 2001). Rubbert, 2002).

به طور کلی دیدگاه ناشران در جهت ارائه محتواهای الکترونیکی به شرط مراعات قوانین مرتبط با کپی رایت موافق هستند. بنابراین در صورت ایجاد فضای مناسب هم از نظر فناوری، هم از نظر سازمانی و هم به لحاظ فرهنگی امکان همکاری مناسب با کتابخانه‌های دیجیتال دارند. بنابراین کتابخانه‌های دیجیتال می‌توانند فعالیت‌های مناسبی در این زمینه تدارک بینند تا بتوانند محتواهای الکترونیکی منتشر شده توسط ناشران الکترونیکی را از طریق سرویس امانت الکترونیکی و همچنین امانت بین کتابخانه‌ای در اختیار کاربران قرار دهند. دیدگاه مثبت مذکور باعث ارتقاء کیفیت آثار ارائه شده توسط کتابخانه‌ها به زبان فارسی و نیز باعث رونق کسب و کار ناشران الکترونیکی خواهد شد. بنابراین ناشران الکترونیکی شاهد بازار عرضه جدیدی برای محصولات الکترونیکی خود خواهند بود که منافع مادی بالایی را برای آنها به ارمغان خواهد آورد. به ویژه اینکه مدل عرضه بر اساس میزان تقاضا و استفاده باعث تداوم سودآوری ناشران خواهد شد و کتابخانه‌ها نیز مجبور به پرداخت هزینه بالای اولیه برای تامین منابع الکترونیکی نخواهند بود. از طرفی نیز حضور واسطه‌هایی مانند پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات برای عرضه محصولات الکترونیکی به کتابخانه‌ها و مدیریت این حوزه بسیار کارآمد خواهد بود. این موضوع خواهد توانست از هزینه اولیه بالا توسط ناشران برای فراهم ساختن زیرساخت‌های فناورانه بکاهد. همین امر موجب خواهد شد تا ناشران بیشتری با توجه به ایجاد زیرساخت مناسب و پایا به حوزه نشر الکترونیک ترغیب خواهند شد. چرا که هزینه تامین زیرساخت‌ها از سمت ناشر به سمت واسطه‌ها منتقل خواهد شد. از طرفی نیز واسطه‌ها خواهند توانست با ایجاد زیرساخت مناسب امکان درآمدزایی برای خود را نیز فراهم نمایند. در تامین چنین سرویسی واسطه‌ها باید تضمین کننده استفاده منصفانه توسط کتابخانه‌ها و درآمدهای ناشی از ارائه آثار توسط کتابخانه‌ها برای ناشران باشند. لذا تامین زیرساخت‌های مناسب برای ارائه آثار، زیرساخت پرداخت الکترونیکی و محاسبه آن و ایجاد بستر امن مناسب برای انتقال داده‌ها بر عهده واسطه‌ها خواهد بود. از طرفی نیز واسطه‌ها خواهند توانست با افزودن سرویس‌های ارزش افزوده برای تحلیل اطلاعات و خدمات سطح بالا منابع درآمدی جدیدی را حاصل نمایند.

۴-۵. برای رفع مسائل امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران بر مبنای مسائل طرح شده از طرف ناشران الکترونیکی چه راهکارهایی وجود دارند؟

در این زمینه باید ذکر شود که بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر ناشران الکترونیک کشور (با حدود ۹۰ درصد) موافق ارائه آثار خود در کتابخانه‌های دیجیتال به شرط مراعات کپی رایت هستند. همچنین آنها (با حدود ۸۶ درصد) موافق ارائه محتواهای الکترونیکی از طریق سرویس امانت بین کتابخانه‌ای هستند. با این وجود امروزه شاهد کمبود بسیار شدید حضور محتواهای الکترونیکی منتشر شده توسط ناشران الکترونیکی کشور در کتابخانه‌های دیجیتال هستیم. همین موضوع نشان می‌دهد که نقص بزرگی در این میان وجود دارد که مانع از تحقق این واقعیت شده است. بنابراین برای پاسخ به این پرسش نیازمند شناسایی مسائل موجود ناشران در امانت محتواهای الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتال هستیم. یافته‌های پژوهش در این زمینه مسائل زیر را در حوزه مذکور می‌نمایاند:

۱. مساله اصلی ناشران در این زمینه مراعات کپی رایت توسط کتابخانه‌ها و کاربران کتابخانه‌ها است. عدم مراعات کپی رایت باعث شده تا درآمد و سودآوری نشر الکترونیک به مخاطره بیفتد و اکثر ناشران علارغم درک مزایای نشر الکترونیک، رغبتی به نشر الکترونیک آثار خود نکنند.
۲. مساله دیگر موجود در این زمینه ناکارآمدی سازوکارهای مورد استفاده برای پیشگیری از تخلفات کپی رایت است. تعداد کثیری از ناشران (۴۳ درصد) به همین دلیل اقدامی برای استفاده از سازوکارهای موجود برای این منظور نمی‌کنند (جدول ۴-۴). آنها اعتقاد دارند سازوکارهای مورد استفاده و موجود علاوه بر اینکه هزینه تولید محتوای الکترونیکی را بسیار افزایش می‌دهند، باعث ایجاد مانع در مقابل استفاده غیرمنصفانه نیستند و به سادگی قابل رمزگشایی هستند. در این صورت فایل الکترونیکی پس از رمزگشایی به صورت عمومی نیز منتشر می‌شوند و هیچ مرجع قانونی نیز پیگیر این موضوع نیست. علاوه بر این پیگیری این موضوع توسط ناشر باعث ایجاد هزینه‌های دیگری می‌شود و جرایم در نظر گرفته برای این منظور به هیچ وجه بازدارنده نیستند.
۳. آگاهی و دانش کم ناشران در مورد حضور در نشر الکترونیک نیز یکی دیگر از مسائل موجود ناشران در محیط الکترونیک است. بسیاری از ناشران ما با قابلیت‌های نشر الکترونیک آشنا نیستند. حتی نشر الکترونیک را تولید محتوا در فایل پی.دی.اف. می‌دانند. از طرفی نیز تولید محتوای الکترونیکی به صورت چندرسانه‌ای بسیار کم مورد توجه است. تولید کنندگان محتوا همچنان علاقه‌مند به تولید محتوای خود به صورت متنی هستند. ناشران نیز به علت آگاهی کم در این زمینه پیگیر بهره‌گیری از نشر الکترونیک با استفاده از قابلیت‌های چندرسانه‌ای آن نیستند.
۴. مساله دیگر موجود در این زمینه سرمایه‌گذاری کم ناشران در توزیع محتوای الکترونیکی است. ناشران الکترونیک اقدامی جهت توزیع مناسب محتواهای الکترونیکی به ویژه برای کتابخانه‌ها نمی‌کنند. از طرفی نیز

کانال‌های مناسبی برای توزیع محتواهای الکترونیکی وجود ندارد. کتابفروشان یا واسطه‌های محدودی در این زمینه فعالیت می‌کنند و در اکثر موارد مدل‌های کسب و کار مناسبی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد.

۵. مساله دیگر عدم آگاهی کتابداران در زمینه امانت محتوای الکترونیکی و حفظ حقوق مرتبط با کپی رایت مالکان آثار است. ناشران در این زمینه اذعان داشتند که کتابخانه‌ها به علت ارائه فایل محتوای اثر یا دسترسی آزاد به آن برای کاربران و سایر افراد، زمینه را برای سوء استفاده افراد خاطی فراهم می‌کنند و همین امر باعث ایجاد ضررهای مادی برای ناشران می‌شود. از این رو ناشران تا کنون تمایلی به ارائه آثار خود به کتابخانه‌ها نداشته‌اند.

۶. یکی دیگر از مسائل موجود در این زمینه بهره‌گیری ناشران از نرم‌افزارهای مختلف برای تولید محتواهای الکترونیکی است. در بسیاری از موارد محتواهای منتشر شده توسط این نرم‌افزارها از استانداردهای مناسب در این زمینه تبعیت نمی‌کنند. همین امر باعث می‌شود تا کتابخانه‌ها در ارائه محتواهای الکترونیکی به کاربران با تنوع شدید محصولات غیر استاندارد مواجه باشند. همین امر باعث بروز مشکلات عدیده‌ای می‌شود که می‌تواند سرمنشا مسائل دیگر ذکر شده در همین بخش باشد.

حال با توجه به شناسایی مسائل موجود می‌توان به پیشنهاد راهکارهای مورد استفاده در جهت حل آنها پرداخت. در ادامه به ترتیب راهکارهای پیشنهادی در مورد هر یک از بندهای ذکر شده مطرح می‌شوند:

- کپی رایت. با توجه به اهمیت مساله کپی رایت در حفظ حقوق مادی ناشران، کتابخانه‌های دیجیتال باید به این موضوع اهمیت ویژه‌ای قائل شوند. برای این منظور پیشنهادهای زیر می‌توانند مطرح شوند:

○ کتابخانه‌های دیجیتال باید در ارائه محتواهای الکترونیکی از طریق سرویس امانت به کاربران توجه داشته باشند که فایل الکترونیکی بدون هیچ گونه محدودیتی در اختیار آنها قرار نگیرد. در این راستا کتابخانه می‌تواند امکان مطالعه آنلاین را در اختیار کاربران قرار دهد، یا اینکه از قابلیت‌هایی مانند از بین رفتن دسترسی به فایل پس از مدت زمان محدود، یا محدود سازی قابلیت‌هایی که امکان استفاده غیر مجاز را فراهم می‌کنند، یا موارد دیگر که بیشتر جنبه فنی دارند را مورد استفاده قرار دهند تا مانع از سوء استفاده آثار شوند.

○ کتابخانه‌ها باید زمینه فرهنگی و دیدگاهی استفاده صحیح از آثار الکترونیکی را برای کاربران فراهم نمایند. این راهکار می‌تواند با آموزش اصول و قوانین مربوطه اجرا شود تا کاربران از مخاطراتی که ممکن است ایجاد نمایند، آگاه سازد.

○ نرم‌افزارهای کتابخانه دیجیتال مورد استفاده باید قابلیت حفظ حقوق کپی رایت ناشران را تضمین نمایند. این نرم‌افزارها باید در این زمینه شاهد تحولات اساسی باشند تا مانع از سوء استفاده از آثار

الکترونیکی شوند که از طریق این نرم‌افزارها ارائه می‌شوند. همچنین این نرم‌افزارها باید قابلیت پرداخت الکترونیکی برای بهره‌گیری از آثار را داشته باشند. یکی از مدل‌های کسب و کار پیشنهادی در این زمینه از منظر ناشران بهره‌گیری از مدل فروش بر اساس تقاضا بود. برای پیاده‌سازی این مدل، نرم‌افزارهای کتابخانه دیجیتال باید توانایی پرداخت الکترونیکی و محاسبه مبالغ پرداختی به ناشران و رصد تعداد استفاده از آثار و حتی بخش‌هایی از آثار را داشته باشند.

○ قوانین کپی رایت در حوزه محیط دیجیتال باید مورد تجدید نظر اساسی قرار گیرند. با وجود ارائه لایحه حقوق مولف دیجیتال از طرف دولت به مجلس، متأسفانه شاهد این هستیم که لایحه تنظیم شده به هیچ وجه به مسائل امانت منابع دیجیتالی توسط کتابخانه‌ها نپرداخته است. بنابراین قوانین مذکور باید با دید بهره‌گیری از منابع برای امانت و امانت بین کتابخانه‌ای مورد تجدید نظر قرار گیرند. علاوه بر این باید مرجع رسیدگی به این امور نیز با توجه به تعداد پرونده‌ها در این زمینه به صورت مستقل ایجاد شود تا هزینه بهره‌وری ناشران در پیگیری مسائل کپی رایت به صرفه باشد. علاوه بر این جرایم مورد نظر برای متخلفان باید طوری در نظر گرفته شوند که بازدارنده باشد.

- ناکارآمدی سازوکارهای پیشگیری از تخلفات کپی رایت. در این زمینه روش‌های متعددی توسط سیستم‌های اطلاعاتی مورد استفاده قرار می‌گیرند که در جدول ۴-۴ پژوهش حاضر به آنها پرداخته شد. متأسفانه اکثر روش‌های مورد نیاز برای این منظور توسط ناشران در تولید آثار مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. از طرفی نیز راهکارهای مورد استفاده بویژه روش استفاده از نرم‌افزار و قفل نرم‌افزاری نتوانسته مانع از سوء استفاده شود. بنابراین در این زمینه پیشنهادها زیر قابل ارائه هستند:

○ با توجه به تنوع ابزارهای موجود پیشنهاد می‌شود از راهکارهای متنوع استفاده شود. به ویژه پیشنهاد می‌شود از سازوکار کلید عمومی و کلید خصوصی استفاده شود.

○ با توجه به تمایل ناشران به ارائه آثار خود به کتابخانه‌ها از طریق واسط‌های مطمئن پیشنهاد می‌شود ابزارهای قوی توسط این واسط‌ها تهیه و مورد استفاده قرار گیرند تا مانع از سوء استفاده شوند و از طرفی نیز هزینه برای این منظور توسط یک یا چند واسط انجام می‌گیرد و ناشران مجبور به پرداخت هزینه بالای این موارد نخواهند بود.

○ در این زمینه آموزش کاربران و فرهنگ‌سازی در عدم سوء استفاده از آثار می‌تواند بسیار راهگشا باشد. کتابخانه‌های دیجیتال نیز همانگونه که در بند بالا نیز اشاره شد می‌توانند نقش مهمی در این زمینه ایفا نمایند.

- سطح آگاهی و دانش پایین ناشران. با توجه به یافته‌های این پژوهش متوجه می‌شویم که ناشران از دانش کمی در زمینه نشر الکترونیک برخوردار هستند. این موضوع به وضوح از تعداد ناشران الکترونیک کشور قابل اخضا است. حتی ناشران الکترونیک کشور نیز در اکثر موارد از دانش کافی برخوردار نیستند. بنابراین پیشنهادهای زیر در این زمینه ارائه می‌شوند:

○ ناشران باید در زمینه نشر الکترونیک، فرآیندهای نشر الکترونیک، مدل‌های کسب و کار نشر الکترونیک، تعامل با کتابخانه‌ها به عنوان یکی از مشتریان عمده و موارد مشابه دیگر مورد آموزش قرار گیرند.

○ نمونه‌های موفق ناشران الکترونیک و مدل‌های کسب و کار موفق در این زمینه معرفی شوند.

○ مزایای حضور در نشر الکترونیک و ضرورت پرداختن به آن باید مورد توجه ناشران قرار گیرد.

○ مسائل و محدودیت‌ها و مشکلات ناشران در کسب مجوزها برای نشر الکترونیک باید تا حد امکان تسهیل شوند تا ناشران با هزینه زمانی و مالی کمتر و دغدغه‌های فکری کمتری بتوانند در حوزه نشر الکترونیک به ایفای نقش خود پردازند.

- سرمایه‌گذاری اندک. متأسفانه ناشران به دلیل بنیه مالی که دارند نمی‌توانند سرمایه‌گذاری کلانی در نشر الکترونیک داشته باشند. بنابراین در این زمینه راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شوند:

○ با توجه به ضرورت وجود واسطه‌ها در حوزه توزیع آثار الکترونیک پیشنهاد می‌شود تا واسطه‌های عمده مانند پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران و سازمان اسناد و کتابخانه ملی وارد این حوزه شده و سرمایه‌گذاری مناسبی را در این زمینه انجام دهند تا بتوانند کمکی به عرصه توزیع آثار الکترونیکی نمایند.

○ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌تواند در این زمینه با تزریق بودجه‌های مناسبی به شیوه‌های مختلف در حوزه نشر الکترونیک کشور محرک اصلی باشند.

○ ناشران می‌توانند با تشکیل کنسرسیوم‌هایی اقدام به تجمع سرمایه کرده و با این عمل خواهند توانست قدرت مالی و اجرایی خود را افزون کرده و کارهای مهم و تاثیرگذاری در حوزه نشر الکترونیک و توسعه آن به انجام رسانند.

- آگاهی و دانش کتابداران در زمینه امانت الکترونیکی. متأسفانه کتابداران دیجیتالی هنوز با امکانات و قابلیت‌های امانت محتوای الکترونیکی آگاهی ندارند. آنها همچنان اقدام به ارائه فایل الکترونیکی و یا دسترسی به آن برای کاربران می‌نمایند. بنابراین در راستای رفع این مساله پیشنهادهای زیر را می‌توان ارائه داد:

- آموزش و بازآموزی کتابداران در زمینه امانت الکترونیکی و بهره‌گیری از محصولات، سازوکارها و مدل‌های کسب و کار حوزه امانت الکترونیک باید به عنوان راهکاری مناسب در این زمینه مورد توجه قرار گیرد.
- شناسایی و انتقال سازوکارهای مناسب برای کسب و کار امانت الکترونیکی به شرکت‌های تولید کننده نرم افزار کتابخانه دیجیتال و تاکید بر پیاده سازی درست و بهینه قابلیت‌های مورد نیاز می‌تواند راهکار مناسبی در این زمینه باشد.
- آگاه سازی کتابداران با قوانین حق مولف و بویژه قوانین کپی رایت در محیط دیجیتال و تلاش در جهت توجیه آنها در زمینه مخاطراتی که عدم توجه به قوانین مذکور می‌تواند برای چرخه نشر الکترونیک و بهره‌گیری از آثار دیجیتال در کشور ایجاد نماید.
- بهره‌گیری از نرم‌افزارهای مختلف و عدم توجه به استانداردها، متأسفانه تعداد محدود ناشران الکترونیک کشور از نرم‌افزارهایی برای تولید محتوای الکترونیکی خود استفاده می‌کنند که در اکثر موارد استانداردهای لازم را نیز ندارند. این موضوع می‌تواند کتابخانه‌های دیجیتال را با مخاطرات عدیده‌ای مواجه نماید. از طرفی نیز کاربران به هیچ وجه تمایلی به دریافت فایل‌های دیجیتال با فرمت‌ها، قابلیت‌ها و استانداردهای مختلف ندارند. برای پیشگیری از چنین مشکلاتی راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شوند:
- ناشران الکترونیک بر استاندارد بودن نرم‌افزارهای تولیدی باید توجه ویژه‌ای داشته باشند. به عنوان مثال از فراداده استاندارد استفاده شود، قابلیت‌های امانت محتوا به درستی پیاده سازی شوند و مسائلی از این قبیل.
- ناشران در ارائه محتوا به کتابخانه‌ها سع نمایند تا فایل خام در اختیار آنها قرار گیرد و کنترل بر دسترسی و استفاده از آثار و پیشگیری از سوء استفاده بر عهده کتابخانه‌ها قرار گیرد. در این صورت محتواها به صورت یکدست در اختیار کاربران قرار خواهد گرفت.
- قابلیت‌های مورد نیاز برای اشاعه، امانت و بهره‌گیری از محتواهای الکترونیکی توسط کتابخانه‌ها در اختیار ناشران قرار گیرند تا این ترجیحات در نرم‌افزارهای مورد استفاده توسط ناشران مورد توجه قرار گیرند.

۵-۵. نتیجه گیری

امانت الکترونیکی یکی مباحث نوین مطرح در حوزه کتابخانه‌های دیجیتال است. با توجه به ماهیت دیجیتال منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های دیجیتال و بهره‌گیری از آنها به طور هم‌زمان از هر مکانی این شائبه را در ذهن بسیاری از

افراد ایجاد کرده که در فضای دیجیتال موضوع امانت اهمیت و حتی موضوعیتی نیز ندارد و بر این اساس در برخی از موارد حتی منکر نیاز به امانت در محیط دیجیتال می‌شود. با این وجود و با توجه به ضرورت توجه به حق کپی رایت برای مالکان آثار دیجیتال، چند سالی است که این موضوع، امانت الکترونیکی، به یکی از مسائل مهم در دسترسی به اطلاعات در کتابخانه‌های دیجیتال بدل شده است.

با توجه به همین مساله برخی از ناشران الکترونیکی نیز با توجه به عدم شناخت دقیق و درست از این مفهوم و جهت پیشگیری از ضایع شدن حقوق کپی رایت خود، کتابخانه‌ها را از چرخه عرضه محتواهای الکترونیکی خود خارج ساخته‌اند. حتی برخی از ناشران از فروش آثار خود به کتابخانه‌ها ممانعت به عمل می‌آورند. از جمله این موارد می‌توان به نشر سیمون و شوستر^۱ اشاره کرد. برخی از ناشران نیز مانند اپل آی.بوک استور^۲ و کوبو^۳ علاوه بر فروش آثار خود به کتابخانه‌ها امکان امانت الکترونیکی را پشتیبانی نمی‌کنند (Civic Agenda, 2013). بنابراین در راستای ارائه آثار الکترونیکی از طریق سرویس امانت الکترونیکی توسط کتابخانه‌های دیجیتال، ضروری بود تا در جوار فرهنگ سازی و آگاه سازی ناشران الکترونیک کشور در زمینه امانت الکترونیکی، نسبت به شناخت دیدگاه آنها در این زمینه اقدام شود. بنابراین پژوهش حاضر با این هدف طرح ریزی شد. همین موضوع با بررسی پژوهش‌های پیشین مشخص شد که یکی از نوآوری‌های این پژوهش است. به بیانی دیگر مطالعه دیدگاه ناشران الکترونیکی به موضوع امانت الکترونیکی تا کنون در پژوهش‌های پیشین انجام نگرفته است. این در حالی است که ناشران یکی از عناصر اصلی در چرخه دستیابی به اطلاعات هستند و بدون شناخت دیدگاه آنها نمی‌توان موضوع امانت الکترونیکی را در کتابخانه‌های دیجیتال سرو سامان داد.

نتایج پژوهش در پاسخ به پرسش‌های اساسی پژوهش نشان داد که نشر الکترونیک کشور همچنان نوپا است و نیازمند حمایت‌های زیادی است. همچنین با توجه به عدم شناخت از موضوع امانت الکترونیکی در حوزه عرضه آثار خود از طریق کتابخانه‌های دیجیتال هیچ اقدامی نکرده‌اند و در اکثر موارد آثار خود را در اختیار کتابخانه‌های دیجیتال قرار نمی‌دهند. نمود عینی این موضوع نبود محتواهای فارسی در کتابخانه‌های دیجیتال کشور است. با توجه به آگاهی رسانی که در طول فرآیند گردآوری داده‌ها صورت گرفت، متوجه شدیم که در صورت ایجاد شناخت و آگاهی در ناشران، آنها تمایل زیادی به عرضه آثار خود از طریق سرویس امانت کتابخانه‌ای و حتی امانت بین کتابخانه‌ای دارند. بنابراین باید اقدامات مقتضی در این زمینه به عمل آید. در این راستا کتابخانه‌ها باید اعتماد ناشران را در پیشگیری از سوء استفاده از آثار جلب نمایند و بتوانند مقدمات لازم را در این زمینه به ویژه پیاده سازی امکان پشتیبانی از امانت الکترونیکی در نرم‌افزارهای کتابخانه دیجیتال مهیا نمایند. همچنین باید تعامل مناسبی در کسب و کار خود با ناشران ایجاد نمایند. از

¹ Simon & Schuster

² Apple iBook store

³ Kobo

طرفی نیز باید قوانین مناسب با امانت الکترونیکی در قوانین کپی رایت دیجیتال کشور تعبیه شوند. در کنار این موارد ناشران نیز باید خود را برای حضور در این عرصه مهیا سازند.

در کنار این موضوع لازم است تمهیدات و زیرساخت‌های لازم برای ارائه امکان امانت الکترونیکی فراهم شود. در این راستا حضور واسطه‌های قدرتمندی مانند پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات، سازمان اسناد و کتابخانه ملی و نظایر آنها برای سرمایه‌گذاری در این زمینه بسیار ضروری به نظر می‌رسد. ناشران به جهت سرمایه اندک و عدم توانایی فنی در این زمینه همواره توانایی لازم برای حضور در این عرصه را ندارند. بنابراین لازم است سازمان‌هایی مانند سازمان‌های مذکور سرمایه‌گذاری مناسبی را در این زمینه به عمل آورند و ناشران با بهره‌گیری از این توانمندی‌ها بتوانند آثار خود را در اختیار کتابخانه‌ها قرار دهند.

نتایج پژوهش همچنین نشان داد که ناشران دانش و آگاهی کمی در زمینه حضور در نشر الکترونیک و تعامل با کتابخانه‌های دیجیتالی و همچنین کسب و کار دیجیتالی در تعامل با کتابخانه‌ها دارند. لذا ضروری است تا تمهیدات لازم در این زمینه با بسترسازی فرهنگی صورت پذیرد. سرمایه‌گذاری در این زمینه و ارتقاء سطح دانش ناشران در زمینه محیط الکترونیکی و به ویژه امانت الکترونیکی تاثیر بسزایی در افزایش سودآوری ناشران و نیز افزایش سطح آثار فارسی در کتابخانه‌های دیجیتالی خواهد داشت.

۵-۶. کاربردهای نظری و عملی پژوهش

۵-۶-۱. کاربردهای نظری

پژوهش حاضر به موضوع امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های دیجیتالی پرداخته است. از این منظر موضوع اصلی پژوهش حاضر در زمره موضوع‌هایی است که کمتر به آن پرداخته شده است. از طرفی نیز موضوع امانت الکترونیکی از جمله حوزه‌های پژوهشی و اجرایی است که در چند سال اخیر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین طبیعی است که موضوع مذکور هنوز از کانون توجه به دور باشد. مطالعه پژوهش‌های پیشین در بخش ۲-۸ این گزارش این ادعا را پشتیبانی می‌کند.

از طرفی نیز در پژوهش حاضر محورهایی در مطالعه دیدگاه‌های ناشران مطرح بودند که در کمتر پژوهشی به شکل سامان یافته‌ای مانند این پژوهش به آنها پرداخته شده است. بنابراین محورهای ذکر شده می‌توانند چراغ راه پژوهش‌های آتی در این زمینه باشند. از این رو پژوهش‌های جدید می‌توانند بر مبنای این محورها به مطالعه حوزه امانت الکترونیکی بپردازند. علاوه بر این موضوع امانت الکترونیکی سه عنصر اصلی را در بر می‌گیرد - ناشر، کتابدار، و کاربر. این پژوهش

منظر ناشران به موضوع نگاه کرده است. این در حالی است که پژوهشگران دیگر به این عنصر نپرداخته بودند. بنابراین مطالعه دیدگاه ناشران می‌تواند چراغ راهی بر پژوهش‌های جدید باشد تا دیدگاه سایر ناشران و به ویژه ناشران سنتی را در این زمینه مطالعه نمایند.

۵-۶-۲. کاربردهای عملی

نتایج پژوهش حاضر در چند حوزه مهم می‌تواند کارکشا باشند. محورهای مذکور به شرح زیر می‌باشند:

- آگاه‌سازی ناشران در موضوع مورد بحث. با توجه به اینکه در پژوهش حاضر مشخص شد که ناشران کمتر به حوزه نشر الکترونیک وارد شده‌اند و حتی محدود ناشران حاضر در این عرصه شناخت ناچیزی در زمینه امانت الکترونیکی دارند، در این پژوهش سعی شد تا جلسات تکمیل پرسشنامه با حضور پژوهشگر برگزار شود و تمامی محورها کاملاً تفهیم شوند. این موضوع چندین نتیجه مهم می‌تواند به همراه داشته باشد. یکی اینکه اطلاعات گردآوری شده در پژوهش از اعتبار بالایی برخوردار می‌شوند. چراکه پاسخگویان پاسخ‌های نادرستی ارائه نمی‌کنند. دوم اینکه جلسات مذکور به نوعی شبیه به جلسات آموزشی کاربردی نیز شباهت می‌یافت. بنابراین یکی از حداقل نتایج غیرملموس این پژوهش می‌تواند افزایش سطح آگاهی ناشران الکترونیک در حوزه امانت الکترونیکی باشد.

- نتایج پژوهش نشان داد که یکی از مسائل مهم ناشران در این زمینه حفاظت از آثار در مقابل سوء استفاده است. این موضوع و پرداختن به آن نیازمند سرمایه‌گذاری زیادی در زمینه تولید محصولات پیشگیری از سوء استفاده است که در اغلب موارد ناشران قدرت سرمایه‌گذاری در این زمینه را ندارند. از طرفی نیز ناشران همواره سعی در عدم برقراری ارتباط مستقیم با مشتریان دارند. بنابراین وجود کارگزارانی بزرگ در این زمینه می‌تواند بسیار تاثیرگذار باشند. کارگزاران مذکور می‌توانند بار سرمایه‌گذاری ناشران را نیز به سمت خود رهنمون ساخته و این موضوع می‌تواند در ترغیب ناشران به سمت نشر الکترونیکی بسیار موثر باشد. در این زمینه موسسات بزرگی مانند پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی و نظایر آنها می‌توانند نقش واسطه را بین ناشران و کتابخانه‌ها ایفا نمایند.

- تولید آثار الکترونیکی نیازمند توجه استانداردهای لازم در این زمینه است. یکی از نتایج این پژوهش این بود که ناشران کمتر به استاندارد سازی محصولات خود توجه می‌کنند. بنابراین این موضوع بسیار حائز اهمیت است و ضروری است تا هم کتابخانه‌ها به این موضوع در تامین محتواهای الکترونیکی توجه کنند و هم سازمان‌های مسئول مانند اتحادیه ناشران الکترونیک اقدام به ارائه استانداردهای لازم و ضمانت اجرای آنها توسط ناشران الکترونیک باشند.

فهرست منابع

- Agenda, C. (2012, November 12). *Matrix: models of accessing digital content*. Retrieved July 12, 2014, from IFLA: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/e-lending/thinkpiece-matrix.pdf>
- Alipour-Hafezi, M., Horri, A., Shiri, A., & Ghaebi, A. (2010). Interoperability models in digital libraries: an overview. *The Electronic Library*, 28(3), 438-452.
- Arms, W. Y., Dushay, N., Fulker, D., & Lagoze, C. (2003). A case study in metadata harvesting: the NSDL. *Library Hi Tech*, 21(2), 228-237.
- Arms, W. Y., Hillmann, D., Lagoze, C., Krafft, D., Marisa, R., Saylor, J., . . . Sompel, H. V. (2002, January). A Spectrum of Interoperability: the site for science prototype for the NSDL. *D-Lib Magazine*, 8.
- Armstrong, C., Edwards, L., & Lonsdale, R. (2002). Virtually There? E-Books in UK academic libraries. *Program: electronic library and information systems*, 36(4), 216-227.
- Baeza-Yates, R., & Ribeiro-Neto, B. (1999). *Modern information retrieval*. New York: ACM Press.
- Baker, C. J., & Cheung, K.-H. (2007). preface. In C. J. Baker, & K.-H. Cheung, *Semantic Web: revolutionizing knowledge discovery in the life Sciences* (p. xix). New York: Springer.
- Baker, T. (2012). Libraries, Languages of description, and linked data: a dublin Core perspective. *Library Hi Tech*, 30(1), 116-133.
- Bergamaschi, S., Castano, S., De Capitani di Vimercati, S., Montanari, S., & Vincini, M. (1998). An intelligent Approach to information integration. In N. Guarino, *Formal ontology in information systems* (pp. 253-268). Amsterdam, Netherlands: IOS press.
- Bingham, G. (1995, January). *Cordis*. Retrieved Dec. 18, 2011, from Document and Library Integration: <http://cordis.europa.eu/libraries/en/projects/dali.html>
- Boiko, B. (2004). *Content Management Bible* (2nd ed.). Indianapolis: John Wiley.
- Borgman, C. L. (2000). *From Gutenberg to the global information infrastructure: access to information in the networked world*. Cambridge, MA: MIT press.
- Boteram, F. (2010). content architecture: Semantic interoperability in an international comprehensive knowledge organisation system. *Aslib Proceedings: New Information*, 62(4/5), 406-414.
- Bouquet, P., Stoermer, H., Barczyński, W., & Bocconi, S. (2010). Entity-Centric Semantic Interoperability. In Y. Kalfoglou, *Cases on semantic interoperability for information systems integration : practices and applications* (pp. 1-21). New York: Information science reference.

- Brown, D., Byard, e., & Hart, C. (2001). *The impact of XML on information content organization in libraries*. Retrieved June 2, 2013, from Tennessee: www.tennessee.edu/digitallibrary/xml/howisxmlgoingaffectlibraries.htm
- Büttcher, S., Clarke, C. L., & Cormack, G. V. (2010). *Information retrieval: implementing and evaluating search engines*. Massachuset: MIT press.
- Castell, C. D. (2014). *Ebooks in 2014: Access and licensing at Canadian public libraries*. CANADIAN URBAN LIBRARIES COUNCIL. Retrieved October 18, 2014, from <http://www.culc.ca/news/file.axd?file=2014%2F4%2FeBooks+in+Canadian+Public+Libraries+2014.pdf>
- Castell, C. D. (2014, April 10). *Ebooks in 2014: access and licensing at Canadian public libraries* . Retrieved December 12, 2014, from Canadian Urban Libraries Council: http://www.culc.ca/cms_lib/eBooks%20in%20Canadian%20Public%20Libraries%202014.pdf
- Chawathe, S., Garcia-Molina, H., Hammer, J., Ireland, K., Papakonstantinou, Y., Ullman, J., & Widom, J. ([1996]). *The TSIMMIS Project: Integration of Heterogeneous Information Sources*. Retrieved July 10, 2013, from Stanford University: db.ucsd.edu/publications/tsimmis-overview.ps
- Chen, H., Finin, T., & Joshi, A. (2003). An Ontology for Context-Aware Pervasive Computing Environments. *Knowledge engineering review*, 18(3), 197-207.
- Cheung, e.-H., Smith, A. K., Yip, e. Y., Baker, C. J., & Gerstein, M. B. (2007). Semantic Web approach to database integration in the life sciences. In e.-H. Cheung, & C. J. Baker, *Semantic Web: Revolutionizing Knowledge Discovery in the Life Sciences* (pp. 11-30). New York: Springer.
- Chowdhury, G. (2011). Why e-books are not common in academic and research libraries even after rigorous research for nearly twenty years? *International conference on digital library management (ICDLM)* (pp. 109-121). Kolkata: Teri.
- Civic Agenda. (2013). *IFLA Matrix model: Models of accessing digital content*. Retrieved July 12, 2014, from IFLA: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/e-lending/thinkpiece-matrix.pdf>
- Colomb, P., Rosch, H., & Preisig, A. V. (2013, March 20). *Thinkpiece libraries, e-lending and the future of public access to digital content*. Retrieved July 12, 2014, from IFLA: <http://www.ifla.org/node/7447>
- Crawford, W. (2000). Nine Models, One Name: Untangling the E-Book Muddle. *American Libraries*, 31(8), 56-59.
- Creating a European library space telematics for libraries programmes 1990-1998*. (2000). Retrieved Dec. 25, 2011, from Cordis: <http://cordis.europa.eu/libraries/en/intro.html>
- DAML. (2006, January 13). Retrieved January 28, 2013, from DAML: <http://www.daml.org/>
- Deegan, M., & Tanner, S. (2000). *Digital futures: strategies for the information age*. London: library association publishing.

- DELOS. (2004). *Welcome to the DELOS network of excellence*. Retrieved November 18, 2011, from DELOS: http://www.delos.info/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
- Desmarais, N. (2000). *The ABC's of xml*. Houston: Houston Technology press.
- Ding, H., & Sølberg, I. T. (2004). TOWARDS THE SCHEMA HETEROGENEITY IN DISTRIBUTED DIGITAL LIBRARIES. *ICEIS 2004 - HUMAN-COMPUTER INTERACTION* (pp. 307-312). Porto: Universidade Portucalense and INSTICC.
- Edwards, L. (2002). Shaping a strategy for E-books: the JISC e-books working group. *Library Quarterly*, 12(2/3), 240-244.
- Favaro, J. (1998, July 02). *Cordis*. Retrieved Dec. 18, 2011, from Access to Remote Catalogues by implementing SR target functions: <http://cordis.europa.eu/libraries/en/projects/arca.html>
- Foasberg, N. M. (2011). Adoption of e-book readers among college students: A survey. *Information technology and libraries*, 30(3), 108-128.
- Fox, E. A., Suleman, H., Gaur, R. C., & Devika, M. P. (2005). Design Architecture: An Introduction and Overview. In Y.-L. Theng, & S. Foo, *Design and usability of digital libraries : case studies in the Asia-Pacific* (pp. 22-38). London: Information Science Publishing.
- Fulker, D., & Janée, G. (2002). Components of an NSDL Architecture: Technical Scope and Functional Model. *JCDL 2002*. Ohio: ACM. Retrieved July 15, 2013, from <http://arxiv.org/ftp/cs/papers/0201/0201027.pdf>
- Garcia-Molina, H. (1994, August 21). *Summary94*. Retrieved July 10, 2013, from Stanford University: <http://infolab.stanford.edu/tsimmis/arpa/summary94.html>
- Garrod, P. (2004). E-books: are they the interlibrary lending model of the future? *Interlending and document supply*, 32(4), 227-233.
- Gottschalk, P., & Solli-Sæther, H. (2009). *E-government interoperability and information resource integration : frameworks for aligned development*. New York: Information Science reference.
- Group, E. S. (2014). *Report of the Ebook Strategy Working Group*. Ontario, Canada: University of Guelph Library. Retrieved July 18, 2014, from http://www.lib.uoguelph.ca/sites/default/files/ebook_strategy_working_group_april30_2014.pdf
- Guha, N. (2006). *Semantic Digital Library Services*. Retrieved July 15, 2011, from I3s: http://www.I3s.de/kweb/kwepsy2006/FinalSubmissions/kwepsy2006_guha.pdf
- Gunn, S. (1999). The web is only the beginning. *Texas Library Journal*(Winter), 172-173.
- Hagedorn, K. (2003). OAlster: a "no dead ends" OAI service provider. *Library Hi Tech*, 21(2), 170-181.
- Han, Y. (2006). ARDF-based digital library system. *Library Hi Tech*, 24(2), 234-240. doi:10.1108/07378830610669600

- Hardy, R., Oppenheim, C., & Rubbert, I. (2002). Pricing strategies and models for the provision of digitized texts in higher education. *Journal of Information Science*, 28(2), 97-110.
- Hart. (2010). Foreword. In Y. Kalfoglou, *cases on semantic interoperability for information system integration practices and applications* (p. xi). NewYork: Information science reference.
- Hawkins, D. T. (2000). Electronic Books: A Major Publishing Revolution. *Online*, 24(4), 14-28.
- Hockey, M. A. (2012). *E-Books in public libraries: experiences in Hampshire*. Department of Information Studies. Aberystwyth University. Retrieved October 2, 2014, from http://cadair.aber.ac.uk/dspace/bitstream/handle/2160/13506/hockey_m.pdf?sequence=2
- Horrocks, I. (2002). DAML+OIL: a description logic for the semantic web. *Bulletin of the technical committee on data engineering*, 25(1), 4-9.
- Huang, S.-H., Ke, H.-R., & Yang, W.-P. (2005). Enhancing semantic digital library query using a content and service inference model (CSIM). *Information processing and management*(41), 891-908.
- IFLA. (2013, August 16). *IFLA principles for library lending*. Retrieved July 13, 2014, from IFLA: <http://www.ifla.org/node/7418>
- Introduction*. (2011). Retrieved July 12, 2013, from Europeana: <http://www.europeana.eu/portal/api-introduction.html>
- ISO 11620:2014(en) Information and documentation — Library performance indicators*. (2014). Retrieved October 20, 2014, from ISO 11620: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:11620:ed-3:v1:en>
- Issac, A., Schlobach, S., Mattheizing, H., & Zinn, C. (2008). Integrated access to cultural heritage resources through representation and alignment of controlled vocabularies. *Library Review*, 57(3), 187-199. doi:10.1108/00242530810865475
- Jackson, M. E. (2000). Research collections and digital information: will there be a role for interlibrary loan and document delivery services? *Journal of library administration*, 31(2), 15-25.
- Jamali, H. R., Nicholas, D., & Rowlands, I. (2009). Scholarly e-books: the views of 16000 academics. *Asslib Proceedings: new information perspectives*, 61(1), 33-47.
- Jayakanth, F., Maly, K., Zubair, M., & Aswath, L. (2006). A dynamic approach to make CDS/ISIS databases interoperable over the internet using the OAI protocol. *Program: electronic library and information systems*, 40(3), 277-285.
- Jin, Y. (2004). The development of the China Networked Digital Library of Thesis and Dissertations. *Online Information Review*, 28(5), 367-370.
- Joseph, A. (2013). Non-friction reading: Licensing requirements for e-book lending in New Zealand public libraries. *Thesis*. Wellington: School of Information Management, Victoria University of Wellington.

- Kalfoglou, Y. (2010). Preface. In Y. Kalfoglou, *Cases on semantic interoperability for information systems integration : practices and applications* (p. xiii). NewYork: Information science reference.
- Kalfoglou, Y., & Hu, B. (2010). Streamlining Semantic Integration Systems. In Y. Kalfoglou, *Cases on semantic interoperability for information systems integration : practices and applications* (pp. 83-106). New York: Information science reference.
- Lagoze, C., Hoehn, W., Millman, D., Arms, W., Gan, S., Hillmann, D., . . . Kalt, T. (2002). Core Services in the Architecture of the National Digital Library for Science Education (NSDL). *JCDL 2002*. Portland: ACM. Retrieved July 15, 2013, from <http://arxiv.org/ftp/cs/papers/0201/0201025.pdf>
- Lai, J.-Y., & Chang, C.-Y. (2011). User attitudes toward dedicatede-book readers for reading. *Online Information Review*, 35(4), 558-580.
- Lakshminarayan, S. (1998). semantic interoperability in digital libraries using inter-ontological relation. *A Thesis Submitted to the Graduate Faculty Of The University of Georgia in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of science*.
- Lam, K.-T., & Chan, D. L. (2007). Building an institutional repository: sharing experiences at the HKUST library. *OCLC systems and services: international Digital Library Perspectives*, 23(3), 310-323.
- Linckels, S., & Meinel, C. (2011). *E-Librarian Service:User-Friendly Semantic Search in digital libraries*. New York: Springer.
- Lonsdale, R., & Armstrong, C. (2010). Promoting your e-books: lessons from the UK JISC national e-book observatory. *Program: electronic library and information systems*, 44(3), 185-206.
- LUNGO, F. D. (1998, Jully 02). *Cordis*. Retrieved Dec. 18, 2011, from Alternatives for International Document Availability: <http://cordis.europa.eu/libraries/en/projects/aida.html>
- Manola, F., & Miller, E. (2013, August 4). *Resource Description Framework*. Retrieved September 18, 2013, from Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Resource_Description_Framework
- Maurer, h. H. (1998, Nov.). *Cordis*. Retrieved Dec. 18, 2011, from Libraries: Electronic Remote Access to Information over Networks: <http://cordis.europa.eu/libraries/en/projects/liberati.html>
- Mayer, P., Mutschke, P., & Petras, V. (2008). Reducing semantic complexity in distributed digital libraries: treatment of term vagueness and document re-ranking. *Library Review*, 57(3), 213-224. doi:10.1108/00242530810865484
- McDaniel, B., & Kruk, S. R. (2009). introduction. In S. B.McDaniel, *Semantic Digital Libraries* (pp. 1-6). Berlin: springer.
- McGuinness , D., & Harmelen, F. (2009, November 12). *OWL Web Ontology Language Overview* . Retrieved February 10, 2013, from W3C: <http://www.w3.org/TR/owl-features/>

- Mihalcea, R., Corley, C., & Strapparava, C. (2006). Corpus-based and Knowledge-based Measures of Text Semantic Similarity. *AAAI'06* (pp. 775-780). American Association for Artificial Intelligence.
- Miles, A., Matthews, B., Wilson, M., & Brickley, D. (2005). SKOS Core: Simple Knowledge Organisation for the Web. *DC-2005: Proc. Int. Conf. on Dublin Core and Metadata Applications*, (pp. 3-10). Madrid. Retrieved September 12, 2013
- Mount, D. (2014). *Elending landscape report 2014*. Canberra: Australian Library and Information Association. Retrieved October 18, 2014, from https://www.alia.org.au/sites/default/files/publishing/ALIA-Elending-Landscape-Report-2014_0.pdf
- Muller, H. (2012). Legal aspects of e-books and interlibrary loan. *Interlending & Document Supply*, 40(3), 150-155.
- Nelson, M. L., Rocker, J., & Harrison, T. L. (2003). OAI and NASA's Scientific and Technical Information. *Library Hi Tech*, 21(2), 140-150.
- Nilsson, M. (2010). From interoperability to harmonization in metadata standardization: designing an evolvable framework for metadata harmonization. *KTH school of computer science and communication*. Stockholm, Sweden: KTH school of computer science and communication.
- NSDL technical infrastructure white paper version 2.0. (2004). Retrieved 8 10, 2011, from NSDL: http://nsdl.comm.nsdl.org/meeting/archives/smete/workgroups/technical/nsdl_tech_arch20.doc
- O'Malley, C. (2011). *What Challenges and Opportunities have been created by the Introduction of e-Books to the Irish Public Library?* Dublin Business School, Information and Library Management. Dublin: Dublin Business School. Retrieved June 12, 2014, from http://esource.dbs.ie/bitstream/handle/10788/314/msc_omalley_c_2011.pdf?sequence=1
- Oppenheim, C., Hardy, R., & Rubbert, I. (2001). *PELICAN – Pricing Experiment Library Information Cooperative Network: final report*. Loughborough University. Loughborough: Loughborough University. Retrieved July 18, 2014, from <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/bitstream/2134/1799/1/PELICAN5.pdf>
- Paepcke, A., Chang, C.-C. K., Winograd, T., & García-Molina, H. (1998). Interoperability for digital libraries worldwide. *Communications of the ACM*, 41(4).
- Palmer, M. (2004). *Forever changes - e-books and the public library*. Retrieved July 8, 2014, from Traversia: http://travesia.mcu.es/portalnb/jspui/bitstream/10421/6626/1/forever_changes.pdf
- Park, J., & Ram, S. (2004). Information systems interoperability: what lies beneath? *ACM Trans. Inf. Syst.*, 22(4), 595-632.

- Partners*. ([2008]). Retrieved July 10, 2013, from DELOS:
http://www.delos.info/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=18&Itemid=72
- Pasad, A., & Madalli, D. P. (2008). Faceted infrustructure for semantic digital libraries. *Library Review*, 57(3), 225-234. doi:10.1108/00242530810865493
- Patel, M., koch, T., Doerr, M., & Tsinaraki, c. (2005). *DELOS:A Network of Excellence on Digital Libraries*.
- Patel, M., Koch, T., Doerr, M., & Tsinaraki, C. (2005). *Semantic Interoperability in Digital Library Systems*. UKOLN: DELOS, University of Bath. Retrieved November 18, 2011, from <http://opus.bath.ac.uk/23606/>
- Percy, M. A. (2013). *What are the Opinions of New Zealand Public Library Staff?* Victoria University of Wellington, School of Information Management. Wellington: Victoria University of Wellington. Retrieved July 15, 2014, from <http://researcharchive.vuw.ac.nz/xmlui/bitstream/handle/10063/2693/thesis.pdf?sequence=1>
- Phillips, S. (1996, March). *Cordis*. Retrieved Dec. 18, 2011, from European SR-Z39.50 Gateway: <http://cordis.europa.eu/libraries/en/projects/europaga.html>
- Rao, S. S. (2004). Electronic book technologies: an overview of the present situation. *Library Review*, 53(7), 363-371.
- Robertson. (2010). foreword. In Y. Kalfoglou, *Cases on semantic interoperability for information systems integration : practices and applications* (p. xii). NewYork: Information Science Reference.
- Runardotter, M., Quisbert, H., Nilsson, J., & Hägerfors, A. (2014). *The Information Life Cycle – Issues in Long-term Digital Preservation*. Retrieved October 18, 2014, from LTU: http://www.ltu.se/cms_fs/1.82663!/file/TheInformationLifeCycle.pdf
- Rys, M. (1998, April 4). *TIMMIS*. Retrieved July 10, 2013, from Stanford University: <http://infolab.stanford.edu/tsimmis/>
- Schwartz, C. (2000). Digital libraries: an overview. *The Journal of Academic Librarianship*, 26(6), 385–393.
- Sharma, R. S., & Yi, Y. (2013). Trend-Casting in the Interactive Digital Media Industry: Some Results and Guidelines. *Asian Journal of Innovation and Policy*, 2(1), 20-36.
- Shen, R. (2006). Applying the 5S Framework To Integrating Digital Libraries.
- Shen, R. (2006). *Applying the 5S Framework To Integrating Digital Libraries*. Virginia Polytechnic Institute. Virginia: Virginia Polytechnic Institute.

- Shen, X., Tan, B., & Zhai, C. (2005). ContextSensitive Information Retrieval Using Implicit Feedback. *Proceedings of the 28th annual international ACM SIGIR conference on Research and development in information retrieval* (pp. 43-50). New York: ACM.
- Shi, R. (2005). *Lightweight federation of non-cooperating digital libraries*. Computer Science. Old Dominion University.
- Siegenthaler, E., Wurtz, P., & Groner, R. (2010). Improving the Usability of E-Book Readers. *Journal of Usability Studies*, 6(1), 25-38.
- Soergel, D. (2009). Digital Libraries and Knowledge Organization. In S. R. Kruk, & B. McDaniel, *Semantic Digital Libraries* (pp. 9-40). Berlin: Springer.
- Subba Rao, S. (2004). Electronic book technologies: an overview of the present situation. *Library Review*, 53(7), 363-371.
- Synak, M., Dabrowski, M., & Kruk, S. R. (2009). Semantic Web and Ontologies. In S. R. Kruk, & B. McDaniel, *Semantic Digital Libraries* (pp. 41-54). Berlin: Springer.
- Szymański, J. (2011). Cooperative WordNet Editor for Lexical Semantic Acquisition. *IC3K 2009* (pp. 187-196). Berlin: Springer-Verlag.
- Tassel, J. V. (2006). *Digital Rights Management*. Amsterdam: Elsevier.
- Thomson, D. (2014). *Innovation in E-book lending*. IPA. Retrieved October 9, 2014, from <http://www.internationalpublishers.org/images/stories/news/Elending.pdf>
- Vaishnavi, V., & Kuechler Jr., W. (2008). *Design science research methods and patterns: innovating information and communication technology*. Boca Raton: Auerbach publications.
- Vasileiou, M., Rowley, J., & Hartley, R. (2012). Perspectives on the future of e-books in libraries in universities. *Journal of Librarianship and Information Science (JoLIS)*, 44(4), 217-226.
- Vdovjak, R., & Houben, G.-J. (2001). *RDF Based Architecture for Semantic Integration of Heterogeneous Information Sources*. Retrieved February 10, 2013, from http://iwayan.info/Research/Interoperability/Papers_Research/SemanticMediation/wiiw01.pdf
- Veltman, K. H. (2009). Syntactic and Semantic Interoperability: New Approaches to Knowledge and the Semantic Web. *The New Review of Information Networking*, 7, 159-183.
- Waldt, D. (2005). *Using XML and databases*. Retrieved February 18, 2013, from Gilbain: www.gilbane.com
- Walters, W. H. (2013). E-books in Academic Libraries: Challenges for Acquisition and Collection Management. *Portal: Libraries and the Academy*, 13(2), 187-211.
- Warren, P., & Alsmeyer, D. (2005). Applying semantic technology to a digital library: a case study. *Library management*, 26(4/5), 196-205. doi:10.1108/01435120510596053

- Wicht, H. (2011). The evolution of E-books and Interlibrary Loan in Academic Libraries. *Collaborative Librarianship*, 3(4), 205-211.
- Woods, B., & Ireland, M. (2008). eBook Loans: an e-twist on a classic interlending service. *Interlending & Document Supply*, 36(2), 105-115.
- Woody, W. D., Daniel, D. B., & Baker, C. A. (2010). E-books or textbooks: Students prefer textbooks. *Computers & Education*(55), 945-948.
- Wu, M.-d., & Chen, S.-c. (2011). Graduate students' usage of and attitudes towards e-books: experiences from Taiwan. *Program: electronic library and information systems*, 45(3), 294-307.
- Xu, A., & Moreno, M. (2014). Journey of discovery: challenges of e-book lending in a digital world. *Interlending & Document Supply*, 42(2-3), 51-56.
- Zhu, X., & Shen, L. (2013). Interlibrary loan of e-books in US academic libraries. *Presented in 13th IFLA interlending and document supply conference*. Beijing, China: IFLA.
- Zhu, X., & Shen, L. (2014). *Interlibrary Loan of E-books in US Academic Libraries*. Retrieved Oct. 12, 2014, from <http://ilds2013.calis.edu.cn/wp-content/uploads/2013/10/New-Zhu-and-Shen-Paper-Ebook-ILL-for-Beijing-Conference-10-5-2013.pdf>
- Zickuhr, K., Rainie, L., Purcell, K., Madden, M., & Brenner, J. (2012). *Libraries, patrons, and e-books*. Washington, D.C.: Pew Research Center. Retrieved July 18, 2014, from <http://libraries.pewinternet.org/2012/06/22/libraries-patrons-and-e-books/>
- اشباکر، چ. (۱۳۸۰). آموزش برنامه نویسی XML در ۲۴ ساعت. (ع. زارع پور، مترجم) تهران: مؤسسه علمی و فرهنگی نص.
- اکبری، ع. (۱۳۸۵). حق مؤلف در اینترنت. ۱۷ (۶۵). فصلنامه کتاب، ۱۷ (۶۵)، ۹۹-۱۰۸.
- آرمز، و. و. (۱۳۸۱). کتابخانه‌های دیجیتال. (ف. شکوری، م. علیپور حافظی، آ. قاضی میرسعید، & ی. نوروزی، مترجم) تهران: چاپار.
- بیان‌فرو، ع. و. & عمادخراسانی، ن. د. (۱۳۸۷). حقوق نسخه‌برداری در آئینه قضاوت. تهران: نشر کتابدار.
- بیرانوند، ع. (۱۳۹۱). دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان فارس در مورد کاربرد کتاب‌های الکترونیکی ویژه کودکان در کتابخانه‌های عمومی. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۳ (۳)، ۱۱۸-۱۳۱.
- پائو، م. ل. (۱۳۷۹). مفاهیم بازیابی اطلاعات. (ا. آزاد، & ر. فتاحی، مترجم) مشهد: دانشگاه فردوسی.
- پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران. (۱۳۸۹). گزارش عملکرد پنج دوره اجرایی طرح امین - امانت بین کتابخانه‌ها. بازیابی در آبان ۱۵، ۱۳۹۰، از پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران: <http://www.irandoc.ac.ir/files/sharing/amin-report.pdf>
- پناهی، س. (۱۳۸۴). ارزیابی طرح غدیر از دیدگاه کاربران. علوم و فناوری اطلاعات، ۲۱ (۱)، ۱-۲۰.

- تاج آبادی، ر. و، & رنجبری، ص. (۱۳۸۹). کاربرد کپی‌رایت (حق مؤلف) و قوانین و مقررات آن در محیط الکترونیکی. ماهنامه اطلاع‌یابی و اطلاع رسانی، ۱۱(۱۶)، ۴۷-۶۲.
- حسن زاده، م. و، & حسینی، م. (۱۳۹۱). بررسی نظری و عملی کاربرد نظام ساده سازماندهی دانش در زبان فارسی. اصطلاحنامه و کاربردهای آن در محیط الکترونیکی (ص. ۶۱-۷۵). قم: نشر کتابدار.
- خسروی، م. و، & عبدالمجید، ا. (۱۳۸۶). بررسی وضعیت خدمات امانت بین کتابخانه‌ای. علوم و فناوری اطلاعات، ۲۳(۱-۲)، ۱۲۷-۱۵۱.
- زارع زاده، ف. (۱۳۸۳). ایکس.ام.ال. چیست و چه کاربردهایی در کتابخانه دارد؟. فصلنامه کتاب، ۱۵(۲)، ۳۷-۴۴.
- ساربان قلی، م. (۱۳۸۴). بررسی مشکلات جستجو و بازیابی اطلاعات به زبان فارسی از اینترنت با مطالعه موردی بر روی کاربران مرکز اینترنت دانشگاه آزاد اسلامی واحد شبستر. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال. تهران: دانشگاه آزاد.
- شمس فرد، م. (۱۳۸۹). پروژه ها. بازیابی در ۱۲، ۲، ۱۳۹۰، از مؤسسه تحقیقات، ارتباطات و فناوری اطلاعات: <http://www.itrc.ac.ir/p-portal/viewproject.php>
- صادقی، م. (۱۳۸۹). نقدی بر قانون تجارت الکترونیکی ایران از منظر حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری در محیط دیجیتال. مجموعه مقالات همایش مالکیت ادبی-هنری و حقوق مرتبط (ص. ۱۵۵-۲۹۹). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- صنعت جو، ا. و، & فتحیان، ا. (۱۳۹۰). مقایسه کارآمدی اصطلاحنامه و هستی‌شناسی در بازنمون دانش (طراحی و ساخت نمونه هستی‌شناسی اصفاء). پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی، ۱۱(۱)، ۲۱۹-۲۴۰.
- عالی پور، ف. (۱۳۹۳). بررسی سامانه‌های امانت کتاب‌های الکترونیکی در دنیا و ارائه الگوی مناسب برای ایران. علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تهران: دانشگاه خوارزمی.
- عبداللهی، ز. (۱۳۹۰). ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی و کتابداران دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و ارائه الگوی پیشنهادی. علوم اطلاعات و دانش‌شناسی. همدان: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد همدان.
- عطاپور، م. (۱۳۹۱). آشنایی با انواع حقوق مالکیت فکری. بازیابی در تیر ۱۸، ۱۳۹۴، از سیستم جامع فناوری نانو: http://id=204 & irannano.org/edu/index.php?actn=papers_view
- علیپور حافظی، ح. (۱۳۹۰). بررسی وضعیت سازماندهی منابع اطلاعاتی در کتابخانه‌های دیجیتال ایران و ارائه راهکار پیشنهادی. پایان نامه کارشناسی ارشد. همدان، همدان، ایران: دانشگاه آزاد اسلامی همدان.
- علیپور حافظی، م. (۱۳۹۰). کتابخانه‌های دیجیتال: مبادله اطلاعات. تهران: سمت.
- علیپور حافظی، م. (۱۳۸۸). بررسی نحوه مبادله اطلاعات بین سیستم‌های اطلاعاتی کتابخانه‌های دیجیتال در ایران و ارائه الگوی پیشنهادی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.

علیپور حافظی، م. (۱۳۹۰). بررسی هزینه-سازگاری سیستمهای اطلاعاتی کتابخانه‌های دیجیتال در ایران و ارائه الگوی پیشنهادی. پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

علیپور حافظی، م. (۱۳۹۰). کتابخانه‌های دیجیتال: مبادله اطلاعات. تهران: سمت.

غائبی، ا. و تاجداران، م. و & فهیمی فر، س. (۱۳۸۹). معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی: سیاهه‌ی پیشنهادی. علوم و فناوری اطلاعات، ۲۵ (۴)، ۷۲۱-۷۴۳.

غائبی، ا. و تاجداران، م. و & فهیمی فر، س. (۱۳۹۰). سنجش معیارهای ارزیابی کتاب‌های الکترونیکی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه الزهرا (س). علوم و فناوری اطلاعات، ۲۷ (۱)، ۵۹-۸۵.

فهیمی فر، س. (۱۳۸۷). بررسی کتاب‌های الکترونیکی موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران. فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، ۲۳ (۳)، ۵۳-۷۵.

فهیمی فر، س. و & غائبی، ا. (۱۳۸۷). کتاب‌های الکترونیکی از دیدگاه متخصصان اطلاع‌رسانی شاغل در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های شهر تهران. علوم و فناوری اطلاعات، ۲۳ (۳)، ۵۳-۷۵.

فهیمی فر، س. (۱۳۹۳). شناسایی عناصر مهم و مؤثر در فرآیند نشر کتاب درسی الکترونیکی دانشگاهی در ایران. دانشگاه تهران، علم اطلاعات و دانش‌شناسی. تهران: دانشگاه تهران.

فهیمی فر، س. و & حیدری، ا. (۱۳۹۲). بررسی ابعاد مختلف (موضوعی، فنی و اقتصادی) کتاب‌های الکترونیکی ارائه شده در بیست و پنجمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به منظور برنامه ریزی و سیاستگذاری کتاب‌های الکترونیکی در آینده صنعت نشر ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

محقق، ن. (۱۳۷۴). بررسی وضعیت مبادله اطلاعات و منابع میان کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران. تهران: دانشگاه تهران.

محمدی، د.، منوری فرد، ف. ا. و & صالحی، ل. (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر پذیرش کتاب‌های الکترونیکی در بین دانشجویان استفاده از مدل پذیرش فناوری (TAM). ششمین کنفرانس ملی و سومین کنفرانس بین‌المللی یادگیری و آموزش الکترونیک. تهران: مرکز

آموزش‌های الکترونیک دانشگاه تهران. بازیابی از http://www.civilica.com/Paper-ICELEARNING06-ICELEARNING06_047.html

مزینانی، ع. (۱۳۸۲). کتابخانه و کتابداری. تهران: سمت.

مؤسسه علمی فرهنگی دارالحديث. (۱۳۸۷). تاریخچه. بازیابی در آبان ۸، ۱۳۹۰، از پایگاه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های ایران:

<http://www.lib.ir/LibView/default.aspx>

نثری، ش. و & رضائی، ع. (۱۳۹۲). دیدگاه دانشجویان کارشناسی درباره نقش و جایگاه کتاب‌های درسی الکترونیکی در نظام آموزشی ایران. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۹ (۲)، ۲۷۷-۲۸۸.

نثری، ش.، زارعی زوارکی، ا.، آرمند، م.، & رضائی، ع. (۱۳۹۲). طراحی و تولید کتاب درسی الکترونیک و بررسی و تاثیر آن بر یادگیری و نگرش دانشجویان. پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی (۲۷)، ۸۲-۹۸.

نشاط، ن. (۱۳۹۰). در جستجوی معنا. تهران: نشر کتابدار.

نمازی، ف. (۱۳۹۰). واژه‌مارکینگ دیجیتال متناسب با سیستم بینایی انسان. دانشگاه صنعتی بابل، دانشکده مهندسی برق. بابل: دانشگاه صنعتی بابل.

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. (۱۳۹۱، دی ۱۶). اطلاعات برخی از مهمترین ناشران الکترونیک کشور. بازیابی در شهریور ۱۲، ۱۳۹۳، از http://ctib.ir/index.php?option=com_content&Itemid=189&id=293&view=article&CTIB.ir:

یوسفی راد، ا. (۱۳۸۸). آر.دی.اف.: الگویی برای توصیف منابع در وب معنایی. فصلنامه کتاب (۷۹)، ۹-۲۲.

پیوست‌ها

پیوست ۱. پرسشنامه

بسمه تعالی

پرسشنامه گردآوری اطلاعات

ناشر محترم

با سلام. پرسشنامه زیر برای آشنایی با تجربه یا دیدگاه شما در رابطه با فروش محتوای الکترونیکی به کتابخانه‌ها و امکان امانت آنها توسط کتابخانه‌ها طراحی شده است که به عنوان بخشی از یک پژوهش با عنوان "امانت الکترونیکی محتوا در کتابخانه‌های دیجیتال از دیدگاه ناشران الکترونیک ایران" در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) در دست انجام است. منظور از محتوای الکترونیک در این پژوهش هر شیئی دیجیتالی شامل متن، صوت، تصویر، ویدئو و غیره است که به صورت الکترونیکی منتشر شده باشد و با استفاده از رسانه‌های دیجیتالی دارای نمایشگر بتواند مورد استفاده قرار گیرد. خواهشمند است با دقت به پرسش‌های طرح شده پاسخ دهید. پاسخ‌های شما در ارائه راهبرد این پژوهش برای تعامل ناشران با کتابخانه‌ها در رابطه با ارائه محتوای الکترونیکی موثر خواهد بود. لازم به ذکر است که پاسخ‌های شما به پرسشنامه محرمانه تلقی شده و پژوهشگر امکان ارائه و انتشار مستقل آنها را ندارد. همچنین پژوهشگر مجاز خواهد بود تا با تحلیل‌های لازم یا ارائه راهبردها نتایج پژوهش را در نشریات علمی منتشر نماید. در صورت وجود هر گونه پرسش یا ابهامی می‌توانید با تلفن یا آدرس پست الکترونیک زیر با پژوهشگر ارتباط داشته باشید: تلفن: ۰۹۱۲۲۴۷۳۱۲۱؛ پست الکترونیک: alipour@irandoc.ac.ir

با سپاس فراوان

مهدی علیپور حافظی

استادیار پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

نام و نام خانوادگی پاسخگو:	شماره تماس:	آدرس پست الکترونیک:
تاریخ پاسخگویی:	وابستگی سازمانی نشر: □ دولتی □ نیمه دولتی □ خصوصی	
نوع محتوای الکترونیکی منتشره و درصد انتشار آنها برحسب کل: □ علمی درصد □ آموزشی درصد		
□ مذهبی درصد □ عمومی درصد		

۱. از چه سالی اقدام به انتشار محتوای الکترونیکی کرده‌اید؟

□ پیش از ۱۳۸۰ □ ۱۳۸۴-۱۳۸۰ □ ۱۳۸۵-۱۳۸۹ □ ۱۳۹۰- تا کنون

۲. تا کنون چند عنوان محتوای الکترونیکی منتشر کرده‌اید؟

□ کمتر از ۵ عنوان □ بین ۶ تا ۱۰ عنوان □ بین ۱۱ تا ۱۵ عنوان
□ بین ۱۶-۲۰ عنوان □ بیش از ۲۰ عنوان

۳. لطفاً تعداد عناوین منتشر شده بر حسب دوره زمانی مشخص شده را مشخص نمایید:

قبل از ۱۳۸۰						۱۳۸۰-۱۳۸۴						۱۳۸۵-۱۳۸۹						۱۳۹۰ -					
کمتر از ۲ عنوان	۲ تا ۵ عنوان	۵ تا ۹ عنوان	۹ تا ۱۴ عنوان	۱۴ تا ۱۹ عنوان	بیش از ۲۰ عنوان	کمتر از ۲ عنوان	۲ تا ۵ عنوان	۵ تا ۹ عنوان	۹ تا ۱۴ عنوان	۱۴ تا ۱۹ عنوان	بیش از ۲۰ عنوان	کمتر از ۲ عنوان	۲ تا ۵ عنوان	۵ تا ۹ عنوان	۹ تا ۱۴ عنوان	۱۴ تا ۱۹ عنوان	بیش از ۲۰ عنوان	کمتر از ۲ عنوان	۲ تا ۵ عنوان	۵ تا ۹ عنوان	۹ تا ۱۴ عنوان	۱۴ تا ۱۹ عنوان	بیش از ۲۰ عنوان

۴. محتواهای الکترونیکی منتشر شده توسط شما چگونه در اختیار مشتریان قرار می‌گیرند؟ (بیش از یک گزینه را

می‌توانید انتخاب کنید)

□ دسترسی از طریق وب (غیر قابل دانلود) □ دسترسی از طریق وب (قابل دانلود برای مشتری)

□ انتشار از طریق لوح فشرده (سی.دی.، دی.وی.دی.)

□ ارائه فایل دیجیتال از طریق درگاه واسط (مانند کارگزار یا پایگاه اطلاعاتی واسط)

□ سایر (لطفاً بیان کنید):

۵. محتواهای الکترونیک منتشر شده با کدام مدل زیر عرضه می‌شوند؟ (بیش از یک گزینه را می‌توانید انتخاب کنید)

□ با قیمت مشخص شده برای فروش □ به صورت رایگان و دسترسی آزاد □ با هزینه اشتراک در سایت

□ فقط دسترسی با هزینه اشتراک □ ارائه محتوای الکترونیکی همراه با نسخه چاپی □ سایر (لطفاً ذکر کنید)

۶. در صورتی که از چند روش به صورت همزمان برای محتواهای الکترونیکی مختلف استفاده می‌کنید، لطفاً درصد

استفاده از روش‌ها را در آثار منتشر شده مشخص نمایید:

- با قیمت مشخص شده برای فروش

□ زیر ۲۵ درصد □ بین ۲۶ تا ۵۰ درصد □ بین ۵۱ تا ۷۵ درصد □ بیش از ۷۶ درصد

- به صورت رایگان و دسترسی آزاد

□ زیر ۲۵ درصد □ بین ۲۶ تا ۵۰ درصد □ بین ۵۱ تا ۷۵ درصد □ بیش از ۷۶ درصد

- با هزینه اشتراک در سایت

□ زیر ۲۵ درصد □ بین ۲۶ تا ۵۰ درصد □ بین ۵۱ تا ۷۵ درصد □ بیش از ۷۶ درصد

- فقط دسترسی با هزینه اشتراک

□ زیر ۲۵ درصد □ بین ۲۶ تا ۵۰ درصد □ بین ۵۱ تا ۷۵ درصد □ بیش از ۷۶ درصد

- ارائه کتاب الکترونیکی همراه با نسخه چاپی

□ زیر ۲۵ درصد □ بین ۲۶ تا ۵۰ درصد □ بین ۵۱ تا ۷۵ درصد □ بیش از ۷۶ درصد

- سایر (لطفاً همینجا ذکر فرمایید و درصد را برای آن مورد مشخص کنید):

□ زیر ۲۵ درصد □ بین ۲۶ تا ۵۰ درصد □ بین ۵۱ تا ۷۵ درصد □ بیش از ۷۶ درصد

- سایر (لطفاً همینجا ذکر فرمایید و درصد را برای آن مورد مشخص کنید):

□ زیر ۲۵ درصد □ بین ۲۶ تا ۵۰ درصد □ بین ۵۱ تا ۷۵ درصد □ بیش از ۷۶ درصد

۷. محتواهای الکترونیکی خود را با چه فرمت‌هایی منتشر می‌کنید؟ (بیش از یک گزینه را می‌توانید انتخاب کنید)

□ پی.دی.اف.^۱ □ آر.تی.اف.^۲ □ اچ.تی.ام.ال.^۳ □ تی.ایکس.تی.^۴

□ داک^۵ □ سایر فرمت‌ها (لطفاً ذکر کنید)

۸. برای حفاظت از حق کپی رایت از کدام یک از روش‌های زیر استفاده می‌کنید: (بیش از یک گزینه را می‌توانید

انتخاب کنید. در صورت استفاده از بیش از یک روش میزان استفاده از آنها را به درصد در مقابل هر یک بیان

کنید)

□ استفاده از قفل سخت‌افزاری درصد

□ استفاده از کتاب‌خوان سخت‌افزاری درصد

□ استفاده از نرم‌افزار کتاب‌خوان الکترونیکی درصد

□ محدود ساختن قابلیت‌های کپی، پرینت، و غیره در فایل الکترونیکی درصد

□ استفاده از قابلیت کلید عمومی/خصوصی درصد

□ استفاده از نام کاربری و گذرواژه (پسورد) درصد

□ استفاده از تکنیک واترمارکینگ^۶ درصد

□ استفاده از قفل نرم‌افزاری درصد

□ سایر (لطفاً ذکر کنید) درصد

^۱ PDF

^۲ RTF

^۳ HTML

^۴ TXT

^۵ DOC/DOCX

^۶ Watermarking

۹. در صورت استفاده از قفل سخت‌افزاری، لطفا مشخصات آن را بیان کنید. (لطفا توصیف کنید)
۱۰. در صورت استفاده از کتاب‌خوان سخت‌افزاری در ارائه کتاب الکترونیکی منتشر شده، لطفا محصول مورد استفاده را بیان کرده و برخی از ویژگی‌های مهم آن برای شما را ذکر کنید.
۱۱. در صورت استفاده از نرم‌افزار کتاب‌خوان، لطفا نام تجاری نرم‌افزار و ویژگی‌های کاربردی آن را بیان کنید (لطفا توصیف نمایید).
۱۲. در صورت استفاده از نرم‌افزار کتاب‌خوان، لطفا فرمت‌های مورد پشتیبانی از طریق نرم‌افزار را مشخص نمایید: (بیش از یک گزینه را می‌توانید انتخاب کنید).
- ☐ پی.دی.اف. ☐ اچ.تی.ام.ال. ☐ جی.پی.ای.جی.^۱ ☐ گیف^۲ ☐ سایر (لطفا ذکر کنید)
۱۳. در صورت استفاده از روش محدود ساختن قابلیت‌های کپی، پرینت، و غیره در فایل الکترونیکی، لطفا نحوه و قابلیت‌های استفاده شده را بیان کنید
۱۴. در صورت استفاده از روش قابلیت کلید عمومی/خصوصی، لطفا نحوه استفاده را توصیف نمایید.
۱۵. در صورت استفاده از تکنیک واترمارک، لطفا نحوه اعمال و استفاده از آن را مشخص کنید:
- ☐ واترمارک قابل مشاهده ☐ واترمارک پنهان در کدهای فایل ☐ سایر (لطفا بیان کنید)
۱۶. در صورت استفاده از قفل نرم‌افزاری، لطفا نام تجاری نرم‌افزار و ویژگی‌های کاربردی آن را بیان کنید (لطفا توصیف نمایید).

^۱ JPEG

^۲ GIF

۱۷. در صورت **مراعات حقوق کپی رایت توسط کتابخانه**، با دسترسی پذیری محتوای الکترونیکی منتشر شده شما

توسط کتابخانه‌های دیجیتال تا چه حد موافق هستید؟

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

۱۸. در صورت فروش محتوای الکترونیکی منتشر شده به کتابخانه کدام یک از مدل‌های قیمت گذاری زیر را ترجیح

می‌دهید؟ (در مورد بیش از یک گزینه می‌توانید نظر دهید)

- **تفاوتی در فروش محتوای چاپی با الکترونیکی برای فروش به کتابخانه قائل نیستیم**

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- **افزایش قیمت (بالا بردن قیمت فروش محتوا به کتابخانه)**

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- **خرید اشتراکی یا مدت محدود (فروش با محدودیت زمانی استفاده)**

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- **خرید استفاده غیرهمزمان (امکان استفاده همزمان چند کاربر از محتوا وجود نداشته باشد)**

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- **خرید استفاده هم‌زمان (امکان استفاده هم‌زمان چند کاربر فراهم باشد)**

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- **خرید بر اساس تقاضا (به میزان استفاده هزینه توسط کتابخانه پرداخت شود)**

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- **محدودیت امانت (به تعداد محدودی قابل امانت دادن باشد و در صورت نیاز مجدد خریداری شود)**

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- **فروش به کتابخانه پس از گذشت مدت محدودی از انتشار محتوا به صورت الکترونیکی**

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

۱۹. در صورت **مراعات موارد مطرح در مدل‌های قیمت گذاری** تا چه حد با ارائه امکان امانت بین کتابخانه‌ای (امانت

محتوای الکترونیکی میان چند کتابخانه) محتواهای الکترونیکی موافق هستید؟

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

۲۰. در صورت فروش محتوای الکترونیکی به کتابخانه‌ها، به نظر شما کدام یک از روش‌های زیر می‌تواند مناسب باشد:

- **ارائه فایل الکترونیکی یا بسته مربوطه (کتاب به همراه کتاب‌خوان) با مراعات موارد مشخص شده به کتابخانه (مانند**

امکان ثبت میزان امانت اثر)

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- ارائه فایل در پایگاه اطلاعاتی ناشر و ایجاد امکان دسترسی به محتوا بر اساس شرایط مشخص شده

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- ارائه فایل از طریق درگاه مناسب (مانند مجمع ناشران، سازمانی نظارتی مانند ایران داک، و غیره) با شرایط مشخص

شده (مانند امکان ثبت میزان استفاده از اثر)

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

- سایر (لطفا ذکر کنید)

□ بسیار زیاد □ زیاد □ متوسط □ کم □ بسیار کم

۲۱. با توجه به موارد مطرح شده در پرسش‌ها، به طور کلی نظر خود را در رابطه با فروش محتوای الکترونیک به

کتابخانه‌ها و امانت آن از طریق کتابخانه بیان فرمایید.

پیوست ۲. فهرست نهایی جامعه پژوهش

ردیف	نام موسسه / انتشارات / شرکت
۱	گنجینه یاد(صحاب گستر)
۲	حضرت ولی عصر (عج)
۳	ساتل رایان پرداز
۴	سبز رایان گستر نشاط
۵	شتاب تک امروز
۶	علم یاران
۷	فرهنگ رسانه پویا
۸	فرهنگ زبان
۹	کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
۱۰	گروه نشر دیجیتالی و نرم افزاری جهان رایانه
۱۱	مبنا رایانه پژوهش
۱۲	آریانا داده اندیشه
۱۳	موسسه علمی تفکر برتر(والا)
۱۴	موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی
۱۵	پارسیان افزار پاسارگاد
۱۶	پالیز اندیشه ساعی
۱۷	پویا مهارت
۱۸	تبیان
۱۹	مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی
۲۰	تحلیلگران سامانه گستر
۲۱	چيستارايانه پارس